

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факультэт культуралогіі і сацыякультурнай дзейнасці
Кафедра міжкультурных камунікацый

УЗГОДНЕНА

Загадчык кафедры

_____ А.У. Марозаў

«   » _____ 20   г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан факультэта

_____ М.М. Каралёў

«   » _____ 20   г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

ГІСТОРЫЯ МІЖНАРОДНЫХ КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЕЙ

для спецыяльнасці 1-21 04 01 Культуралогія (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-21 04 01-02 Культуралогія (прыкладная),
спецыялізацыі 1-21 04 01-02 02 Менеджмент міжнародных культурных
сувязей

Складальнік:

Д.А. Крывашэй, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Разгледжана і зацверджана

на пасяджэнні Савета ўніверсітэта «19» верасня 2017 г.

пратакол № 1

Складальнік:

Крывашэй Д.А., дацэнт кафедры міжкультурных камунікацый
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Рэцэнзенты:

Крывічаніна Кацярына Аляксандраўна, старшы навуковы супрацоўнік
Цэнтра ўсеагульнай гісторыі і міжнародных адносін ДУ “Інстытут
гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”, кандыдат
гістарычных навук, дацэнт;

Бяспалая Марыя Аркадзьеўна, загадчык кафедры гісторыі Беларусі і
музэязнаўства УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і
мастацтваў”, доктар гістарычных навук, прафесар.

Разгледжаны і рэкамендаваны кафедрай да зацвярджэння:

Кафедрай міжкультурных камунікацый
(пратакол ад 30 жніўня 2017г. № 1);

Саветам факультэта культуралогіі і сацыякультурнай дзейнасці
(пратакол ад 30 жніўня 2017г. № 1).

ЗМЕСТ

1.	ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА	4
2.	ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	6
2.1	Канспект лекцый	6
3.	ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	41
3.1	Тэматыка і метадычныя парады па падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў	41
4.	РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ	71
4.1	Пытанні для самаправеркі пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў	71
4.2	Пытанні да заліку	87
4.3	Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці	89
4.4	Крытэрыі ацэнкі ведаў і кампетэнцыі студэнтаў	91
5.	ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ	93
5.1	Вучэбная праграма	93
5.2	Тэматычныя планы дысцыпліны	99
5.3	Асноўная літаратура	100
5.4	Дадатковая літаратура	101

1. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Дысцыпліна «Гісторыя міжнародных культурных сувязяў» накіравана на авалоданне студэнтамі кампетэнцыямі, звязанымі з гісторыяй культурнага ўзаемадзеяння чалавецтва, што дазваляе глыбей усвядоміць стан і тэндэнцыі развіцця нацыянальнай культуры, пазнаёміцца з культурай іншых краін, прасачыць магчымыя агульныя падыходы ў гістарычнай рэтраспектыве, і на аснове гэтага выпрацаваць стратэгію супрацоўніцтва, распрацаваць канкрэтныя сацыякультурныя праекты.

Мэта дадзенай дысцыпліны – фармаванне ў студэнтаў фундаментальных ведаў па гісторыі міжнароднага культурнага супрацоўніцтва.

Задачы дысцыпліны:

- засваенне студэнтамі зместу вучэбнага курсу як асновы ведаў аб асноўных напрамках і заканамернасцях міжнародных культурных сувязяў у гістарычнай рэтраспекцыі;

- авалоданне асноўнымі гістарычнымі фактамі, датамі, паняццямі, веданне імёнаў гістарычных дзеячаў, фактаў развіцця сусветнай цывілізацыі;

- выпрацоўка ўмення на аснове асобных фактаў і інфармацыі рабіць абагульненні і вызначаць заканамернасці гістарычнага развіцця культурных сувязей;

- фарміраванне ўмення раскрыць эвалюцыю і спецыфіку міжнародных культурных сувязяў у розныя культурна-гістарычныя перыяды, ахарактарызаваць асноўныя этапы ўзаемадзеяння беларускай культуры з культурамі іншых краін і народаў, паказаць ролю і месца беларускай нацыянальнай культуры ў агульнасусветным і еўрапейскім культурным кантэксце;

- разуменне студэнтамі спецыфікі працэсу станаўлення і развіцця міжнародных культурных сувязей;

- засваенне студэнтамі асноўных метадалагічных м метадычных падходаў і іх выкарыстанне ў працэсе рашэння адукацыйных, выхаваўчых і прыкладных задач;

- прывіць студэнтам эмпатыю да разнастайных культурных досведаў і уплываў, цікавасці і павагі да культур, каштоўнасцяў і традыцый іншых народаў;

- развіць у студэнтаў здольнасць устанаўлення эфектыўнага ўзаемадзеяння з замежнымі партнёрамі ў сферы міжнародных культурных сувязей;

У праграме прадугледжана актуалізацыя **міжпрадметных сувязяў** з дысцыплінамі “Менеджмент і маркетынг у сферы культуры”, “Фундаментальная культуралогія”, “Практыка міжнародных

культурных сувязяў”, “Менеджмент у сферы культуры за мяжой” і “Прафесійныя камунікацыі”.

Па заканчэнні вывучэння дысцыпліны *студэнты павінны ведаць:*

- асноўныя тэарэтычныя паняцці дадзенай дысцыпліны;
- важнейшыя тэндэнцыі, формы і напрамкі міжкультурнага ўзаемадзеяння краін і народаў Еўропы, Азіі і Амерыкі ў гістарычнай рэтраспектыве;

- гісторыю фармавання нацыянальнай культуры ў кантэксце міжкультурных камунікацый з замежнымі краінамі з старажытных часоў да нашых дзён;

- асноўныя формы міжнароднага супрацоўніцтва ў розных галінах культуры.

Студэнты павінны ўмець:

- ужываць гістарычны вопыт міжкультурнага ўзаемадзеяння Беларусі для распрацоўкі міжнародных сацыякультурных праектаў;

- ажыццяўляць практычны аналіз вопыту інстытутаў, якія дзейнічаюць у сферы міжнародных культурных сувязей, з пункту гледжання выкарыстання іх магчымасцяў для ажыццяўлення міжкультурнай камунікацыі;

- набыць навыкі выкарыстання нацыянальных і агульначалавечых каштоўнасцяў на ўзроўні міжкультурнай камунікацыі.

Студэнты павінны валодаць:

- метадамі практычнага аналізу гісторыі міжнародных культурных сувязяў у мэтах лепшага разумення культурных асаблівасцяў замежных партнёраў;

- вопытам аналізу спецыфікі беларускай культуры ў кантэксце міжнародных культурных сувязяў.

Вучэбным планам па дысцыпліне «Гісторыя міжнародных культурных сувязяў» усяго прадугледжана 38 гадзін аўдыторных заняткаў. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 24, практычныя (семінарскія) заняткі – 14. Запланаваная форма кантролю – залік.

2. ТЭАРЭТЫЧНА РАЗДЗЕЛ

Канспект лекцый

Тэма 1. Уводзіны. Гісторыя міжнародных культурных сувязей: прадмет і методыка

1. Прадмет, задачы, структура і змест вучэбнай дысцыпліны.
2. Крыніцазнаўчая база і метады даследавання.
3. Асноўныя фактары, формы і метады культурных сувязей.

1. Культура выконвае важную камунікатыўную функцыю, аб'ядноўваючы розныя па сваёй сацыяльнай, этнічнай, рэлігійнай прыналежнасці групы людзей. Менавіта культура становіцца сэння той «мовай», на якой можа быць пабудаваная ўся сістэма сучасных міжнародных адносін.

Тэарэтычная і практычная значнасць культурных сувязяў у сучасным палітычнай прасторы, актыўныя працэсы інтэграцыі і глабалізацыі ў сучасным свеце, праблемы культурнай экспансіі дыктуюць неабходнасць звароту да пытанняў міжнароднага культурнага абмену ў сістэме міжнародных адносін.

Дысцыпліна «Гісторыя міжнародных культурных сувязяў» накіравана на авалоданне студэнтамі кампетэнцыямі, звязанымі з гісторыяй культурнага ўзаемадзеяння чалавецтва. Гэта дазваляе глыбей усвядоміць стан і тэндэнцыі развіцця нацыянальнай культуры, пазнаёміцца з культурай іншых краін, прасачыць магчымыя агульныя падыходы ў гістарычнай рэтраспектыве, і на аснове гэтага выпрацаваць стратэгію супрацоўніцтва, распрацаваць канкрэтныя сацыякультурныя праекты.

Вывучэнне дадзенай дысцыпліны павінна развіць ў студэнтаў эмпатыю да разнастайных культурных досведаў і уплываў, цікавасць і павагу да культур, каштоўнасцяў і традыцый іншых народаў. Веданне спецыфікі гісторыі культурнага ўзаемадзеяння пэўных краін і народаў дапаможа маладому спецыялісту пазбегнуць памылак ў міжкультурнай камунікацыі, павысіць эфектыўнасць узаемадзеяння з замежнымі партнёрамі ў сферы міжнародных культурных сувязей.

Прадметам дысцыпліны з'яўляецца гісторыя міжнародных культурных сувязей пачынаючы ад старажытных цывілізацый і заканчваючы сучаснасцю. Асноўнымі задачамі з'яўляюцца: выпрацоўка ведаў аб асноўных напрамках і заканамернасцях міжнародных культурных сувязяў у гістарычнай рэтраспекцыі; фарміраванне ўмення раскрыць эвалюцыю і спецыфіку міжнародных культурных сувязяў у розныя культурна-гістарычныя перыяды, ахарактарызаваць асноўныя этапы ўзаемадзеяння беларускай культуры з культурамі іншых краін і народаў, паказаць ролю і месца беларускай нацыянальнай культуры ў агульнасусветным і еўрапейскім культурным кантэксте.

Дысцыпліна знаёміць з важнейшымі тэндэнцыямі, формамі і напрамкамі міжкультурнага ўзаемадзеяння краін і народаў Еўропы, Азіі і Амерыкі ў гістарычнай рэтрэспектыве, асноўнымі этапамі фармавання беларускай нацыянальнай культуры ў кантэксце міжкультурных камунікацый з замежнымі краінамі.

2. Крыніцамі па вывучэнню гісторыі міжнародных культурных сувязяў з'яўляюцца:

рэчавыя (прадметы ўжытку, адзенне і да т.п.);

пісьмовыя (летапісе, хронікі, надпісы на камянях, будынках, прадметах, перапіска асобных людзей);

этнаграфічныя (культура побыту, харчавання, вышыўка і да т.п.);

лінгвістычныя (назвы рэк, імёны ўласныя, этымалогія слоў);

вусныя (песні, казкі, легенды);

аўдыёвізуальныя.

Метады даследавання:

сістэмны падыход – дазваляе вывучыць дадзеную культуру, паказаўшы яе ў гэты момант часу ва ўсёй паўнаце яе сувязяў і адносін як з іншымі культурамі, так і з падсістэмамі сваёй культуры, супаставіць яе з іншымі сацыяльнымі з'явамі, зразумець яе як адну з галоўных бакоў жыцця грамадства;

дыяхранічны метады – вывучэнне фактаў і падзей сусветнай і айчынай культуры ў храналагічнай паслядоўнасці іх з'яўлення і працякання;

сінхранічны метады – сукупны аналіз дзвюх або некалькіх культур на пэўным этапе іх развіцця, з улікам існуючай узаемасувязі і магчымых супярэчнасцяў;

параўнальна-гістарычны метады – параўнанне розных культурных з'яў, уласцівых розным гістарычным эпохам і сацыяльных сістэмах;

структурна-функцыянальны метады – раскладанне вывучаемага аб'екта на складовыя часткі і выяўленне іх ўнутранай сувязі, абумоўленасці, суадносін паміж імі, а таксама вызначэнні іх функцый;

тыпалагічны – вывучэнне структуры культуры шляхам ўзыходжання ад абстрактнага да канкрэтнага і выяўлення на гэтай аснове тыпалагічнай блізкасці і гісторыка-культурнага працэсу.

Прынцып гістарызму – ўсе з'явы, падзеі, факты культурнага працэсу разглядаюцца ў кантэксце таго гістарычнага часу, тых умоў (сацыяльных, эканамічных, палітычных, маральна-псіхалагічных і інш.), у якіх яны адбываліся.

3. Першыя кантакты, якія знайшлі адлюстраванне ў помніках матэрыяльнай і духоўнай культуры, пісьменнасці адносяцца яшчэ да эпохі станаўлення старажытных цывілізацый. У гэты час досыць актыўна ажыццяўляўся абмен прадметамі побыту, ювелірнымі вырабамі, арыгінальнымі ўзорамі зброі і да т.п.

У эпоху неаліту адбываецца магутнае перасяленне індаеўрапейскіх плямёнаў, якое прыводзіць да змены матэрыяльнай культуры плямён, што засялялі паўднёвую Еўропу. Хваля “вялікага перасялення” народаў у перыяд ранняга сярэднявечча значна актывізавала міжкультурныя кантакты. У выніку плямёны запазычылі адзін у аднаго нямала ведаў і навыкаў. Перасяленне ўнесла сваю лепту ў фарміраванне адзінай лацінскай моўнай сістэмы Еўропы (так званай «вульгарнай латыні»), на аснове якой утварыліся шматлікія мовы Заходняй Еўропы.

Вялікую ролю ў развіцці міжкультурных зносін аказвалі таксама і ваенныя паходы. Так заваявальныя палітыка Аляксандра Македонскага прывяла да таго, што геаграфія міжкультурных зносін значна павялічылася. Заваявальныя паходы крыжакоў, еўрапейская экспансія цэнтральна-азіяцкіх качавых народаў, каланіяльная экспансія еўрапейскіх краін на іншыя кантыненты прывялі да значных культурных перамен.

Важную ролю ў распаўсюджанні інфармацыі, інтэнсіўнасці і пашырэнні геаграфіі міжкультурнай камунікацыі адыграла развіццё транспарту – спачатку калёснага з выкарыстаннем конскай сілы, затым рачнога і марскога. Вынаходніцтва паравога рухавіка прывяло да з’яўлення параходаў, паравозаў, машын, і самалётаў, што значна паскорыла міжкультурныя кантакты.

У найстаражытны перыяд узнікаюць і першыя напрамкі культурнага ўзаемадзеяння, такія як гандлёвыя, рэлігійныя, мастацкія сувязі, турызм, тэатральныя кантакты, літаратурны, адукацыйны, спартыўны абмен.

У цяперашні час культурныя сувязі ў сістэме міжнародных адносін – складаная, комплексная з’ява, якая адлюстроўвае агульныя заканамернасці міжнародных адносін і сусветнага культурнага працэсу. Сучасныя культурныя сувязі адрозніваюцца значнай разнастайнасцю, шырокай геаграфіяй, працякаюць у розных формах і накірунках.

Да асноўных формаў міжнароднага культурнага абмену на сучасным этапе можна аднесці фестывалі, конкурсы, гастролі, спаборніцтвы, навуковыя і адукацыйныя канферэнцыі, праграмы навукова-даследчага і адукацыйнага абмену, практыка стыпендый і грантаў, дзейнасць фондаў і навуковых арганізацый, выставы, кірмашы, а таксама сумесныя культурныя праекты.

У сучаснай міжкультурнай камунікацыі можна адзначыць дзве тэндэнцыі. З аднаго боку, адбываецца актыўнае пашырэнне камунікатыўнай прасторы, у якую ўключаюцца ўсе новыя і новыя краіны, прадстаўнікі розных сацыяльных груп. Аднак, з іншага боку дыялог у культурнай сферы нельга назваць раўнацэнным, ўзаемавыгадным для многіх удзельнікаў гэтага працэсу.

Тэма 2 Цывілізацыі Старажытнага ўсходу ў міжкультурным кантэксце

1. Цывілізацыя Старажытнага Егіпта.
2. Культура народаў Месапатаміі.
3. Культура старажытнага Ірана.
4. Фінікійская культура.

1. Старажытнаегіпецкая цывілізацыя склалася ў Паўночна-Усходняй Афрыцы ў даліне ракі Ніл. Працы, звязаныя з пабудовамі, вымярэннямі палёў, правядзеннем каналаў, падлікам запасаў, прывялі да ўзнікнення матэматыкі. Такія інструменты, як піла, а асабліва рычаг, блок і врат лічацца дасягненнямі егіпецкай тэхнічнай думкі (многія сюды адносяць і кола). У металургіі егіпцяне вынайшлі нажныя мяхі са скуры. Да XV ст. да н.э. адносіцца вынаходніцтва вертыкальнага ткацкага станка. Мадыфікацыя такога станка стала найбольш распаўсюджаным варыянтам ў Старажытнай Грэцыі. У Егіпце ўпершыню з'явіліся сонечныя і вадзяныя гадзіннікі. Узнікненне сонечнага календара па некаторых дадзеных датуецца IV тысячагоддзем да н.э. Гэтым календаром карысталіся на працягу многіх стагоддзяў, ён паслужыў асновай для уведзенага ў Рыме ў 46 г. да н. э. Юліянскага календара.

Містычная і рэлігійная думка Старажытнага Егіпта стала вельмі прыцягальнай для элітаў. Існуюць згадкі аб тым, што выбітныя грэчаскія мысляры (Салон, Фалес, Піфагор, Гекатэй Мілецкі і інш.) вучыліся ў Егіпце. Культ егіпецкіх багоў (Ісіда, Асірыса) быў надзвычай шырока распаўсюджаны сярод рымлян, захопленых ідэяй неўміручасці. Міф пра Асірыса цесна звязаны з агульным для ўсяго Міжземнамор'я міфам пра бога урадлівасці, або бога збожжа. Культ Асірыса аказаў вялікі ўплыў на хрысціянства, на складанне шэрагу абрадаў, на стварэнне шматлікіх вобразаў хрысціянскай іканаграфіі.

На тэрыторыі Егіпта паўсталі першыя хрысціянскія культурныя цэнтры, якія далі ўжо нашаму еўрапейскаму свету Паўла Фівейскага, Апанаса Александрыйскага, Клімента Александрыйскага. Ёсць верагоднасць, што старажытнаегіпецкая пісьменнасць паўплывала на фінікійскае пісьмо, а праз яго – на еўрапейскую сістэму пісьма. Егіпцяне зрабілі важнае адкрыццё ў гісторыі пісьма – ўвялі ва ўжытак некалькі знакаў-літар, якія пазначалі зычныя гукі. Гэта паскорыла стварэнне алфавітных сістэм пісьма. Першыя алфавіты складаліся толькі з зычных літар.

У літаратуры гэтай старажытнай краіны паўсталі многія жанры і матывы, якія перайшлі ў еўрапейскую літаратуру. Традыцыі і элементы архітэктуры – львы і сфінксы, калоны і абеліскі, грабніцы і храмы – былі запазычаныя антычным архітэктурным геніем. У даліне Ніла склаліся многія класічныя жывапісныя тыпы і формы – насценны

жывапіс, круглая статуя, рэльеф. Уплыў егіпецкай культуры прасочваецца не толькі ў еўрапейскім мастацтве, але і ў мастацтве Блізкага Ўсходу.

2. У паўднёвай частцы Міжрэчча на тэрыторыі сучаснага Ірака ў 4-3 тыс. да н. э. ўзнікла Шумерская цывілізацыя. У перыяд Урукскай культуры з'яўляецца першае ў гісторыі чалавецтва пісьмо (піктаграмы-малюнкі) – клінапіс на гліняных таблічках. З пераходам да клінапісу з'яўляецца пісьмо па складах. Клінапіс атрымаў вялікае распаўсюджанне: лічыцца, што ён паўплываў на пісьменнасць многіх моў "вавілонскага гармідару" і нават праз іх на фарміраванне грэчаскага алфавіту ранняй эпохі. У другой палове II тысячагоддзя да н. э. клінапіс становіцца сродкам міжнародных зносін на Блізкім Усходзе.

Найстаражытныя міфы Двурэчча – гэта тая культурная аснова, на якой паўсталі і расквітнелі многія легенды, міфы, вераванні і звычаі антычнасці. З імі шмат у чым звязаныя або пераклікаюцца біблейскія гісторыі. Адгалоскі светаразумення, характэрнага для дзяржаў Двурэчча, можна знайсці ў старажытнаабрэйскіх, егіпецкіх і арабскіх міфалагічных і рэлігійных сістэмах. У міфах («Энума Эліш») распавядаецца аб пачатку свету, пра багоў і іх барацьбе за светаўладкаванне. апісанне Сусветнага патапу ў Бібліі ўзыходзіць да «Эпасу аб Гільгамешы». У шумерскай міфалогіі існавалі міфы аб залатым стагоддзі чалавецтва і райскім жыцці, якія з цягам часу ўвайшлі ў рэлігійныя ўяўленні народаў Пярэдняй Азіі, а пазней – у біблейскія сюжэты.

У II тыс. да н.э. склалася вавілонская рэлігія. Значны ўплыў на пазнейшыя рэлігіі аказала вавілонская дэманалогія. уся сярэднявечная еўрапейская фантазмагорыя пра злыя духі, што натхняла інквізітараў на іх дзікія пераследаванні "ведзьмаў", узыходзіць пераважна да гэтай крыніцы.

Самай жа вялікай дзяржавай старажытнасці ў Двурэччы стала Асірыя, якая сфармавалася ў II тысячагоддзі да н. э. у сярэдняй частцы Міжрэчча. У 8 стагоддзі да н.э. пры цары Ціглатпаласары III адбываецца ўзмацненне Асірыі. А ў 7 ст. да н.э. Асірыя падпарадкоўвае сабе Вавілон. З гэтага часу пачынаецца этап суіснавання Асірыйска-Вавілонскай цывілізацыі. У сталіцы дзяржавы Нінэвіі знаходзілася самая вялікая бібліятэка старажытнасці.

3. У канцы IV - пачатку III тысячагоддзя да н.э. на паўднёвым захадзе Ірана з'явілася старажытная культура эламітаў, якія былі роднасныя, калі грунтавацца на сваяцтве мовы, протадравідам, што жылі ў Індастане Некалькі пазней на тэрыторыю Старажытнага Ірана праніклі народы індаіранскай моўнай групы, якія называлі сябе арыямі. Ад назвы гэтага племені і паходзіць назва «Іран».

Эламіты здолелі стварыць самабытную культуру, у якой, тым не менш выразна прасочваецца сувязі з Месапатаміяй. Асабліва ярка гэта

праяўляецца ў скульптуры гэтага перыяду. У вавіланян былі запазычаныя тэхніка вырабу шматколернай паліўнай глазуры цаглін (кафляў). А эламская мова была ўдасканалена на аснове месапатамскай пісьменнасці (клінапісу). Існуе таксама мноства паралеляў у рэлігійных вераваннях і г.д.

Тут абагаўляліся і шанаваліся прыродныя сілы і з'явы: багіня вады і ўрадлівасці Анахіта, бог сонца і святла, бог-ваяўнік Мітра, які першапачаткова, верагодна, быў богам дагавору. У канцы I тысячагоддзя да н.э. – пачатку I тысячагоддзя н.э. паўстаў мітраізм – рэлігія пакланення Мітры, надзвычай папулярная сярод рымскіх легіянераў, разнесена імі па тэрыторыі Рымскай імперыі, і якая стала сур'ёзнай саперніцай ранняга хрысціянства. У цэлым жа, культ Мітры і Анахіты быў увабраны новай рэлігіяй, якая ўзнікла пазней на тэрыторыі Персіі, – зараастрызмам. Апошнім усплёскам рэлігійнай думкі Старажытнага Ірана стала маніхейства. Яно нароўні з зараастрызмам атрымала распаўсюджанне ў Іране ў III ст. н.э. Маніхейства распаўсюдзілася на велізарнай тэрыторыі ад Іспаніі да Кітая і значна паўплывала на дуалістычную эрасі Сярэднявечча.

Падчас Ахеменідаў (VI ст. да н.э. – 330 г. да н.э.) арамейскае пісьмо стала распаўсюджвацца ў Сярэдняй Азіі і Індыі, што спрыяла ўзнікненню парфянскай, сярэднеперсідскай, сагдыйскай і харезмійскай ідэаграфічным сістэмам пісьма. Некаторыя старажытнаіранскія словы былі запазычаныя санскрытам.

Чырвонай ніткай праз усю мастацкую культуру Старажытнага Ірана праходзіла імкненне да выкарыстання культурных дасягненняў іншых народаў. Рэльефы, якія багата ўпрыгожвалі сцены персідскіх палацаў у Пасаргадах, Персепалі і Сузах, па стылі і тэхніцы нагадваюць рэльефы Асірыі і Новага Вавілона. Шырокае выкарыстанне ў архітэктурных збудаваннях усходаў, тэрас, статуй фантастычных жывёл збліжае персідскія будынкі з архітэктурай Месапатаміі.

4. Дзяржава Фінікія ўтварылася 4 тыс гадоў таму ў сувязі з развіццём рамёстваў, а не земляробства. Фінікія стала унікальным месцам у свеце. Справа ў тым, што ў ёй зліліся культуры Егіпта, Сірыі, Палесціны, Шумера, Аккад, Анатолі і дзікіх качавых плямёнаў, накіраваных хуррытаў. Фінікійцы на тысячагоддзі сталі гаспадарамі мора і змаглі весці самыя эфектыўныя гандальныя тэхнікі тых часоў. Фінікія неўзабаве праславілася як зямля, дзе са шкла рабілі рашуча ўсё: посуд, ўпрыгажэнні, люстэркі. Фінікія ў 825 г. да н.э. заснавала ўласную калонію на паўночным беразе Афрыкі (Карфаген). У 7 ст. да н.э. у Лідзіі ўвайшлі ў моду першыя манеты. Фінікійцы перахапілі пацешнае новаўвядзенне і сталі чаканіць сваю манету. Персы ўзбагацілі фінікійцаў веданнем банкаўскай справы, якое ў Вавілоне было вядома яшчэ ў 2-м тысячагоддзі да нашай эры. Для спрашчэння валютных і крэдытных аперацый прыйшлося ўводзіць алфавіт. Алфавіт апынуўся

зручным і паступова стаў выцясняць іншыя сістэмы, у тым ліку і складовую, і ўжо вядомае іерагліфічнае пісьмо. Ад яго пайшлі арамейская, арабская і яўрэйскае пісьменства. У 11 ст. да н.э. алфавіт перахапілі грэкі. Ад грэкаў алфавіт перанялі лаціняне, славяне, грузіны і армяне. Ва ўсе гэтыя краіны алфавіт быў занесены гандлярамі Бібла і / або Сідона.

Тэма 3. Цывілізацыі Старажытнай Індыі і Кітая, іх уплыў на культуру краін Азіі

1. Культура Старажытнага Кітая.
2. Культура Старажытнай Індыі.

1. У Старажытным Кітаі сфарміравалася і амаль без змен праіснавала аж да XVII ст. н.э. унікальная культура. Сярод іншых культур яна вызначаецца сваім адзінствам, своеасаблівасцю і замкнёнасцю. Бліжэй да сярэдзіны II тысячагоддзя да н.э. тут была створана першая дзяржава (Шан або Инь). Пры імператарскіх дварах ствараюцца вялікія бібліятэкі. Да пачатку I тыс. да н.э. адносяцца найбольш раннія помнікі старажытнакітайскай літаратуры – “Кніга песень”, якая змяшчае каля 300 песень і вершаў, і “Кніга пераменаў”. У 9-3 стст. да н.э. (на гэты перыяд прыпадае заваёва імперыі Шан плямёнамі Чжоў і феадальная раздробленасць Чжанго) фармуецца кітайская філасофія. Узнікаюць матэрыялістычныя перакананні, у аснове якіх ляжыць уяўленне аб пяці першаэлементах («стыхіях») прыроды: вада, агонь, метал, дрэва, зямля. У VI-V стст. да н.э. зараджаюцца даасізм і канфуцыянства. Новы росквіт культуры і мастацтва Кітая пачынаецца з сцвярджэннем дынастыі Хань (206 г. да н.э. – 220 гг. н.э.) Маштабныя гідратэхнічныя работы, будаўніцтва палацаў, храмаў, грабніц. У гэты перыяд у Кітаі пранікае будызм.

Ужо ў XV ст. да н.э. ў Кітаі існавала развітая сістэма іерагліфічнага пісьма. На рубяжы нашай эры ў Кітаі была вынайздзена туш, а затым сталі карыстацца графітам. У I ст. н.э. кітайцы вынайшлі паперу. У Еўропу яна трапіць толькі ў Сярэднявеччы. Дзякуючы незалежнасці чытання і напісання кітайскіх іерогліфаў, іншым народам было параўнальна лёгка іх пазычаць. Розныя дыялекты, нават розныя мовы выкарыстоўвалі кітайскія іерогліфы ў якасці агульнай пісьмовай сістэмы. У старажытнасці ў Японіі, Карэі і В'етнаме кітайскія іерогліфы з'яўляліся адзінай афіцыйнай пісьмовай сістэмай.

Старажытным кітайцам належаць многія тэхнічныя вынаходкі: магнітны прыбор – прабацька компаса, які меў выгляд лыжкі, якая ляжыць на металічнай пласціне і паказвае ручкай на поўнач, зубчастае кола, вадзяны млын, спідометр, папера, кнігадрукаванне і г.д. Самы выбітны астраном старажытнасці Чжан Хен (78-39 гг. н.э.) здолеў

налічыць 2,5 тыс. зорак, размешчаных у 124 сузор'ях. Ён стварыў першы ў свеце нябесны глобус, які адлюстроўваў рух нябесных цел, вынайшаў першы сейсмограф.

У II ст. да н.э. быў пракладзены Вялікі шаўковы шлях, які звязваў Кітай, Індыю, Сярэдняю Азію, Сярэдні і Блізкі Усход, Міжземнамор'е. Шлях адыграў вялікую ролю ў развіцці эканамічных і культурных сувязяў народаў Пярэдняй Азіі, Каўказа, Сярэдняй Азіі і Кітая. Ён, напрыклад, служыў правадніком распаўсюджвання тэхналогій і інавацый, у тым ліку ў мастацтве (танцы, музыка, выяўленчае мастацтва, архітэктура), рэлігіі (хрысціянства, будызм, іслам, маніхейства), тэхналогіі (вытворчасць шоўку, пораху, паперы і т. п.). Пры гэтым амаль усе тэхналогіі (за выключэннем, мабыць, калясніцы ў найстаражытныя часы) распаўсюджваліся з Кітая на захад, а не ў процілеглым кірунку.

Перыяд 10-13 стст н.э. (Дзяржава Сун) лічыцца эпохай эканамічнага і культурнага росквіту Кітая. Расце колькасць гарадоў, працягваецца рост колькасці гарадскога насельніцтва, кітайскія рамеснікі дасягаюць вышынь у вырабе вырабаў з фарфору, шоўку, лаку, дрэва, слановай косці і інш. Былі вынайзены порох і кампас, распаўсюджваецца кнігадрукаванне, выводзяцца новыя высокаўраджайныя гатункі збожжавых, павялічваюцца пасевы бавоўны. Адной з найбольш уражлівых і эфектыўных з дадзеных інавацый было цалкам свядомае, сістэматычнае і добра арганізаванае ўкараненне і распаўсюджванне новых гатункаў хуткаспелага рысу з Паўднёвага В'етнама (Чампы).

Да пачатку XII ст. н.э. адносіцца станаўленне тэатральнага мастацтва ў Кітаі. Да пачатку II тысячагоддзя – першыя гісторыі пра існаванне ў краіне тэатра ценяў. Дзякуючы пасярэдніцтву мангольскіх войскаў тэатр ценяў распаўсюдзіўся па свеце. Пры мангольскай дынастыі Юань (1280-1368) расцвілі цзацзюй, або «змешаныя прадстаўленні», таксама званыя юаньскай драмай. Сучасныя тэатральныя школы (пекінская опера, шанхайская опера і г.д.) з'яўляюцца прамымі нашчадкамі юаньскай драмы, якая таксама мела вялікі ўплыў на сусветны кінематограф: у фільмах пра баявыя мастацтвы гэтыя мастацтва дэманстраваліся перш за ўсё акцёрамі, выхаванымі ў школах т. зв. «опер».

Кітай паслужыў арэалам пачатковага распаўсюджвання на Далёкім Усходзе будызму і месцам складання асаблівай, у параўнанні з эталонным (індзейскім) веравучэннем, традыцыі, якая і легла ў падмурак карэйскага і японскага варыянтаў будыйскай культуры.

Кітайская дзяржаўнасць аказала якаснае ўздзеянне на сацыяльна-палітычны лад суседніх краін (стварэнне імперскіх рэжымаў па мадэлі кітайскай імперыі) і сістэму іх афіцыйнай ідэалогіі. Такі ж уплыў выяўляецца ў грамадска-палітычнай думцы гэтых краін, у іх мастацкай

славеснасці, у выяўленчым і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Кітайскія вытокі маюць многія з асобных рэалій духоўнага жыцця Карэі і Японіі, якія ўспрымаюцца, на першы погляд, у якасці цалкам мясцовых па паходжанні, як, напрыклад, знакамітая японская чайная цырымонія або мастацтва карлікавага саду.

2. Гісторыя Індыі пачалася з ўзнікнення Харапскай цывілізацыі, якая размясцілася ў даліне ракі Інд. Яе найбольшы росквіт прыйшоўся на III тыс. да н. э. Гандлёвыя кантакты стваральнікаў старажытнай цывілізацыі ахоплівалі велізарную тэрыторыю, ад Каракумаў на поўначы да Малабарскага берага на поўдні, ад стэпаў Цэнтральнай Азіі на ўсходзе да выспы Крыт на захадзе. Важную ролю ў гэтай гандлі адыгрывалі марскія трасы, пракладзеныя протаіндзейцамі ў Індыйскім акіяне, Персідскім заліве, Аравійскім і Чырвоным морях.

Пасля гібелі Харапскай цывілізацыі спатрэбілася амаль тысячагоддзе, каб у даліне Ганга паўстала новая цывілізацыя з эфектыўным земляробствам, развітай металургіяй, з новай мовай, літаратурай і рэлігіяй – Ведыйская цывілізацыя (XIII-VI стст. да н. э.). Цывілізацыя даліны Ганга дала рэлігію ведызм. У гэты час узнікае першы літаратурны помнік Індыі – “Веды”. Ведызм ня з’яўляўся агульнаіндыйскай рэлігіяй, а адносіўся да вераванняў старажытных арыіскіх плямёнаў. У ім паўстала ўяўленне аб трансміграцыі душ. Грунтуючыся на аўтарытэце ведызму ў VII-VI стст. да н.э. афармляецца новы рэлігійнае кірунак – індуізм. Асноўным сачыненнем індуізму з’яўляецца «Бхагавадгіта», якая з’яўляецца часткай эпічнай паэмы «Махабхарата». Другім важным творам індуізму з’яўляецца “Рамаяна” (“падарожжа Рамы”). Гэты эпас лічыцца старэйшым за “Махабхарату”

Гэтыя эпопеі выйшлі за межы Індыі і ўжо ў ранняе сярэднявечча сталі вельмі папулярнымі ў Непале, Камбоджы, Інданэзіі, Тыбеце, на Далёкім Усходзе. На сіле мастацкага ўвасаблення, гіганцкаму аб’ёму і ўздзеянню на культуру многіх народаў паэмы «Махабхарата» і «Рамаяна» справядліва параўноўваюць з «Іліядай» і «Адысея».

З пазнейшых помнікаў літаратуры значную папулярнасць за межамі Індыі набыла «Панчатантра» (Пяцікніжжа, III-IV стст. н.э.) – зборнік казак, баек, прыпавесцяў і апавяданняў павучальных толку. «Панчатантра» была перакладзеная на многія мовы Азіі, у тым ліку на пехлеві, сірыйскі, арабская. Захаваліся яе мангольскія, тыбецкія, лаоскія, малайскія пераклады і рэдакцыі. На Блізкім Усходзе яна была вядомая пад назвай «Каліла і Дымна». Яе сірыйскі пераклад «Стэфаніт і Іхнілат» лёг у аснову старажытнарускіх перакладаў. У цэлым вядома больш за 200 перакладаў «Панчатантры».

Будыйскі перыяд (V-III стст. да н. э.). З VI ст. да н.э. ў Індыі існаваў быдызм. У III ст. да н. э. адзін з кіраўнікоў імперыі (Ашока Маурья) выкарыстаў яго ў мэтах аб’яднання народаў краіны.

Будызм унёс новы струмень у развіццё кітайскай філасофіі і моцна паўплываў на кітайскую культуру. З'явіліся будыйскія манастыры, скальныя ансамблі. Але будызм набірае тут новую форму - чань-будызму (пазней у Японіі ён стаў называцца дзэн-будызмам). Аднак асаблівае развіццё усё гэта набудзе ўжо ў рамках Сярэднявечча.

Будызм, асабліва чань-будызм, адыграў немалую ролю ў росквіце класічнага кітайскага жывапісу, у тым ліку эпохі Сун (X-XIII стст.). Найбольш характэрным стылем японскага пейзажу, які развіваецца пад уздзеяннем будыйскай дактрыны дзэн, з'яўляецца стыль «аднаго кута». Таксама дзэн аказаў прыкметны ўплыў і на многія паэтычныя жанры Японіі. Найбольш ярка ўплыў дзэн ў паэзіі прасочваецца на спецыфічным японскім паэтычным кірунку х а й - к а і (хайку). Будызм, будучы арыентаваны на манастырскую жыццё, выклікаў магутны ўсплёск індыйскага мастацтва.

Мастацтва чаявання ўпершыню ўзнікла ў будыйскіх манастырах, дзе чай выкарыстоўваўся як падбадзёрлівае сродак, а затым чаяванне стала нацыянальным звычаем кітайцаў.

Пад уздзеяннем ідэй будызму расквітнела садовае мастацтва. З Індыі будыйскія храмавы сад перавандраваў у іншыя краіны, у Кітаі, Карэі, Японіі даў жыццё садам новага тыпу. (У Японіі - знакаміты «сад камянёў»)

У класічную эпоху (II ст. да н. э. – VI ст.) Індыя адчула прыкметны ўплыў позднеэліністычнага мастацтва. У IV-V стст. н.э. будызм паступова зліваецца з больш старажытнымі мясцовымі рэлігіямі. Буда прызнаецца ўвасабленнем індуіскага бажства Вішну.

Немалое ўздзеянне на культуру іншых народаў аказалі навуковыя дасягненні індыйцаў. Асабліва яны паўплывалі на развіццё арабскай і ірана-персідскай навукі. Зробленыя індыйцамі адкрыцця апырэдзілі многае з таго, да чаго пазней прыйшла і еўрапейская навука Новага часу: лік π , квадратныя ўраўненні, дзесятковая сістэма лічэння. Дзесятковая сістэма была запазычаная арабскімі навукоўцамі («арабскія лічбы») у раннім Сярэднявечча, затым яе ўспрынялі і іншыя народы. Алгебраічныя творы старажытнаіндыйскай матэматыкаў ў сярэднія вякі былі шырока выкарыстаны арабскімі навукоўцамі, з трактатамі якіх пачынаючы з XI-XII стст. сталі знаёміцца і ў Заходняй Еўропе. Так, у 1145 г. з арабскай на латынь быў перакладзены алгебраічны трактат аль-Харэзмі, шмат у чым узыходзячы да сачыненняў індыйскіх матэматыкаў. Самы першы ў свеце Універсітэт быў заснаваны ў 700 г. да н.э. ў Індыі ў горадзе Таксіла (цяпер тэрыторыя Пакістана). Папулярная сёння на Захадзе тыбецкая медыцына заснавана на традыцыях старажытнаіндыйскай аюрведы.

У Індыі каля 1500-1000 гг. да н.э. з'явіліся струнныя музычныя інструменты. Яны паступова распаўсюдзіліся на ўсход Азіі, на Захад,

праз Блізкі Усход, а затым і ў Еўропу. Зыходзячы з трактовак індуісцкай міфалогіі, зараджэнне танца адбылося менавіта ў Індыі.

Старажытнаіндыскай культура аказала вялікае ўздзеянне на культуру Шры-Ланкі і Паўднёва-Усходняй Азіі, пісьменства гэтых рэгіёнаў склаліся на аснове індыйскай сістэмы брахмі, у мясцовыя мовы ўвайшло шмат індыйскіх слоў. Вялікім уплывам карысталіся ў Шры-Ланцы і ў Кітаі будызм і будыйская літаратура, а ў краінах Паўднёва-Усходняй Азіі – індуізм і санскрыцкая літаратура.

Тэма 4. Культурныя кантакты ў антычным свеце

1. Культура Старажытнай Грэцыі.
2. Культура этрускаў.
3. Старажытнарымская культура.
4. Яўрэйская дыяспара і распаўсюджанне хрысціянства.

1. У архаічны перыяд (VIII-VI стст. да н.э.) (гр. Archaikos – старажытны) грэкі разгарнулі магутны каланізацыйны рух, рассяляючыся далёка за межы Балканскага паўвострава і прылеглых астравоў. У эпоху архаікі было стварэнна алфавітнае пісьмо (шляхам перапрацоўкі фінікійскай складовай сістэмы) і распаўсюдзілася пісьменнасць. У гэты час з'яўляюцца архітэктурныя ордэры, манументальная скульптура, тэатральныя прадстаўленні (на базе культу бога Дыёніса), чарнафігурны вазапіс; філасофія. У 776 г. да н.э. адбыліся першыя Алімпійскія гульні, з моманту якіх эліны павялі сваё летапісанне.

У грэчаскай міфалогіі сустракаецца шэраг яўна запазычаных звонку міфалагічных сюжэтаў і матываў – міф пра патоп, а таксама міфы, звязаныя з багамі, якія прыйшлі з Усходу (Дыянис, кабіры і інш.). Культ Дыяниса быў занесены ў Грэцыю, мабыць, праз малаазіяцкія грэчаскія калоніі, з Фракіі і Малой Азіі. У эліністычна-рымскі час шэраг чыста ўсходніх культаў укараняецца ў Грэцыі: культуры егіпецкіх бажастоў – Ісіды і Амона, малаазіяцкіх – Аціса, Адоніса, "сірыйскай багіні" і інш. Вялікай папулярнасцю карыстаўся уведзены Пталемеем культ новага сінкрэтычнага грэка-егіпецкага бога Серапіса. Усходні ўплыў адбіўся і на абагаўленні эліністычных цароў.

Рэлігія і міфалогія Старажытнай Грэцыі аказалі вялізарны ўплыў на развіццё культуры і мастацтва ўсяго свету і паклалі пачатак незлічонаму мноству рэлігійных уяўленняў пра чалавека, герояў і багоў. Міфы ляглі ў аснову агульначалавечай культуры. Старажытнагрэчаская філасофія аказала істотны ўплыў на ўсю гісторыю заходняй і збольшага нават сусветнай філасофіі аж да сённяшняга дня. У Візантыі і краінах ісламу пануючы ўплыў грэчаскай філасофіі захоўваўся на працягу ўсяго наступнага тысячагоддзя; затым, у часы Рэнэсансу і гуманізму, і ў Еўропе адбылося адраджэнне грэчаскай філасофіі, што прывяло да

творчых наватвораў, пачынаючы ад платанізму і арыстацелізму эпохі Рэнэсансу і заканчваючы уплывам грэчаскай філасофіі на ўсе развіццё еўрапейскай філасофскай думкі.

Выключнае значэнне для наступнага развіцця сусветнай архітэктуры маюць прынцыпы архітэктурна-планіровачных рашэнняў Грэцыі, выяўленыя найбольш поўна ў ансамблях. Напрыклад, Афінскі акропаль.

У Грэцыі адбываецца фарміраванне «тэатральнага» тэзаўрусу (сцэна, драма, карыфей, пародыя, клака; багаты патэнцыял тым, сюжэтаў і вобразаў.

Дзякуючы каланізацыі грэчаская культура распаўсюдзілася далёка за межы сваёй радзімы – на Малую Азію і Італію, на Сіцылію і іншыя выспы Міжземнамор'я, на Паўночную Афрыку і іншыя тэрыторыі, дзе грэкі засноўвалі свае паселішчы. Грэчаскія гарады знаходзіліся нават на паўночным узбярэжжы Чорнага мора. У выніку заваёў Аляксандра Македонскага ў другой палове 4 стагоддзя да н.э. ўплыў грэцкай культуры і мастацтва распаўсюдзіўся на шырокія тэрыторыі. Гэта быў час інтэнсіўнага культурнага ўзаемадзеяння грэкаў з афра-азіяцкімі народамі. Па-за межамі Грэцыі склаліся найбуйнейшыя цэнтры культуры. Такія, напрыклад, як Александрыя ў Егіпце і Пергам ў Малой Азіі.

2. Этрускі – старажытная цывілізацыя плямёнаў, якія засялялі ў I тыс. да н.э. паўночны захад Апенінскага паўвострава. Першыя помнікі культуры этрускаў адносяцца да канца IX - пачатку VIII стст. да н.э. Цыкл развіцця этрускіх цывілізацыі завяршаецца да II ст. да н.э. Рым знаходзіўся пад яе уплывам да I ст. да н.э. Рымскія запазычанні ў этрускаў ўключаюць развітая інжынернае мастацтва, у прыватнасці ўзвядзенне арачных скляпенняў будынкаў. Такія рымскія звычаі, як баі гладыятараў, гонкі на калясніцах і многія пахавальныя абрады, таксама маюць этрускае паходжанне. Ад этрускаў рымляне перанялі шэраг асаблівасцяў палітычнай арганізацыі, структуру і ўзбраенне войска, інсігнацыі, воінскія трыумфы. Правільная планіроўка гарадоў з арыентацыяй вуліц па напрамках свету была ўведзена ў Этрурыі раней, чым у Грэцыі, – у 6 ст. да н.э. З пахавальным абрадам этрускаў звязана ўзнікненне партрэта.

Свае керамічныя вырабы этрускі стваралі, натхняючыся працамі грэчаскіх майстроў. У VI ст. да н.э. атрымала распаўсюджванне чорнафігурная кераміка.

У працы з бронзай этрускам не было роўных. Гэта прызнавалі нават грэкі. Яны збіралі некаторыя прадметы этрускіх бронзы. Бронзавыя пасудзіны, асабліва для віна, часта паўтаралі грэчаскія формы.

Выключны дабрабыт Этрурыі ў VII ст. да н.э. выклікаў бурнае развіццё ювелірнай справы і прыток імпортных вырабаў. Сярэбраныя

чашы імпартаваліся з Фінікіі, малюнкi на іх капіравалі этрускія майстры. З слановай косці, што ўвозілася з Усходу, выраблялі шкатулкі і кубкі. Большасць ювелірных вырабаў выраблялася ў Этрурыі. Залатых спраў майстры выкарыстоўвалі гравіроўку, філігрань і зярненне.

3. Рымская культура склалася пад уплывам культур многіх народаў, перш за ўсё этрускаў і грэкаў.

Рымляне, пераняўшы ў грэкаў іх сельскагаспадарчыя прылады, істотна іх ўдасканалілі. Яны дадалі да плуга колы, разец і адвальную дошку, вынайшлі жнярку, сталі выкарыстоўваць малацільныя ланцугі і сярпы сучаснай формы. Рым – радзіма аконнага шкла. Этрускія традыцыі ў архітэктуры і вынаходніцтва бетону дазволілі рымлянам перайсці ад простых бэлезных перакрыццяў да арак, скляпенняў і купалаў. Дасягненні рымскай матэрыяльнай культуры сталі асновай тэхнічнага развіцця Заходняй Еўропы ў эпоху сярэднявечча. Перасячэнне скляпенняў спарадзіла знакамітую крыжова-купальную сістэму.

У перыяд існавання Рымскай імперыі (канец 1 ст. да н.э. – 476 г. н.э.) на вялікіх тэрыторыях адбываўся працэс раманізацыі – антычнай асіміляцыі і акультурацыі, які праявіўся ў засваенні народна-лацінскай мовы і асноўных элементаў раманскай культуры значнай колькасцю неітальянскіх народаў, якія засялялі правінцыі старажытнай Рымскай імперыі і іншыя падначаленыя ёй рэгіёны.

Падпарадкоўваючыся відавочнай культурнай перавазе грэкаў, рымляне пераймалі багатую і разнастайную грэчаскую міфалогію, пераносілі яе на сваіх сумных і безжыццёвых багоў. Паступова ўсталёўваўся грэка-рымскі сінкрэтычны пантэон, у якім самі вернікі перасталі адрозніваць нацыянальнае паходжанне багоў.

Іншы характар насіла запазычанне ўсходніх кultaў. народныя масы, бедны гарадскі люд, рабы, наадварот, ахвотна пачыталі егіпецкую Ісіду, Анубіса, Серапіса, розных сірыйскіх і малаазіяцкіх багоў.

У перыяд Імперыі атрымліваюць вялікі ўплыў і шырокае распаўсюджванне асноўныя плыні рымскай філасофіі – эпікурызм, стаіцызму і неаплатанізм. Стаіцызму, асабліва погляды Сенэкі, аказаў моцны ўплыў на ранняе хрысціянства.

Пасля таго, як на тэрыторыі Рымскай імперыі стала распаўсюджвацца хрысціянства, антычная філасофія падвергнулася сур'ёзнай перапрацоўцы. У сімбіёзе з хрысціянскімі палажэннямі Старога і Новага Завету ідэі антычнай філасофіі (платанізм, арыстоцэлізм і г.д.) заклалі асновы сярэднявечнай філасофскай думкі.

Найважнейшыя культурныя навацыі рымскай антычнасці звязаны з развіццём палітыкі і права. Старажытны Рым – радзіма юрыспрудэнцыі.

3. Яўрэй і стварылі першапачатковыя ачагі, з якіх пасля хрысціянства распаўсюдзілася па ўсёй імперыі. Рассяленне яўрэяў па

рымскім Усходзе пачалося пры пераемніках Аляксандра Вялікага (па персідскаму Усходзе – яшчэ шмат раней); горад Рым іх упершыню ўбачыў у вялікіх масах пасля заваёвы Ерусаліма Пампеям ў 63 г. Па геаграфічным умовам можна здагадавацца, што магістраллю, так бы мовіць, распаўсюджвання хрысціянства была лінія, якая вядзе з Ерусаліму праз Антыюхію ў Малую Азію (галоўным чынам Эфэс) з раздвойваннем, з аднаго боку, на Македонію (Філіпы, Фесалонікі), з другога на Карынф, Путэолы, Рым; але гэта толькі канструкцыя. Ачагамі зараджэння хрысціянства былі элінізаваныя яўрэйскія абшчыны, з прычыны чаго і мовай першапачатковага хрысціянства нават у горадзе Рыме была грэчаская.

Тэма 5. Культурныя ўзаемадзеянні ў сярэднявечнай Еўропе

1. Фактары, якія вызначалі міжнародныя культурныя сувязі пасля распаду Рымскай імперыі.

2. Роля заходняга хрысціянства ў культурным узаемадзеянні.
3. Культура Візантыі і яе ўплыў на культуру славян.
4. Ісламская культура і яе ўзаемадзеянне з іншымі культурамі.
5. Мангольскія ханствы і культурны абмен паміж імі.
6. Падарожжы як фактар міжцывілізацыйных кантактаў.

1. Да фактараў, якія вызначалі міжнародныя культурныя сувязі пасля распаду Рымскай імперыі неабходна аднесці:

Вялікае перасяленне народаў у Еўропе ў IV-VII стст. суправаджалася культурнымі, моўнымі, а затым і рэлігійнымі канфліктамі паміж германскім і раманізаваным насельніцтвам, заклала аснову супрацьстаяння паміж германскімі і раманскімі народамі. У перасяленні актыўна ўдзельнічалі славянскія народы, цюркі, іранцы (аланы) і фіна-вугорскія плямёны.

Існаванне Візантыі (395-1453) як гістарычнай, культурнай і цывілізацыйнай пераемніцы Старажытнага Рыма на працягу амаль дзесяці стагоддзяў гісторыі позняй Антычнасці і Сярэднявечча

Распаўсюджанне хрысціянства. Хрысціянізацыя германскіх плямёнаў пачалася ў IV ст. з звароту готаў і працягвалася на працягу ўсяго перыяду ранняга Сярэднявечча. Да 1000 г. хрысціянства распаўсюдзілася па ўсёй Еўропе, за выключэннем аддаленых рэгіёнаў Скандынавіі і Балтыкі, зварот якіх адбыўся ў перыяд Высокага Сярэднявечча.

Рост ісламскага ўплыву пачынаючы з VII ст.

Станаўленне сярэднявечнай культуры адбывалася ў выніку драматычнага і супярэчлівага працэсу сутыкнення дзвюх культур – антычнай і варварскай.

2. Культурныя сувязі перыяду Сярэднявечча адрозніваліся замкнёнасцю, лакальнасцю. Яны нярэдка залежалі ад волі выпадку,

часцей за ўсё абмяжоўваліся вузкім рэгіёнам і былі вельмі няўстойлівыя. У VI-VII стст. хрысціянскую веру распаўсюджвалі ірландскія і шатландскія місіянеры (Св. Нініан, Св. Калумба), у VIII-IX стст. – англа-саксонскія. Яны адыгралі важную ролю ў фарміраванні эпохі Каралінгскага адраджэння. У гэты перыяд асабліва ўзрасла роля манаства, як носьбіта асветы. Першыя манастыры з'явіліся ў Заходняй Еўропе ў IV ст. Спачатку па вобразу блізкаўсходніх манастыроў. Манастыры мелі непасрэднае дачыненне да станаўлення і развіцця такой формы гандлёвых кантактаў, як кірмашавая дзейнасць. Пачатак таргоў супадаў з часам завяршэння царкоўнай службы. Па меры пашырэння і росту гарадоў кірмашы набывалі міжнародны характар, а гарады, дзе яны праводзіліся, становіліся цэнтрамі міжнароднага гандлю. Кірмашы спрыялі развіццю міжкультурных зносін, знаёмству з традыцыямі розных народаў.

З манастырамі звязана ўзнікненне ўніверсітэтаў у Еўропе ў X ст. Студэнцкае жыццё ва ўсіх еўрапейскіх краінах была арганізавана аднастайна. Выкладанне вялося на латыні. Ніякіх перашкодаў для перасячэння межаў не існавала. Усе гэтыя фактары спрыялі таму, каб студэнцкі абмен быў натуральнай з'явай, а міграцыя студэнтаў у межах Еўропы з'яўлялася неад'емнай часткай іх жыцця. Ужо пачынаючы з сярэдніх вякоў складваецца практыка міжнароднага студэнцкага пілігрымажа.

У гісторыі культурных узаемадзеянняў асаблівае месца займаюць Крыжовыя паходы 1095-1290 гг. Адносіны з Усходам прынеслі на Захад шмат карыснага. У вялікай колькасці стаў увозіцца цукар, увайшоў у шырокае ўжыванне рыс. Увозіліся таксама творы высокаразвітай ўсходняй прамысловасці: папяровыя матэрыі, паркаль, вэлюм, дарагія шаўковыя тканіны (атлас, аксаміт), дываны, ювелірныя вырабы, фарбы і таму падобнае. Знаёмства з гэтымі прадметамі і са спосабам іх вырабу прывяло да развіцця і на Захадзе падобных галін прамысловасці. З Усходу запазычана было шмат прадметаў адзення і хатняга камфорту (бурнус, алькоў, сафа), некаторыя прадметы ўзбраення (арбалет).

Запазычанні можна прасачыць у архітэктуры (падковападобныя і складаныя аркі, аркі ў форме канюшыны і востраканцовыя, плоскія дахі), у скульптуры (арабескі), у мастацкіх рамёствах, паэзіі.

3. На працягу свайго тысячагадовага існавання Візантыя сутыкалася з магутнымі знешнімі культурнымі ўплывамі, зыходзячымі з краін, якія знаходзіліся на блізкай ёй стады развіцця, – Ірана, Егіпта, Сірыі, Закаўказзя, а пазней лацінскага Захаду і Старажытнай Русі. З іншага боку, Візантыя даводзілася ўступаць у разнастайныя культурныя кантакты з народамі, што стаялі на некалькі або на значна больш нізкай стады развіцця (візантыйцы называлі іх "варварамі").

Арэал распаўсюджвання ўплыву візантыйскай культуры быў вельмі шырокі: Сіцылія, Паўднёвая Італія, Далматыя, дзяржавы

Балканскага паўвострава, Старажытная Русь, Закаўказзе, Паўночны Каўказ і Крым. Візантыйскі ўплыў праявіўся ў галіне рэлігіі і філасофіі, грамадскай думкі і касмалогіі, пісьменства і адукацыі, палітычных ідэй і права. Ён пранікаў ва ўсе сферы мастацтва – у літаратуру і дойлідства, жывапіс і музыку. Праз Візантыю антычная і эліністычная культурная спадчына, духоўныя каштоўнасці, створаныя не толькі ў самой Грэцыі, але і ў Егіпце і Сірыі, Палестыне і Італіі, перадаваліся іншым народам. Успрыманне традыцый візантыйскай культуры ў Балгарыі і Сербіі, Грузіі і Арменіі, у Старажытнай Русі спрыяла далейшаму прагрэсіўнаму развіццю іх культур.

Візантыя адыграла велізарную ролю ў развіцці старажытнарускай культуры. Галоўным каналам ўплыву візантыйскай культуры была рэлігія. Значным быў таксама ўплыў візантыйскай мастацкай культуры. Найбольш моцна гэта адбілася ў архітэктуры, мазаіцы, фрэсцы, ікананісе, а таксама ў прыкладным мастацтве – у ювелірнай справе і апрацоўцы каменя. У архітэктуры візантыйскае ўздзеянне працягвалася галоўным чынам з X ст. да сярэдзіны XII ст.

4. Іслам, які ўзнік ў VII ст., аб'яднаў у X ст. ўсе арабскія краіны ў адзіную тэакратычную дзяржаву – Арабскі халіфат (632-1258). У перыяд сярэднявечча іслам выйшаў далёка за межы Аравійскага паўвострава. Новая рэлігія знайшла актыўную падтрымку ў Малой Азіі, на Балканах, у Індыі і многіх дзяржавах цэнтральнай Афрыкі. Найбольш наглядныя прыклады ўзаемадзеяння еўрапейскай і мусульманскай культур, якія адносяцца да эпохі сярэднявечча, можна выявіць у гісторыі Іспаніі, якая зазнала магутную ўсходнюю агрэсію ў VII ст. і аж да канца XV ст. стала краінай, дзе перасякаліся ўсходнія і еўрапейскія традыцыі, ажыццяўлялася сувязь розных культур.

Дзякуючы арабам, у Еўропе развіваліся розныя рамёствы, якія выраблялі прадметы раскошы на ўнутраны рынак і вываз: тонкія тканіны, ільняныя вырабы, шоўк, футра. Еўрапейцы ад арабаў ўзялі больш дакладныя геаграфічныя звесткі аб розных раёнах свету. Еўрапейскія карабельнікі запазычалі ад арабаў трохкутны ветразь, спалучалі яго з квадратным і ў выніку стварылі трансакіянскае судна. У сельскай гаспадарцы арабы пашырылі і ўдасканалілі сістэму арашэння на аснове блізкаўсходняга вопыту па размеркаванні і зберажэнню вады.

Пад уплывам мусульманскай культуры еўрапейцы ўдасканалілі музычныя інструменты. Вядомыя ў Еўропе былі многія арабскія сачыненні па тэорыі музыкі: некаторыя заснаваныя на творах грэчаскіх аўтараў, іншыя – арыгінальныя. Некалькі арабскіх музычных твораў былі перакладзены на лацінскую і старажытнаўрэйскую мовы. Еўрапейскія менестрэлі распаўсюджвалі музычную практыку арабаў, іх манеру спеваў і ігры.

Са станаўленнем Дэлійскага султанату (1206-1526 гг.) пачынаецца істотнае пранікненне ў Індыю іслама, персідскай мовы і культуры. Яны

аказваюць глыбіннае ўздзеянне на ўсю індыйскую цывілізацыю, што праявілася ў тэхналагічнай сферы (з'яўленне паперы, прадзільнага станка, увядзенне арачнай архітэктуры). Індыя далучаецца да вялікіх цэнтраў ісламскай асветы і персідскай літаратуры.

Яскравым прыкладам узаемадзеяння мясцовых і ісламскай культур з'яўляецца суахілійская цывілізацыя. Цывілізацыя ўвабрала ў сябе эстэтыку арабскіх традыцый, рысы побыту індусаў і аснову з жыцця народаў банту. У X-XIII стст. на ўсходнеафрыканскім узбярэжжы з'яўляецца пісьменнасць, заснаваная на арабскай графіцы. Узнікае мова суахілі, якая ўвабрала ў сябе шматлікія элементы моў банту і арабскай мовы.

5. У эпоху Мангольскай імперыі (1206-1368) адбываецца змена палітычнай карты свету, фарміраванне новых этнакультурных супольнасцяў. Адною з першых устаноў, якую стварылі манголы на захопленых тэрыторыях, была паштовая служба з выкарыстаннем коней. Ва ўсходняй частцы імперыі уйгурскую пісьменнасць змяніла створаная тыбетцам Пагба-ламай «квадратная пісьменнасць». Квадратнае пісьмо стала асновай дзяржаўнага справаводства імперыі Юань, была прыстасавана для кітайскай мовы, аказала ўплыў на стварэнне карэйскага алфавіту. Мангольская мова ўзбагацілася за кошт запазычання слоў і выразаў з іншых моў, у першую чаргу санскрыту, а таксама кітайскай і тыбецкай. У заходніх улусах Мангольскай імперыі і прылеглых рэгіёнах (Казахстан і Сярэдняя Азія, Крым і Паволжа, Усходні Туркестан і Хорасан, Індыя і Малая Азія) мовай міжнацыянальных зносін і інтэграцыі, справаводства і дыпламатыі, навукі і культуры стала з XIII па сярэдзіну XIX стст. «цюркі», вядомая таксама як чагатайская, паволжская, стараузбекская і старататарская.

Манголы адыгралі важную пасярэдніцкую ролю ва ўнясенні ўсходне-азіяцкіх элементаў у персідскую культуру і рэлігію. Значны ўплыў мангольскай імперыі на ход сусветнай гісторыі, у прыватнасці, у пытанні распаўсюджвання кітайскіх тэхналогій на Запад. Экспарт шоўку з Кітая ў Міжземнамор'е дазволіў наладзіць вытворчасць шоўку ў Італіі. Традыцыйныя азіяцкія гандлёвыя шляхі па Індыйскім акіяне і Чырвоным моры значна скараціліся, перамясціўшыся ў Анатолію і на Чорнае мора. Ардынскага культура аказала ўплыў і на духоўнае развіццё Русі. Гэта знайшло адлюстраванне ў перайманні рускімі некаторых элементаў золатаардынскай матэрыяльна-бытавой сферы, у модзе на адзенне, у мастацкім стылі, запазычанні слоў цюркскага і мангольскага паходжання. Нават у перыяд Маскоўскага царства ў XVI-XVII стст. руская праваслаўная царква, абгрунтоўваючы свае ўладальніцкага правы, спасылалася на ярлыкі ардынскіх цароў.

6. Падарожжы як фактар міжцывілізацыйных кантактаў.

У перыяд Сярэднявечча шырокае распаўсюджанне атрымалі падарожжы. Вядомым арабскім падарожнікам быў купец Сулейман з

Басры. Ён пакінуў запісы (851 г.) аб сваіх маршрутах і месцах наведванняў. На мяжы IX-X стст. падарожжа па Ўсходняй Еўропе і Пярэдняй Азіі здзейсніў арабская пісьменнік Ібн-Даст. Вынікі сваіх падарожжаў ён выказаў у гісторыка-геаграфічнай энцыклапедыі «Кніга каштоўных скарбаў». Адным з выбітных арабскіх падарожнікаў XIV ст. быў купец Ібн-Батута (1304-1377 гг.). Ён наведаў Егіпет, Сірыю, памежныя вобласці Малой Азіі, Ірак і Заходнюю Аравію, Кітай, Іспанію, Індыю, Цэйлон. Яго кніга «Падарожжы Ібн-Батуты» перакладзеная на еўрапейскія мовы.

Першына асваення і вывучэння паўночных зямель належыць нарманам. Пачынаючы з IX ст. яны асвойвалі ўзбярэжжы Балтыйскага мора, заходзілі ў Рыжскі і Фінскі залівы, па старажытнарускім гандлёвым шляхам прабіраліся да Чорнага мора, а затым у Візантыю. Усходнімі славянамі быў засвоены знакаміты гандлёвы шлях «з варагаў у грэкі», што злучаў Чорнае і Балтыйскае мора.

У 1245 г. па даручэнні папы Інакенція IV для ўстанаўлення дыпламатычных адносін з мангольскімі ханамі адправіўся італьянскі манах-францысканец Джыявані дэль Плана Карпіні. Пакінутая ім праца – «Падарожжа ва ўсходнія краіны» дала еўрапейцам шмат каштоўных звестак пра жыццё манголаў. Самым знакамітым падарожнікам Сярэднявечча лічыцца венецыянскі купец Марка Пола. Кніга яго падарожжаў займае выключнае месца сярод твораў сярэднявечных падарожнікаў і географаў.

Большая частка сярэднявечных падарожжаў была звязана з перамяшчэннем паломнікаў да святых месцаў. Пілігрымка ў розных рэлігіях адыгрывала важную камунікатыўную ролю на працягу многіх стагоддзяў. Несумненны ўплыў будыйскага паломніцтва на сацыякультурнае развіццё народаў краін Цэнтральнай і Усходняй Азіі. Мусульманскі хадж спрыяў распаўсюджванню ісламскай культуры сярод народаў Сярэдняй і Пярэдняй Азіі, а таксама Паўночнай Афрыкі. Росквіт арабскай сярэднявечнай культуры супаў па часе з незвычайным уздымам і масавым развіццём мусульманскага хаджу.

Падчас паломніцкіх падарожжаў адбываўся масавы абмен і засваенне інфармацыі, ведаў і культурнага вопыту паміж прадстаўнікамі многіх народаў і розных рэлігій. Важным аспектам камунікатыўнай функцыі з'яўляліся зносіны паломніка з прадстаўнікамі іншых культур.

Пакінутыя хрысціянамі пісьмовыя нататкі («хаджэнні»), дзякуючы дакладнасці і унікальнасці многіх прыводімых у іх звестак, сталі значнымі, а часам адзінымі крыніцамі сучасных ведаў аб жыцці і культуры народаў, якія пражывалі ў Візантыйскай імперыі і Асманскай Порце.

Пілігрымка спарадзіла яшчэ адзін від падарожжаў – падарожжы з місійнымі мэтамі.

Тэма 6. Культурнае ўзаемадзеянне ў Новы час

1. Культурны аспект еўрапейскай каланізацыі.
2. Роля царквы ў культурным жыцці каланіяльнага грамадства.
3. Культурныя кантакты ў Еўропе.
4. Еўрапейска-азіяцкія культурныя кантакты.

1. Геаграфічныя адкрыцці прывялі да небывалага пашырэння гандлю: ўсталёўваліся сувязі паміж аддаленымі мацерыкамі, гандлёвыя шляхі перамяшчаліся з Міжземнага мора ў акіяны. Гандаль з калоніямі засяродзіўся ў партах Партугаліі, Англіі і Нідэрландаў. Заходняя Еўропа з XV ст. пачала ажыццяўляць сусветную экспансію (распаўсюджванне ўплыву), зрабіўшы свой тып цывілізацыі пануючым на планеце.

У еўрапейскай каланізацыі Амерыкі можна выдзеліць тры арэала. На поўначы кантынента абсалютна пераважалі працэсы транскulturацыі і асіміляцыі. Па гэтай прычыне і ЗША, і Канаду адносяць да этна-культурнага рэгіёна, названага Еўра-Амерыкай.

У лацінскай Амерыцы значную ролю адыгрывала культурная і біялагічная гібрыдызацыя. На тэрыторыі цяперашніх Мексікі, Цэнтральнай Амерыкі і андскі краін канкіста была не толькі ваеннай аперацыяй, але і інтэлектуальна-маральным паядынкам, у ходзе якога іспанцы не атрымалі безумоўнай перамогі і не змаглі цалкам разбурыць шматвекавы культурны субстрат ацтэкаў, майя і інкаў. Ён да гэтага часу шмат у чым вызначае нацыянальнае аблічча іх цяперашніх нашчадкаў. У гэтым рэгіёне заваёва суправаджалася каталіцкім духавенствам. З-за магутнага індзейскага субстрата названыя краіны прынята адносіць да этнакультурнага рэгіёна, названага ў літаратуры Інда-Амерыкай.

З іншага боку на поўдні кантынента, там, дзе цяпер размешчаны краіны Ла-Платы (Аргенціна, Уругвай, Парагвай), а таксама паўднёвыя раёны Бразіліі і Чылі, мясцовыя плямёны, за рэдкім выключэннем, былі перабітыя, і іх культурная спадчына неўзабаве знікла, ніяк не паўплываўшы на новыя формы жыцця, што тут узніклі. Як і ў Паўночнай Амерыцы тут пераважалі працэсы транскulturацыі і асіміляцыі, і таму дадзены рэгіён таксама прынята адносіць да Еўра-Амерыкі. Акрамя таго, дваранства і каталіцкая царква тут не адыгрывалі той ролі, якая ім належала ў Інда-Амерыцы. Пазней гэта паспрыяла больш раньняму развіццю антыкаланіяльных ідэй, больш паспяховай барацьбе з дваранскімі перажыткамі.

У другой палове XVI ст. ў гіганцкі этна-гістарычны і культурны працэс, які паклаў пачатак сучаснай Лацінскай Амерыцы, уключаюцца негры-рабы. Калі ў адносінах да іспана-партугальскага культурнага ўнёску мясцовыя індзейскія культуры можна лічыць субстратам, то афрыканцы з іх своеасаблівай псіхалогіяй і звычаямі, завезеныя ў Амерыку некалькі пазней, уяўлялі сабой культурны суперстрат.

XVII ст. ў многіх адносінах можа лічыцца часам росквіту каланіяльнай культуры. На яго прыпадае ўзнікненне мясцовых мастацкіх школ у каланіяльнай Лацінскай Амерыцы. Усё культурнае жыццё было вельмі цесна звязана з царквой: мясцовая літаратура (якая толькі зараджалася), музыка, тэатр, архітэктура, разьба па дрэве і да т.п. насілі рэлігійны або нападурэлігійны характар. У той жа час у сваіх выразных сродках усе яны падвяргаліся прыкметнаму ўплыву мясцовага прыроднага і чалавечага асяроддзя.

У XVI ст. лацінаамерыканскі жывапіс адчуваў у асноўным ўплыў італьянскай школы; у XVII – пачатку XVIII ст. – іспанскай; у сярэдзіне XVIII ст. ў ім з'яўляюцца рысы, запазычаныя з французскага жывапісу.

Важную ролю адыграла ўзнікшае ў канцы XVI – пачатку XVII ст. і праіснаваўшае да другой паловы XVIII ст. крэольскія барока ці стыль чуррыгерэска – мастацкі стыль, які сфармаваўся пад моцным уплывам іспанскага барока.

У XVIII ст. у Паўдневай Афрыцы, якая была каланізавана галандцамі, узнік своеасаблівы архітэктурны стыль “капскае барока”.

2. Роля царквы ў культурным жыцці каланіяльнага грамадства была супярэчлівай. З аднаго боку, дзейнічала інквізіцыя, накіраваная на барацьбу з ерассю і на выкараненне мясцовых вераванняў, што тармазіла пранікненне перадавых ідэй у Амерыку і вяло да страты багатага творчай спадчыны індзейцаў.

Вялікую ролю ў каланіяльным грамадстве адыгрывала місіянерская дзейнасць манаскіх ордэнаў. Яе праводзілі перш за ўсё францысканцы, дамініканцы і езуіты, дзейнічаючы звычайна па-за вялікімі гарадамі і спрыяючы прасоўванню каталіцкай рэлігіі і бытавой культуры ў самыя аддаленыя куткі кантынента. Місіянеры сталі першымі зацікаўленымі даследчыкамі абарыгеннай культуры, у значнай ступені веданне якой забяспечвала поспех місіянерскай дзейнасці. Такія місіянеры-францішканцы, як Луіс Вільяльпанда і Дыега дэ Ланда (1524-1579), не толькі вывучылі мову майя, але і склалі яе алфавіт, пакінулі бяспэчныя назірання і запісы пра звычаі, культуру і навуку індзейцаў гэтай галіны, дапамаглі захаваць іх арыгінальныя рукапісы і кнігі.

Найбуйнейшай фігурай іспанскага і агульнаеўрапейскага гуманізму з'яўляецца біскуп, фрай (брат) Бартоломэ дэ лас Касас (1474-1566). За паўстагоддзя праваахоўнай і творчай дзейнасці ім было створана больш за 80 рознага роду прац гістарыяграфічнага, багаслоўскага, філасофска-юрыдычнага і эпістальнага характару, з якіх найбольш вядомымі сталі: “Найкароткія паведамленне пра разбурэнне Індый” і манументальная “Гісторыя Індый”.

Намаганьнямі іезуітаў каля 150 гадоў на стыку цяперашніх Парагвая, Уругвая і Аргентыны праіснавала цэлая місіянерская тэакратычная дзяржава.

Выдатнымі ўзорамі іспанна-індзейскага рэлігійнага сінтэзу, акрамя літаратуры, служаць многія скульптурныя выявы Хрыста з відавочнымі індзейскімі рысамі, каменныя крыжы з элементамі ацтэкскай сімволікі, каланіяльная архітэктура храмаў з шырокім выкарыстаннем арнаменту, які перадае мясцовую фауну і флору і да т.п. Цікава, што каталіцкая царква, заахвочваючы евангелізацыйную дзейнасць духавенства, устанавіла правіла, згодна з якім святары маглі атрымаць прыход толькі пры ўмове валодання мясцовай мовай.

У Іспанскай Амерыцы дзвюма вяршынямі каланіяльнай культуры былі: прадстаўнік іспанна-індзейскай шляхты Інка Гарсіласа дэ ла Вега (1539-1616) і служба царквы смецце (сястра) Хуана Інэс дэ ла Крус (1648-1695).

3. Вымушаная эміграцыя рэфарматараў з паўднёвых Нідэрландаў і актыўнасць прадпрымальнікаў з Галандскай Рэспублікі стварылі ў XVI ст. феномен нідэрландскай кальвінісцкай дыяспары, якая распаўсюдзіла ў краінах вакол Паўночнага і Балтыйскага мораў інавацыі ў гандлі і прамысловасці.

Нідэрландскія імігранты паклалі пачатак укаранення ў Англіі меліярацыі (ад лац. *Melioratio* – "паляпшэнне") і шматпольнага севазвароту, вытворчасці тонкіх сукнаў і аконнага шкла. Аднак найбольш значным быў уплыў нідэрландскай дыяспары на Швецыю. Кароль Густаў II Адольф (1611-1632 гг.) па прыкладзе Мораца Аранскага стварыў рэгулярную армію, незвычайна ўзмацніўшы яе лёгкімі чыгуннымі гарматамі для кожнага палка.

Іншым напрамкам культурных кантактаў з'яўляецца развіццё адукацыі на роднай мове за мяжою. Напрыклад, першая нямецкая манастырская школа за мяжою была заснавана ў XIV ст. у Рэвелі (Эстонія). У XVI ст. былі заснаваны школы ў асяродку нямецкіх евангелісцкіх таварыстваў у Стакгольме (1569) і Капенгагене (1575).

У час праўлення Людовіка XIV (1643-1715) французскія школы ствараюцца за мяжою. Сярод іх аддзяленне Калеж дэ Франс у Берліне, адкрытае з 1689 г. Знакамітасць набылі французскія школы ў Галандыі.

Кардынал Мазарыні (1643-1651, 1653-1661) прызначаў пасламі відных гуманістаў і літаратараў з наказам завязваць самыя цесныя сувязі з мясцовай культурнай элітай з мэтай распаўсюджання французскіх духоўных каштоўнасцей. Французская мова канчаткова зацвердзілася ў якасці афіцыйнай мовы зносін пры ўсіх еўрапейскіх дварах. Сама Францыя была прызнана заканадаўцам куртуазных дыпламатычных правіл і звычак. Ужо ў той час з Францыяй асацыявалася паняцце аб прэстыжнасці, глыбіні мыслення і тонкасці густа.

З абвяшчэннем ў 1789 г. Дэкларацыі правоў чалавека і грамадзяніна і рэвалюцыйных пераўтварэнняў 1789-1794 гг. па ўсёй Еўропе пачынаюць распаўсюджвацца рэспубліканскія ідэі, новыя

норавы і новыя погляды на ролю ў грамадстве мовы “свабоды, роўнасці і братэрства”, адносіны да культуры, як асновы пабудовы нацыі.

Ваенныя кампаніі Напалеона ў Егіпце (1798) і ў Расіі (1812) пераследавалі не толькі ваенна-стратэгічныя мэты. За ваеннымі ішлі вучоныя, інжынеры, настаўнікі, дзеячы мастацтва, артысты. Перад імі стаяла задача забеспячэння “духоўнай прысутнасці” Францыі ў заваяваных краінах.

4. Пранікненне еўрапейскай культуры ў краіны Азіі цесна злучана з гандлем і місіянерскай дзейнасцю еўрапейцаў.

Прапаведзь хрысціянства ў Японіі пачаў адзін з заснавальнікаў Ордэна езуітаў Францыск Ксаўе. Адным з першых еўрапейцаў, хто здолеў паслядоўна вывучыць духоўнае жыццё японскага народа, спасцігнуць сістэму яго маральных уяўленняў і каштоўнасцяў быў Луіс Фруа, які трапіў у Японію ў 1563 г. пражыў там да сваёй смерці. У канцы 80-х гг. XVI ст. езуіты выкарыстоўвалі свае друкарні ў Гоа і Макао, а з 1590 г., калі ў Нагасакі быў прывезены цэлы друкаваны станок, літаратура стала выходзіць непасрэдна ў Японіі.

У 1603 г. быў выдадзены вялікі японска-партугальскі слоўнік на 30 тыс. слоў. Японская граматыка і першыя лінгвістычныя даследаванні па японскай мове належалі *Жуан Радрыгесу*. Яны былі выдадзеныя у 1604 г. у Нагасакі і ў 1620 г. у Макао.

У 1614 г. у Японіі хрысціянства было забаронена, а ўсе кнігі і малюнкi хрысціянскага зместу падлягалі знішчэнню. Пачалося рэзкае скарачэнне кантактаў з еўрапейцамі, а ў чэрвені 1639 г. сёгун Такугава Іэміцу выдаў адмысловы ўказ пра закрыццё краіны і пачатак палітыкі поўнай ізаляцыі. Толькі ў 19 ст. некаторыя сёгуны пачалі вывучаць еўрапейскую ваенную тэхніку, у краіне пачалося ўкараненне заходніх тэхналогій.

У 1597 г. у Кітаі пры двары Мінаў італьянец М. Рычы заснаваў місію іезуітаў. Галандцы і англічане, што прыбылі ў Кітай пазней (1636 г.), імкнуліся выцесніць каталікоў з Азіяцкага Міжземнага мора. Галандская Ост-Індская кампанія на мільёны вывозіла парцелянавыя вазы.

Аднак пасля народнай вайны (1628–1644 гг.), якая прывяла да падзення дынастыі Мін і ўстанаўлення маньчжурскай дынастыі Цын, была адноўлена “марская забарона” (1647 г.). Кітай павярнуў да поўнай самаізаляцыі.

Культурнае ўздзеянне Захаду на азіяцкія калоніі залежала ад цывілізацыйна-культурных традыцый кожнай з іх і форм кіравання, што навязвалі еўрапейцы. Толькі ў адным рэгіёне – на Філіпіпах – іспанцы здолелі навязаць сваю рэлігію і свае культурныя каштоўнасці. Толькі з 20-х гг. XIX ст. англічане паспрабавалі свядома рэфармаваць індыйскую культуру. У 30-я гг. XIX ст. ў Бенгаліі з’яўляюцца газеты, часопісы, установы вышэйшай адукацыі, літаратурны рух, досыць актыўны, каб

назвацца Індуісцкім Адраджэннем. У гэты час развіваецца дзейнасць вядомага інтэлектуала і рэфарматара Рам Мохан Роя, які заснаваў шэраг свецкіх школ, пачаў выданне першых у Індыі нацыянальных газет і ў цэлым меркаваў перабудову індыйскага грамадства па ўзоры заходняй цывілізацыі. Да сярэдзіны стагоддзя ў Бенгаліі ўжо дзейнічае сфармаваная сістэма пачатковай, сярэдняй і вышэйшай адукацыі, што спрыяе з'яўленню там вестэрнізаванай эліты. Супрацьлеглая карціна назіралася ў раёнах пражывання індыйскіх мусульман. Мусульманскія народы Індыі і іншых краін, якія знаходзіліся пад каланіяльным валадарствам заходніх дзяржаў, усюды аказвалі супраціў заходняму культурнаму ўплыву.

Акрамя Філіпін, краінай, якая зазнала ў Азіі найбольшае ўздзеянне хрысціянскіх прапаведнікаў, аказалася Карэя. У той жа час у В'етнаме спробы хрысціянізацыі сутыкнуліся з жорсткім супраціўленнем маясцовага насельніцтва.

Еўропа таксама не пазбегла ўсходняга ўплыву. У XVII-XVIII ст. яе ахапіў сапраўдны бум на ўсе кітайскае. З'явілася цэлае напрамак у дэкаратыўным і выяўленчым мастацтве, якое атрымала назву шінуазры (ад франц. chinoiserie). Для прадметаў у гэтым стылі характэрна выкарыстанне матываў кітайскага мастацтва, маляванне вобразаў кітайцаў, кітайскай архітэктуры і пейзажаў, імітацыя кітайскіх лакаў.

У эпоху Рамантызму канца XVIII-пачатку XIX стст. і неастыляў другой паловы XIX ст. ў модным «кітайскім стылі» афармляліся загарадныя палацы, інтэр'еры, паркавыя павільёны і альтанкі. У XVIII ст. захапленне кітайскім стылем пры французскім двары прывяло да яго распаўсюджвання па ўсёй Еўропе: ад Палерма да Санкт-Пецярбурга. У Англіі з задавальненнем ўпрыгожвалі дамы і паркі вырабамі ў стылі шінуазры, створанымі ў ангельскай манеры.

Тэма 7. Культурныя сувязі перыяду сусветнай каланіяльнай сістэмы (1870-1945)

1. Стварэнне каланіяльных імперый і культурныя наступствы імперыялізму.
2. Першыя пастаянныя культурныя ўстановы за мяжою.
3. Выяўленчае мастацтва як прыклад культурных уплываў.
4. “Культурная прапаганда” 1914-1945 гг.
5. Кемалізм у Турцыі як прыклад еўрапейскага культурнага ўплыву.

1. У эпоху позняга Новага часу, якую яшчэ называюць перыядам імперыялізму, становіцца відавочным, што культура, міжкультурныя камунікацыі могуць стаць важнай часткай міжнародных адносін, гнуткім і вельмі эфектыўным інструментам у вырашэнні палітычных і эканамічных пытанняў.

Каланіяльная экспансія, распачатая заходнімі дзяржавамі ў 50-я гг. XIX ст., была актыўна працягнутая ў 1880-1890-я гг. Яе ідэалагічным абгрунтаваннем сталі тэорыі сацыяльнага дарвінізму і расізму. Яны «здымалі» тыя маральныя перажыванні, якія бянтэжылі еўрапейцаў у ходзе заваёў сярэдзіны стагоддзя.

У апошняй чвэрці XIX ст. адбываецца стварэнне сусветнай каланіяльнай сістэмы. З 1870-х гг. стала афіцыйна ўжывацца паняцце «Брытанская імперыя». 1880-1890 гг. сталі часам актыўнага фарміравання французскай каланіяльнай імперыі. Да пачатку Першай сусветнай вайны склалася сістэма калоній Германіі. Актыўную каланіяльную палітыку на мяжы стагоддзяў праводзіла Японія. У пачатку XX ст. другой каланіяльнай імперыяй пасля Вялікабрытаніі была Расія.

Паралельна з працэсам каланізацыі ішоў другі геапалітычны працэс – дэкаланізацыя. Краіны Лацінскай Амерыкі, набыўшы палітычны суверэнітэт, трапілі ў эканамічную залежнасць у першую чаргу ад ЗША і Вялікабрытаніі

Культура як інструмент згуртавання народаў Брытанскай імперыі была неад'емнай часткай палітыкі брытанскага каланіялізму. Менавіта каланіяльная палітыка Брытанскай імперыі ў галіне культуры стала падставай для з'яўлення ў XIX стагоддзі тэрміна «культурны імперыялізм».

Ён характарызуецца выкарыстаннем палітычнай і эканамічнай улады для насаджэння і распаўсюджвання каштоўнасцяў сваёй культуры і грэбаваннем да каштоўнасцяў іншай культуры.

Імперыялізм прывёў да страты ідэнтычнасці і традыцыйных каштоўнасцяў карэнных народаў і рэалізацыі стандартаў паводзін, адукацыі і менталітэту каланізатараў. Гэта таксама прывяло да прыняцця дамінуючых моў (асабліва ангельскай, французскай, іспанскай і рускай). Хрысціянскія рэлігіі (каталіцкая, англіканская, пратэстанцкая, праваслаўе і т. д.) замянілі перакананні, якія раней існавалі ў многіх частках Афрыкі, Азіі, Новага Свету або былі аб'яднаны з гэтымі перакананнямі, сфармаваўшы сінкрэтычныя культуры.

У гэты час з'яўляюцца тэарэтычныя абгрунтаванні знешняй культурнай палітыкі ў духу "маральных заваёў" ці "палітыкі без вайны". Гэта азначала ў палітыцы Германіі і Францыі прамы ўплыў на культуры другіх народаў з мэтай трывалага замацавання ўсяго свайго шляхам прапаганды і актыўнага экспарту навуковых ідэй. Акрамя гэтага рабілася стаўка на як можна шырэйшую рэкламу любых дасягненняў сваёй краіны ў навуцы і культуры сярод максімальна большай колькасці краін і народаў (т.зв. знешняя культурная палітыка ў шырыню). Акрамя гэтага Германія і Італія зрабілі стаўку на актыўную працу з сваёй дыяспарай. Тут духоўным кантактам адводзілася першасная роля і

значэнне. Ключавым звяном ці асноўным каналам сталі выступаць школы і саюзы за мяжою.

2. З развіццём імперскага каланіялізму з'яўляюцца першыя пастаянныя культурныя ўстановы асобных дзяржаў за мяжою Першым прыкладам непасрэднага спалучэння культуры і дыпламатыі лічыцца рашэнне міністэрства замежных спраў Францыі 1846 г. аб фінансаванні Французскага археалагічнага інстытута ў Афінх. Пазней такія ўстановы з'явіліся ў Каіры (1880) і на Далёкім Усходзе (1898).

У 1868 г. французскі ўрад дабіўся згоды Турцыі на адкрыццё першага ў гэтай краіне ліцэя ў Галата-Сараі з выкладаннем прадметаў на французскай мове. Да 1914 г. такіх ліцэяў толькі ў Атаманскай імперыі было каля 90 з агульнай колькасцю навучэнцаў звыш 14 тысяч.

Напярэдадні Першай сусветнай вайны ў замежныя ўніверсітэты ўпершыню пачалі шырока накіроўвацца французскія лектары і прафесары. Былі адкрыты першыя культурныя цэнтры (інстытуты) французскай культуры ў Афінх (1907), Фларэнцыі (1907), Мадрыдзе (1909), Лондане (1910), Н'ю-Ёрку (1911), Санкт-Пецярбургу (1914).

У 1909 г. Парыж стварае Міжнародны саюз дружбы з Францыяй. У тым жа годзе пры Міністэрстве замежных спраў быў створаны спецыяльны Аддзел (Бюро) па справах французскіх школ і дабрачыннасці.

У адрозненні ад Францыі, Італія і Германія ў гэты ж перыяд праяўлялі асноўны клопат у такім напрамку, як падтрымка дыяспары. У 1889 г. ў Рыме г. па ініцыятыве вядомага італьянскага паэта Джозуэ Кардучы было заснавана «Таварыства Дантэ Аліг'еры». У 1878 г. пры нямецкім МЗС быў створаны Імперскі фонд па садзейнічанню і падтрымцы нямецкіх школ замежжа. У 1880 г. у Вене быў заснаваны Германскі школьны саюз. А ў 1881 г. ў Германіі пачаў дзейнічаць Усеагульны германскі школьны саюз (з 1908 г. – Саюз для немцаў за мяжою). У 1902 г. пры МЗС Германіі ў складзе прававога аддзела з'явіўся пададдзел школ і школьнай адукацыі за мяжою. З 1906 г. ён стаў паўнаважным аддзелам. З 1906 г. Германія па прыкладу іншых еўрапейскіх краін пачала будаваць за мяжою змешаныя школы для карэннага насельніцтва тых рэгіёнаў, дзе мела трывалы палітычны і гаспадарчы ўплыў.

Францыя, Вялікабрытанія, Германія, Італія, Расія змагаліся ў тым, хто адкрые за мяжою больш школ і ўніверсітэтаў, бальніц і тэхнічных цэнтраў.

У пачатку XX ст. з'яўляюцца парныя ці дуалістычныя саюзы. Іх дзейнасць была накіравана на ўмацаванне сувязей паміж рознымі коламі жыхароў двух краін. У 1914 г. з'явіліся Германа-кітайскі саюз і Германа-турэцкае аб'яднанне. Гэтыя арганізацыі на першае месца ставілі культурна-палітычныя (у духу “маральных заваёваў”) задачы.

3. Адкрытасць Кітая пасля «Опіумных войнаў» спрыяла шырокай увазе да заходняй тэхнікі алейнага жывапісу. Некаторыя найбольш таленавітыя жывапісцы ў пачатку XX ст. атрымалі разам з кітайскай, таксама еўрапейскую і японскую мастацкую адукацыю. Са свайго боку, мастацтва заходняга мадэрна (ар-нуво, кан. 1880-х-1914) выявіла асаблівую цікавасць да культуры Усходу. Мастакі мадэрна творча выкарыстоўвалі, напрыклад, традыцыі кітайскага і японскага жывапісу. Японскае ўплыў у мадэрне пераважаў над кітайскім. Пры гэтым гаворка можа ісці не толькі пра запазычанні сюжэтаў, напрыклад, распаўсюджаных у мадэрне малюнкаў жывапіснага жанру «кветкі-птушкі» і прыродных матываў – вобраза вады і воднага патоку, які мае сувязь з філасофіяй даасізму і будызму. Асаблівую ролю ў мастацтве ар-нуво адыгралі моцна выцягнутыя па вертыкалі або гарызанталі фарматы твораў, якія падкрэсліваюць прымат рытму над раўнавагай і якія цытуюць традыцыйны кітайскі жывапіс на скрутках. Прынцыпова важная для далёкаўсходняга мастацтва культура лініі, каліграфічная па прыродзе, стала ключавым элементам выразнасці ў еўрапейскім мастацтве мяжы XIX-XX стст.

У пачатку XX ст. шэраг еўрапейскіх мастакоў (Пікаса, Дэрэн, Маціс і іншыя) у пошуках прымітываў звяртаюцца да традыцыйнага афрыканскага мастацтва. Пазней вылучаецца тэзіс, згодна з якім Афрыка з'яўляецца прамацераю заходнееўрапейскага фармалізму, а ўсе афрыканскае мастацтва да XX ст. – яго папярэднікам. У Афрыку прыязджае ўсё больш еўрапейскіх мастакоў, якія там застаюцца, атрымліваюць прыватныя заказы, заказы на ўпрыгожванне грамадскіх будынкаў і г. д. Іх дзейнасць аказвала ўплыў на творчасць мясцовых майстроў.

4. У перыяд Першай сусветнай вайны назіраўся магутны ўсплеск барацьбы культур. Пад час вайны культура ўпершыню выкарыстоўваецца на міжнародным ўзроўні на карысць палітычных мэтаў. Адбываецца ўсведамленне патэнцыялу знешняй культурнай палітыкі, расце колькасць яе прыхільнікаў.

Пасля вайны дзяржаўныя органы выступаюць ініцыятарамі стварэння разнастайных міжнародных устаноў, якія атрымліваюць дзяржаўнае фінансаванне і знаходзяцца пад непасрэдным куратарствам дзяржавы. Назіраецца ўсплеск дыпламатычнай актыўнасці ў сферы культуры.

У час Першай сусветнай вайны ва Францыі з'явіўся “Дом прэсы” – першае ў краіне інфармацыйнае агенцтва, якому было даручана прапагандысцкае забеспячэнне перамогі Францыі ў вайне з Германіяй з дапамогай нагляднай агітацыі, кніг, кіно і культурных мерапрыемстваў.

Пасля Першай сусветнай вайны быў створаны першы міжнародны інстытут шматбаковага супрацоўніцтва – пры Лізе Нацый быў заснаваны Міжнародны камітэт па інтэлектуальным супрацоўніцтве.

Распаўсюджанне набывае практыка культурных абменаў. Культурныя сувязі выкарыстоўваліся для дасягнення палітычных і прапагандысцкіх мэтаў. Адною з галоўных было стварэнне станоўчага іміджу краіны за мяжою. Найбольш гэта вызначэнне датычыць знешняй культурнай палітыкі Германіі і СССР.

У Германіі на пачатку 1920 г. ў Міністэрстве замежных спраў быў створаны Адзел немцаў замежжа і культурных справаў. У той час быў створаны шэраг дзяржаўных і прыватных інстытутаў. Два з іх працягваюць існаваць да сёння. Гэта Нямецкая служба акадэмічных абменаў (1925) і папярэднік Гётэ-інстытута Нямецкая акадэмія (1923). Пачынаючы з 1929 г. расло фінансаванне міжнародных культурных сувязей.

У РСФСР у 1922 г. быў утвораны Асобны камітэт па арганізацыі артыстычных турнэ і мастацкіх выстаў. Для інфармавання замежнай грамадскасці за мяжой ў 1923 г. была заснавана Камісія замежнай дапамогі (КЗД). У тым жа годзе КЗД стварыла Аб'яднанае бюро інфармацыі (АБІ), мэта якога была прапаганда за мяжой «культурных заваёў і працоўных дасягненняў СССР». Набыты вопыт міжнародных культурных абменаў і ўпэўненасць у неабходнасці яго падтрымліваць прывялі да стварэння ў 1925 г. Усесаюзнага таварыства культурнай сувязі з замежжам (УТКС).

Першапачаткова для прапаганды дасягненняў фашысцкай Італіі за мяжой была створана культурная асацыяцыя «Італіка» (1923) з рэзідэнцыяй у Фларэнцыі. У 1925 г. быў заснаваны Фашысцкі інстытут культуры, які пазней атрымаў назву Нацыянальнага інстытута фашысцкай культуры. У 1930 г. «Італіка» была ўключана ў склад Нацыянальнага інстытута фашысцкай культуры ў якасці аддзела знешніх культурных сувязяў. У 1932 г. па ініцыятыве Б. Мусаліні быў заснаваны Венецыянскі кінафестываль.

Па прыкладу Германіі і Італіі Вялікабрытанія і ЗША распрацавалі свае ўласныя інструменты культурнай прапаганды. Напрыклад у 1934 г. быў створаны «Брытанскі камітэт па сувязях з іншымі краінамі» (з 1936 г. – Брытанскі Савет).

У 1920 г. Бюро па справах французскіх школ і дабрачыннасці пры міністэрстве замежных спраў было рэфармавана і пераўтворана ў Службу французскай культурнай дзейнасці ў рамках Упраўлення па палітычных і гандлёвых справах. У перыяд паміж 1929 і 1939 гг. Францыяй былі заключаны першыя пагадненні аб культурных абменах з Іранам, Даніяй, Аўстрыяй, Швецыяй, Румыніяй і інш. Пашыралася сетка Альянс Франсэз ў Паўночнай і Лацінскай Амерыцы, Цэнтральнай Еўропе. У 1922 г. пад эгідаю міністэрства замежных спраў і міністэрства народнай адукацыі на грамадскіх пачатках была створана Французская асацыяцыя распаўсюджання і абмену мастацтвам.

ЗША распрацавалі сваю першую афіцыйную праграму знешняй культурнай палітыкі ў 1936 г. у адказ на культурную прапаганду нацысцкай Германіі ў Лацінскай Амерыцы. У 1938 г. у структуры дзяржаўнага дэпартамента ЗША быў створаны Адзел культурных сувязяў.

5. У 1920-я гг. у Турцыі пачаліся працэсы мадэрнізацыі. У 1927 г. яны атрымалі магутную ідэалагічную падтрымку. Ва ўсіх пастановах і законах выразна прасочвалася ідэя еўрапеізацыі краіны.

У сярэдзіне 1920-х гадоў пачынаюць стварацца турэцкія школы, з'яўляюцца свае падручнікі, укараняецца нацыянальнае выхаванне навучэнцаў. Праводзілася прамое запазычанне цэлых праграм з Еўропы, у прыватнасці з фашысцкай Аўстрыі і нацысцкай Германіі. Адною з мэтаў была ліквідацыя непісьменнасці і ўсталяванне адукацыі для жанчын. Кемалісты бачылі ў такім запазычанні стымулы эканамічнага росту.

Тэма 8. Сістэма міжнародных культурных сувязей перыяду “халоднай вайны” (1945-1989)

1. Фарміраванне пасляваеннай структуры суб'ектаў міжнародных культурных кантактаў.
2. Міжнародныя арганізацыі ў сферы культуры.
3. Распад каланіяльнай сістэмы і барацьба за культурныя ўплывы.
4. Культурныя сувязі ў рамках інтэграцыйных аб'яднанняў.

1. Палітызацыя культуры, якая ўзмацнілася міжваеннай прапагандай, у пасляваенны час ператварае культуру ў сродак ідэалогіі і сінонім ідэалогіі. Пасля заканчэння Другой сусветнай вайны дыпламаты ў Злучаных Штатах пачынаюць у большай ступені ўсведамляць неабходнасць для краіны экспарту амерыканскага ладу жыцця як часткі ідэалагічнай прапаганды. У 1946 г. пасля некалькіх пераўтварэнняў быў створаны Адзел міжнароднай інфармацыі і адукацыйных абменаў. У гэтым жа годзе пачалася гісторыя першай глабальнай праграмы адукацыйных абменаў паміж ЗША і замежнымі краінамі – праграмы Фулбрайта. З абвастрэннем «халоднай вайны» ў 1953 г. ствараецца Інфармацыйнае Агенцтва ЗША (USIA). У мэтах умацавання і развіцця кантактаў паміж амерыканскімі і замежнымі дзеячамі мастацтва і культуры ЦРУ удзельнічала ў стварэнні Кангрэса за свабоду культуры (1950-1967 гг.). У 1961 г. быў прыняты Закон «Аб узаемных адукацыйных і культурных абменах» і закон Фулбрайта-Хэйса, што вярнула міжнародным культурна-адукацыйным і абменным праграмам амерыканскага ўрада прызнанне ў якасці самастойнага афіцыйнага напрамку знешняй палітыкі ЗША.

У 1945 г. у МЗС Францыі была створана Генеральная дырэкцыя па культурных сувязях з замежжам. У 1967 г. за мяжою налічвалася 59 Французскіх інстытутаў і 160 французскіх культурных цэнтраў.

Першыя гады існавання ФРГ сталі часам аднаўлення старых і фарміравання новых арганізацый, уцягнутых у рэалізацыю знешнепалітычных мэтаў ФРГ у галіне культуры і адукацыі. Гэта былі Германская служба акадэмічных абменаў (ДААД, створана у 1925 г., аднавіла дзейнасць у 1950 г.), Інстытут замежных сувязяў (ІЗС, створаны ў 1917 г., аднавіў дзейнасць у 1950 г.), арганізацыя «Інтэр Націонес» (1952 г.), Фонд ім. А. фон Гумбальдта (ствараўся ў 1860 і 1925 гг., аднавіў дзейнасць у 1953 г.), Нямецкі Савет мастацтваў (1954 г.), Міжнародны музычны савет (1953 г., з 1955 – Нямецкі музычны савет), інфармацыйная радыёстанцыя «Нямецкая хваля» (1953 г.). У 1951 г. быў заснаваны Гётэ-Інстытут. У 1959-1960 гг. ўсе дзяржаўныя федэральныя ўстановы культуры за мяжой сталіся часткай інстытута ім. Гётэ. У 1963 г. за мяжою налічвалася больш за 100 германскіх культурных інстытутаў.

У 1957 г. для сістэматызацыі знешняй культурнай дзейнасці СССР быў створаны Дзяржаўны камітэт па культурных сувязях з замежнымі краінамі (ДККС) пры Савете Міністраў СССР. У 1967 г. ДККС быў скасаваны і кантроль над знешнекультурнай дзейнасцю краіны атрымаў Адзел па культурных сувязях з замежнымі краінамі МЗС. У 1958 г. УТКС было ператворана ў Саюз савецкіх таварыстваў дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі (ССТД). У задачы арганізацыі цяпер уваходзілі не толькі развіццё замежных кантактаў, але і знаёмства савецкіх грамадзян з культурай і гісторыяй іншых краін. Гэтакім працэсу спрыяла ўзнікненне рэгіянальных аддзяленняў таварыстваў дружбы. У 1959-1975 гадах быў адкрыты 21 інфармацыйна-культурны цэнтр СССР за мяжою.

Свае культурныя цэнтры за мяжою адкрылі краіны Ўсходняй і Цэнтральнай Еўропы. Іх мела Балгарыя, Чэхаславакія, Венгрыя.

2. Абноўленага даверу да культурнай складаючай міжнародных адносін у пасляваенны час стала стварэнне ў лістападзе 1945 г. ЮНЕСКА ў якасці галоўнага інстытута міжнароднага культурнага супрацоўніцтва. Адным з першых дасягненняў ЮНЕСКА ў галіне культуры стала Сусветная канвенцыя аб аўтарскім праве, прынятая ў 1952 г. і накіраваная на абарону правоў творчых дзеячаў і, тым самым, на ахову культурнай разнастайнасці. У 1966 г. ЮНЕСКА прыняла Дэкларацыю прынцыпаў міжнароднага культурнага супрацоўніцтва. 16 снежня 1966 г. Генеральная Асамблея ААН прыняла Міжнародны пакт аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах. ЮНЕСКА першай прапанавала тэзіс, што культура з'яўляецца адным з найважнейшых кампанентаў развіцця. Сярод ключавых падзей у гэтай галіне варта

адзначыць Сусветную канферэнцыю па палітыцы ў галіне культуры, якая прайшла ў Мехіка ў 1982 г.

У гэты перыяд быў створаны шэраг міжнародных няўрадавых арганізацый, якія аб'ядналі спецыялістаў розных галін культуры: Міжнародны савет музеяў (ICOM, 1946 г.), Міжнародны музычны савет (ММС, 1949 г.), Міжнародная арганізацыя фатаграфічнага мастацтва (1950 г.), Міжнародная арганізацыя журналістаў (1954 г.), Міжнародная арганізацыя фестывальных арганізацый (ФІДОФ, 1965 г.), Міжнародны савет на захаванню помнікаў і славытых месц (ICOMOS, 1965 г.) і інш.

3. У эпоху распаду імперый, знешняя культурная палітыка была шырока разгорнута для захавання або развіцця эканамічных і культурных сувязяў паміж метраполіяй і былымі каланіяльнымі краінамі, забяспечваючы альтэрнатыўную, новую структуру інтэграцыі. Аб гэтым яскрава сведчыць замацаванне Брытанскага Савета ў краінах Садружнасці, пашырэнне амерыканскіх, нямецкіх і французскіх культурных інстытутаў у паўднёвым паўшар'і. З дапамогай праграм адукацыйнай дапамогі і студэнцкіх грантаў, навуковага супрацоўніцтва і перадачы тэхналогій, іх асноўная мэта заключалася ў тым, каб атрымаць перамогу над мясцовымі элітамі.

У сувязі з прадастаўленнем большай частцы сваіх афрыканскіх калоній незалежнасці ў 1958-1960 гг. перад Францыяй паўстала пытанне аб захаванні трывалых сувязяў з новымі незалежнымі дзяржавамі. Асновай устанаўлення ўзаемавыгаднага дыялогу стала французская мова. Таму ў 1960-х гг. Францыя пачала інтэнсіўна развіваць лінгвістычны напрамак сваёй знешняй культурнай палітыкі. У 1960 г. была створана Канферэнцыя міністраў нацыянальнай адукацыі франкафонных дзяржаў (CONFEMEN), у 1961 г. была створаная Асацыяцыя універсітэтаў, якія выкарыстоўваюць поўнасю або часткова французскую мову (AUPELF) і інш. З 1970-х гг. пачаўся працэс інстытуцыяналізацыі Франкафоніі. У 1986 г. у першым Саміце прыняла ўдзел 41 франкафонная дзяржава.

СССР быў ініцыятарам прыняцця на XV сесіі Генеральнай Асамблеі ААН у 1960 г. "Дэкларацыі аб прадастаўленні незалежнасці каланіяльным краінам і народам" і імкнуўся ўсталяваць дыпламатычныя, дзелавыя, грамадскія і культурныя сувязі з кожнай з афрыканскіх краін адразу пасля абвешчэння незалежнасці. Часткай савецкай дзяржаўнай палітыкі стала прыцягненне афрыканскіх студэнтаў у савецкія ВНУ.

4. У пасляваенны перыяд у Еўропе сфарміравалася дзве групы краін, якія будавалі больш цесную інтэграцыю ў палітычнай, эканамічнай і культурнай сферах. Першая група знаходзілася пад сферай уплыву Савецкага Саюза. Гэта так званыя краіны "сацыялістычнага лагера" ці краіны Савета эканамічнай ўзаемадапамогі (створаны ў 1949 г. шасцю краінамі, пазней далучыліся краіны па-за

Еўропы). Другая група краін разгортвала інтэграцыю ў рамках Савета Еўропы (створаны ў 1949 г. дзесяццю краінамі).

19 снежня 1954 г. у Парыжы пад эгідай Савета Еўропы была заключана Еўрапейская культурная канвенцыя, якая заклікала еўрапейскія краіны да палітыкі сумеснага дзеяння ў сферы культуры і адукацыі. 1 студзеня 1962 г. Савет Еўропы заснаваў Савет па культурнаму супрацоўніцтву.

Прыкладам рэгіянальнага культурнага супрацоўніцтва з'яўляюцца краіны поўначы Еўропы. У 1947 г. у Осла адбылася першая сустрэча Паўночнай культурнай камісіі. У 1962 г. было заключана Пагадненне аб Паўночным супрацоўніцтве. У 1966 г. для рэалізацыі сумесных праектаў быў створаны Паўночны культурны фонд.

У 1977 г. быў прыняты першы план культурнай дзейнасці Еўрапейскага Саюза.

Тэма 9. Міжнародныя культурныя сувязі ў перыяд глабалізацыі

1. Уплыў глабалізацыі на культурныя кантакты. Культурны капіталізм.

2. Асноўныя напрамкі і формы культурных сувязей. Культурныя цэнтры.

3. Развіццё рэгіянальнага культурнага супрацоўніцтва.

4. Роля Савета Еўропы ў развіцці культурных сувязей.

1. Працэсы глабалізацыі, якія прынялі маштабны планетарны характар, істотна паўплывалі на змяненне культурна-гуманітарнага клімату ў свеце. У большай ступені даводзіцца казаць пра вестэрнізацыю сусветнай культуры. Амерыканская масавая культура стала дамінуючай і паступова выцясняе нацыянальныя культуры. У выніку распаўсюджвання амерыканскіх каштоўнасцяў скарачаецца культурная прастора іншых культур, пазбаўляючы іх магчымасці захаваць сваю ўнікальнасць, быць адметнымі ад Амерыкі.

Эпоха **культурнага капіталізму** па-сутнасці з'яўляецца новым перыядам культурнай прапаганды. Маркетызацыя і менеджменізацыя ахапіла ўсе галіны дзяржаўнай культурнай палітыкі і патрабавала перагляду нормаў знешняй культурнай палітыкі. У эпоху культурнага капіталізму, дзе ўсе віды культурных рэсурсаў, вытворчасці і вопыту камерцыялізавання, культурныя інстытуты пачынаюць выглядаць ўсе больш і больш месцамі культурнага гандлю. Камерцыялізацыя ахапіла міжнародны турызм і спадчыну, развіцці нацыянальных сродкаў масавай інфармацыі і культурную індустрыю, прыцягненне замежных студэнтаў ва ўніверсітэты. Напрыклад, Французскі Інстытут быў створаны ў 2010 г. як агент Міністэрства замежных спраў у сферы знешнекультурнай дзейнасці з мэтай «як мага лепш прадаваць культуру Францыі за мяжой». У камерцыйны экспартны прадукт ператварыліся

не толькі творы мастацтва і кіно, але і літаратуры. У экспарце культуры кожная краіна робіць стаўку на сваё. Калі ў Кітаі асаблівы акцэнт робіцца на гістарычную і культурную спадчыну (філасофія, літаратура, этыка, эстэтыка, воінская культура), а поп-культура асуджаецца, то Японія і Паўднёвая Карэя асабліва прывабныя для свету з пункту гледжання масавай культуры – пашыраюцца слоганы «крутая Японія» (Cool Japan) і «карэйская хваля» (Korean Wave).

Варта адзначыць супярэчлівасць вынікаў глабалізацыі. З аднаго боку, адкрытае межаў спрыяе знаёмству з іншымі культурамі, з другога – нясе пагрозу страты нацыянальнай ідэнтычнасці. З прычыны гэтага шматлікія дзяржавы сталі праводзіць палітыку нацыянальнага культурнага пратэксціянізму з мэтай захавання нацыянальнай ідэнтычнасці. Прыкладам можа служыць палітыка Францыі ў дачыненні да захавання і прасоўвання французскай мовы (Закон Тубона, 1994 г.).

2. Для сучасных міжнародных культурных сувязяў характэрна вялікая разнастайнасць напрамкаў і формаў. У многіх краінах свету да найбольш распаўсюджаных напрамкаў адносяцца ўзаемадзеянне ў галіне мастацтва (выяўленчае і сцэнічныя мастацтва, кіно, музыка), навукі і адукацыі, а таксама выдавецкая, музейная, бібліятэчная і архіўная справа, спорт і турызм. У апошнія гады вялікая ўвага надаецца пытанням супрацоўніцтва ў галіне захавання культурных каштоўнасцяў, прыроднай і культурнай спадчыны, культурнай разнастайнасці, захавання аўтарскіх правоў, маладзёжнай палітыкі, супрацоўніцтва ў сферы абмену інфармацыяй і г.д.

Для шэрагу краін актуальным з'яўляецца моўны кірунак МКС. Як правіла, гэта абумоўлена геапалітычнымі зменамі, якія прывялі да скарачэння арэала выкарыстання гэтых моў у свеце. Падобныя праблемы адчуваюць Францыя і Расія, Германія і Аўстрыя, Іспанія і Партугалія.

Акрамя універсальных прыярытэтаў знешняй культурнай палітыкі ў кожным канкрэтным выпадку можна казаць і пра нацыянальную спецыфіку. Так, напрыклад, для Францыі важным аспектам яе знешняй культурнай палітыкі з'яўляецца ўзмацненне канкурэнтаздольнасці ў сферы аўдыёвізуальных мастацтваў, для Расіі, Германіі і Аўстрыі – пытанне аб рэстытуцыі культурных каштоўнасцяў і г.д.

Пасля 1989 г. адбываецца пашырэнне такой формы МКС як культурныя цэнтры. Што сведчыць аб стандартызацыі сістэмы міжнародных і міжкультурных сувязяў. Імкліва раслі іспанскі Інстытут Сервантэса (1991) і партугальскі Інстытут Камоэнса (1992). У 2015 г.: налічвалася 80 аддзелаў культуры ў пасольствах Кітая, 4 кітайскіх культурных цэнтраў, 456 Інстытутаў Канфуцыя. Кітай паставіў задачу павялічыць да 2020 г. колькасць культурных цэнтраў да 50 а Інстытутаў Канфуцыя да 1000. Побач з Кітаем ствараць культурныя цэнтры за мяжой пачала Індыя.

Відавочна пашырылася геаграфія культурных цэнтраў краін Цэнтральнай Еўропы. Калі раней такія ўстановы знаходзіліся ў асноўным ў краінах “сацыялістычнага лагера”, то пасля 1989 г. прыярытэты мяняюцца. Іх можна акрэсліць наступным чынам: краіны Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, дзе існуе значны цікавасць да краіны і яе культуры; вялікія краіны, дзе існуюць значныя нацыянальныя абшчыны, якія служаць натуральнай сацыя-культурнай базай для дзейнасці такіх культурных цэнтраў; вядучыя ў эканамічным, палітычным і культурным плане краіны Еўропы і іншых рэгіёнаў свету (Германія, Вялікабрытанія, Францыя, Кітай, Японія, Індыя).

У шэрагу пасольстваў працавалі аташэ па культуры. Напрыклад, Польшча ў 2011 г. мела такія пасады ў 36 сваіх дыпламатычных прадстаўніцтвах.

Важную ролю ў рэалізацыі знешняй культурнай палітыкі адыгрывалі ўстановы, якія размяшчаліся непасрэдна ў краіне, але асноўная іх дзейнасць была накіравана на папулярызацыю айчынай культуры за мяжою. Напрыклад, заснаваны ў 2000 г. Інстытут А. Міцкевіча (Польшча), Латвійскі інстытут (заснаваны ў 1998 г.), Літоўскі інстытут (з 2014 г. – Інстытут культуры Літвы), Рассупрацоўніцтва (заснавана ў 1994 г. як Расійскі Цэнтр міжнароднага навуковага і культурнага супрацоўніцтва).

Постсацыялістычныя краіны спрабуюць з дапамогай культурных цэнтраў змяніць свой міжнародны імідж. Старыя імперскай дзяржавы, як Аўстрыя і Партугалія імкнуцца аднавіць свае адносіны са сваімі былымі ўладаннямі. Новыя сусветныя эканамічныя дзяржавы, такія як Японія, Кітай і Індыя распрацоўваюць свой вобраз “мяккай сілы”. Рэгіянальныя дзяржавы, такія як Турцыя, Ізраіль і Іран прасоўваюць свае эканамічныя і палітычныя праграмы. Іншыя краіны развіваюць рэгіянальныя інтарэсы (удзельнікі Вышаградскай групы), або захоўваюць сувязі са сваёй дыяспарай (Мексіка, Польшча).

3. Важным аспектам знешняй культурнай палітыкі з’яўлялася рэгіянальнае супрацоўніцтва. Напрыклад, калі разглядаць цэнтральную Еўропу, то можна выдзеліць тры геаграфічныя рэгіёны. Краіны Балты (Латвія, Літва і Эстонія) засяродзілі ўвагу на моцных культурных сувязях у рэгіёне Балтыйскага мора (Польшча, Расія, Фінляндыя, Данія, Швецыя, Германія). Найбольш вядомым органам у рэгіёне ў гэты перыяд з’яўляўся Савет дзяржаў Балтыйскага мора, які меў сваю ўласную культурную ініцыятыву – праграма *Ars Baltica*. Яна служыла платформай для шматбаковага культурнага супрацоўніцтва ў рэгіёне і рабіла акцэнт на агульных праектах, аддаючы прыярытэт культуры і мастацтвам.

Іншымі прыкладамі транснацыянальнага культурнага абмену з’яўляецца Балтыйская летняя школа музейзнаўства, якая была створана ў 2004 г. як сумесны праект міністэрстваў культуры Літвы, Латвіі і

Эстоніі. Для прасоўвання фільмаў трох краін на буйных кінафестывалях і рынках у 2005 г. была створана асацыяцыя Baltic Films. Яна аб'яднала ўрадавыя органы трох краін, якія ажыццяўлялі нагляд за кінаіндустыяй. Платформа дзейнічала да 2009 г. У 2015 г. было падпісана новае пагадненне аб супрацоўніцтве. У 2006 г. тры краіны стварылі сетку палітыкаў у сферы творчых індустрый для развіцця і абмену інфармацыяй. Гэта быў адзін з першых прыкладаў міжнароднага супрацоўніцтва на ўрадавым узроўні ў гэтым сектары ў Еўропе.

Іншым важным рэгіянальным цэнтрам краін Балтыі з'яўляліся культурныя сувязі з паўночнымі краінамі (Швецыя, Данія, Ісландыя, Фінляндыя і Нарвегія). Афіцыйнае культурнае супрацоўніцтва здзяйснялася праз Паўночны Савет і Савет Міністраў Паўночных краін. Краіны Балтыі маглі атрымаць фінансаванне сваіх культурных праектаў ад Фонду культуры Паўночных краін.

Адным з найбольш значных рэгіянальных альянсаў у Цэнтральнай і Усходняй Еўропе з'яўлялася Вышаградская група (створана ў 1991 г.), якая аб'ядноўвала Польшчу, Славакію, Венгрыю і Чэхію. У 2000 г. быў створаны Міжнародны Вышаградскі фонд. Ён прапаноўваў грантавую падтрымку агульных культурных, навуковых і адукацыйных праектаў у рэгіёне.

Важную ролю ў развіцці рэгіянальнага культурнага супрацоўніцтва адыгрывала Цэнтральнаеўрапейская ініцыятыва (CEI), заснаваная ў 1989 г. Першапачаткова арганізацыя дэкларавала мэту садзейнічання еўрапейскай інтэграцыі і збліжэнне паміж ЕС і еўрапейскімі дзяржавамі, што не ўваходзілі ў яе склад. З 2009 г. у дзейнасці ЦЭІ з'явілася новая ініцыятыва – Усходняе партнёрства. Яна была скіравана на садзейнічанне развіццю супрацоўніцтва краін-членаў ЕС з Малдовай, Украінай і Беларуссю.

У пяці краін (Балгарыі, Чэхіі, Польшчы, Румыніі і Украіны) ў якасці аднаго з напрамкаў знешняй культурнай палітыкі вызначана супрацоўніцтва са сваімі дыяспарамі.

Славянскія краіны ў правядзенні сваёй знешняй культурнай палітыкі выкарыстоўваюлі магчымасці Форуму славянскіх культур. Гэта недзяржаўная некамерцыйная ўстанова была створана ў 2004 г. з мэтай падтрымкі славянскага супрацоўніцтва шляхам рэалізацыі сумесных праектаў, развіцця мабільнасці дзеячаў і работнікаў культуры.

4. Дзейнасці Савета Еўропы ў галіне культуры былі пабудаваныя на чатырох асноўных прынцыпах у тым ліку: садзейнічанне ідэнтычнасці, падтрымка творчасці, павагі да культурнай разнастайнасці і ўдзелу ў культурным жыцці. У 2001 г. Камітэт міністраў Савета Еўропы прыняў рашэнне аб пераўтварэнні Савета па культурным супрацоўніцтве (CDCC) і яго спецыялізаваных камітэтаў ў чатыры кіруючы камітэты; уключаючы Кіруючы камітэт па культуры (CDCULT). У 2012 г. новы кантралюючы орган – Кіруючы камітэт па

пытаннях культуры, спадчыны і ландшафту – замяніў папярэднія спецыялізаваныя камітэты ў галіне культуры, спадчыны і ландшафту і ў цяперашні час кантралюе ўсе мерапрыемствы, якія ажыццяўляюцца Саветам Еўропы ў гэтых сектарах.

У маі 2005 г. Трэцяя сустрэча на вышэйшым узроўні кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў Савета Еўропы (Варшава, Польшча) прыняла палітычную дэкларацыю і план дзеянняў, абвясціўшы міжкультурны дыялог і дэмакратычнае кіраванне разнастайнасцю ў якасці аднаго з галоўных прыярытэтаў для арганізацыі ў цэлым, і для культурнага сектара, у прыватнасці. Была прынята Белая кніга па міжкультурнаму дыялогу (апублікавана ў маі 2008 г.). У ёй сцвярджаецца, што наша агульная будучыня залежыць ад нашай здольнасці ахоўваць і развіваць правы чалавека, дэмакратыі і вяршэнства закона, а таксама садзейнічаць ўзаемаразуменню. У якасці перспектыўнай мадэлі для кіравання культурнай разнастайнасцю быў прапанаваны міжкультурны падыход.

З 1985 г. дзейнічае Канвенцыя аб абароне архітэктурнай культурнай спадчыны Еўропы, а з 1992 г. – аналагічны дакумент, звязаны з археалагічнымі помнікамі. Савет Еўропы удзельнічае таксама ў падтрымцы кінематаграфічнай і тэлевізійнай прадукцыі. Ён прынята канвенцыя аб трансгранічным тэлебачанні (1995). Камітэт экспертаў па пытаннях кіно Савета Еўропы распрацаваў і прыняў ў 1992 г. Еўрапейскую канвенцыю па сумеснай вытворчасці фільмаў.

3 ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

3.1 Тэматыка і метадычныя парады па падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў

СЕМІНАРСКІЯ ЗАНЯТКІ

Семінар 1. Культурныя кантакты ў старажытным свеце

Пытанні для абмеркавання

1. Уплыў дасягненняў старажытных егіпцяў ў навуцы і мастацтве на іншыя народы.
2. Дасягненні Шумерскай і Вавілонскай цывілізацыі і іх уплыў на іншыя культуры.
3. Вусная літаратурная творчасць народаў Месапатаміі ў міжкультурным кантэксце.
4. Культурная ўплыў фінікійцаў на культуры іншых народаў.
5. Уплыў культуры Старажытнай Індыі на краіны Азіі.
6. Культурная ўплыў цывілізацыі Старажытнага Кітая на іншыя краіны і народы.

Пры падрыхтоўцы адказа на *першае пытанне* неабходна выкарыстаць матэрыял электронных рэсурсаў, які змешчаны ў спісе літаратуры пад нумарамі 10 і 4. Неабходна падрабязна спыніцца на міфе аб Асірысе і распаўсюджанні культа Асірыса і Ісіды па-за межамі Егіпта, уплыве асобных сюжэтаў на хрысціянскае вучэнне.

Значнымі былі дасягненні егіпцяў у асобных навук, што было звязана з развіццём будаўніцтва і сельскай гаспадаркі. Неабходна прывесці канкрэтныя прыклады.

Асобна неабходна адзначыць Егіпет як месца, дзе ўзніклі першыя хрысціянскія культурныя цэнтры.

У літаратуры гэтай старажытнай краіны паўсталі многія жанры і матывы, якія перайшлі ў еўрапейскую літаратуру. Традыцыі і элементы архітэктуры былі запазычаныя антычным архітэктурным геніем.

Адказ на *другое пытанне* неабходна рыхтаваць з выкарыстаннем кнігі А. Аппенхейма “Старажытная Месапатамія” (старонкі 244-264) а таксама электроннага рэсурса “Культура Старажытнага Ўсходу”. Яны змешчаны ў спісе літаратуры да семінара пад нумарамі 7 і 4. Асаблівая ўвага павінна быць звернута на характарыстыку міжкультурных уплываў Шумерскай цывілізацыі ў перыяд Убайдска-Урукскай культуры, калі з’явілася манументальная архітэктурна, развівалася земляробства, кераміка, з’явілася першае ў гісторыі чалавецтва пісьменства (піктаграмы-малюнкі) – клінапіс на гліняных таблічках. Неабходна адзначыць яго уплыў на пісьменнасць многіх моў і

фарміраванне грэчаскага алфавіту ранняй эпохі. У другой палове II тысячагоддзя да н. э. клінапіс становіцца сродкам міжнародных зносін на Блізкім Усходзе.

Вавілонская цывілізацыя ўвайшла ў сусветную гісторыю, як першая цывілізацыя, у якой падчас праўлення цара Хамурапі (1792-1750 г. да н.э.) была распрацавана і створана заканадаўчая сістэма. Другога росквіту Вавілон дасягнуў пры Навухаданосары II (605-562 да н.э.), які падпарадкаваў сабе Сірыю і Палестыну, пашырыўшы межы Вавілона. Пры ім жа горад Вавілон стаў цудоўнейшай сталіцай старажытнага свету.

Падрыхтаваць адказ на *трэцяе пытанне* дапаможа матэрыял, які змешчаны ў кнізе А. Аппенхайма (пазіцыя 7 у спісе літаратуры, старонкі 198-218) і электронная публікацыя пад нумарам 1. Найстаражытныя міфы Двуречча – гэта тая культурная аснова, на якой паўсталі і расквітнелі многія легенды, міфы, вераванні і звычаі антычнасці. З імі шмат у чым звязаныя або пераклікаюцца біблейскія гісторыі. Адгалоскі светаразумеання, характэрнага для дзяржаў Двуречча, можна знайсці ў старажытнаўрэйскіх, егіпецкіх і арабскіх міфалагічных і рэлігійных сістэмах.

Неабходна звярнуць увагу на месца і ролю старажытнай Асірыі, якая вяла актыўны міжнародны гандаль і заваёўніцкую палітыку. У VII ст. н.э. яе межы распасціраліся ад Персідскага заліва да Міжземнамор'я на захадзе і Егіпта на поўдні.

У падрыхтоўцы адказу на *чацвёртае пытанне* дапаможа матэрыял электроннай публікацыі Э. Элк “Фінікія” (нумар 11 у спісе літаратуры). Дзяржава Фінікія ўтварылася 4 тыс гадоў таму ў сувязі з развіццём рамёстваў, а не земляробства. Фінікія стала унікальным месцам у свеце. Справа ў тым, што ў ёй зліліся культуры Егіпта, Сірыі, Палесціны, Шумера, Аккад, Анатолі і дзікіх качавых плямёнаў, накіраваных хуррытаў. Ужо ў 2300 гг. да н.э. краіна вядзе актыўны гандаль з Егіптам, што спрыяла ўплыву апошняга на Фінікію.

Неабходна адзначыць дасягненні фінікіян у рамёствах і гандлі, іх ролю ў распаўсюджванні манет. Асобна належыць спыніцца на фінікійскай сістэме пісьменства як аснове грэчаскага і лацінскага алфавіту, а таксама распаўсюджванні папіруса як матэрыялу для пісьма.

Асобна неабходна расказаць пра рэлігію фенікіян і некаторыя запазычаныя з яе абраднасці іншымі народамі.

Выкарыстанне зместу кніг і публікацый пад нумарамі 2, 5, 9 дапаможа падрыхтаваць адказ на *пятае пытанне*. Уражлівымі былі поспехі старажытных індыйцаў у матэматыцы, астраноміі, медыцыне, лінгвістыцы. Іх навуковыя дасягненні аказалі немалое ўздзеянне на культуру іншых народаў, але асабліва яны паўплывалі на развіццё арабскай і ірана-персідскай навукі. Зробленыя індыйцамі адкрыцця

апярэдзілі многае з таго, да чаго пазней прыйшла і еўрапейская навука Новага часу. Неабходна прывесці канкрэтныя прыклады.

У тыя часы, калі Еўропа знаходзілася ў неаліце, Індыя валодала распрацаваным і завершаным рэлігійным сімвалізмам і ўжо мела філасофскія школы. Рэлігійны вопыт Індыі з'яўляецца самым поўным і усёабдымным сярод вядомых сёння. Да II тысячагоддзя да н.э. адносіцца ўзнікненне першага літаратурнага помніка – “Веды”. Грунтуючыся на аўтарытэце ведызму ў VII-VI стст. да н.э. афармляецца новы рэлігійнае кірунак – індуізм. У VI ст. да н.э. ў Індыі зарадзіўся быдызм.

Асобна неабходна распавесці пра дасягненні ў галіне музыкі і харэаграфіі, архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, іх распаўсюджанне на тэрыторыі мацерыковай Азіі, у басейнах Ціхага і Індыйскага акіянаў.

Старажытнаіндыйскай культура аказала вялікае ўздзеянне на культуру Шры-Ланкі і Паўднёва-Усходняй Азіі. Письменства гэтых рэгіёнаў склаліся на аснове індыйскай сістэмы брахмі, у мясцовыя мовы ўвайшло шмат індыйскіх слоў. Вялікім уплывам карысталіся ў Шры-Ланцы і ў Кітаі будызм і будыйская літаратура, а ў краінах Паўднёва-Усходняй Азіі – індуізм і санскрыцкая літаратура. Вынайдзеныя ў Індыі ў V-VI ст. шахматы распаўсюдзіліся практычна па ўсім свеце, стаўшы неад'емнай часткай чалавечай культуры. Адным з вынаходак старажытнай Індыі, якія распаўсюдзіліся па ўсім свеце, стаў кальян.

Асобна неабходна раскрыць пытанне распаўсюджання будызму ў Кітаі і Японіі. У гэтых краінах ён набыў новую форму – чань-будызму (пазней у Японіі ён стаў называцца дзэн-будызмам). Неабходна распавесці пра ўплыў будызму на класічны кітайскі жывапіс, паэтычныя жанры і выяўленчае мастацтва Японіі, распаўсюджанне садовага мастацтва.

Больш поўнаму адказу на *шостае пытанне* дапаможа матэрыял публікацый, што змешчаны пад нумарамі 5 і 8 у спісе літаратуры. Асоба трэба спыніцца на распаўсюджанні кітайскай сістэмы іерагліфічнага пісьма. У старажытнасці ў Японіі, Карэі і В'етнаме кітайскія іерогліфы з'яўляліся адзінай афіцыйнай пісьмовай сістэмай.

Важным момантам з'яўляюцца тэхнічныя вынаходніцтвы, якія былі запазычаны іншымі народамі. Асобна неабходна распавесці пра станаўленне тэатральнага мастацтва ў Кітаі і яго далейшае распаўсюджанне па свеце.

Кітай паслужыў арэалам пачатковага распаўсюджвання на Далёкім Усходзе будызму і месцам складання асаблівай, у параўнанні з эталонным (індыйскім) веравучэннем, традыцыі, якая і легла ў падмурак карэйскага і японскага варыянтаў будыйскай культуры.

Кітайская дзяржаўнасць аказала якаснае ўздзеянне на сацыяльна-палітычны лад суседніх краін (стварэнне імперскіх рэжымаў па мадэлі

кітайскай імперыі) і сістэму іх афіцыйнай ідэалогіі. Такі ж уплыў выяўляецца ў грамадска-палітычнай думцы гэтых краін, у іх мастацкай славеснасці, у выяўленчым і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Кітайскія вытокі маюць многія з асобных рэалій духоўнага жыцця Карэі і Японіі, якія ўспрымаюцца, на першы погляд, у якасці цалкам мясцовых па паходжанні, як, напрыклад, знакамітая японская чайная цырымонія або мастацтва карлікавага саду.

Тэмы рэфератаў:

1. Старажытнагрэчаскі каляндар і яго сувязь з еўрапейскім.
2. «Эпас пра Гільгамеша» і Біблія.
3. Гісторыка-культурныя сувязі Старажытнай Індыі.

Літаратура:

1. Акимов, В.В. Вавилонская поэма «Энума Элиш» и рассказ Библии о творении мира Богом / В.В. Акимов // Официальный сайт Минской духовной семинарии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://minds.by/articles/vavilonskaya-poe-ma-e-numa-e-lish-i-rasskaz-biblii-o-tvorenii-mira-bogom#.V8gAC9SLT4Y>. Дата доступа: 01.08.2017.

2. Бонгард-Левин, Г.М. Индия в древности / Г.М. Бонгард-Левин, Г.Ф. Ильин. – М.: Наука, 1985. – 758 с. – Глава XXIV. Историко-культурные связи (URL: <http://evolv.ho.ua/Drevnejshie%20tsivilizatsii/Books/Indija%20v%20drevnosti/03%20Indija%20V%20Drevnosti%20-%20Glava%20024.html>).

3. Конфуцианско-даосистский тип культуры. Культура Китая [Электронный ресурс]. – 15.05.2007. – Режим доступа: <http://linguistic.ru/index.php?module=main&op=printpage&id=77&header=1>. Дата доступа: 01.08.2017.

4. Культура древнего Востока [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lybs.ru/index-8991.htm>. – Дата доступа: 01.08.2017.

5. Культурология. История мировой культуры: Учебник для вузов / Под ред. проф. А.Н. Марковой. - 2-е изд., перераб. и доп. М: ЮНИТИ, 2004. – 600 с. Электронное издание: режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/eabout.htm>. – Дата публикации: 18.10.2011. См. главы «Культура Древней Индии» и «Культура Древнего Китая» (<http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/part-006.htm>; <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/part-007.htm>).

6. Любимов, Лев. Искусство Древнего мира / Лев Любимов. – М.: Просвещение, 2003. – 561 с. 3

7. Оппенгейм А. Древняя Месопотамия. – М.: Наука, 1990.

8. Определение места китайской цивилизации в мировом историко-культурном процессе в современной науке // GUANGOU.RU Всё о китайском городе Гуанчжоу [Электронный ресурс]. – 10.09.2014. – Режим доступа: <http://guangou.ru/2155.htm>. – Дата доступа: 01.08.2017.

9. Самые интересные факты об Индии // География. Международная туристическая сеть [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://geografiatour.by/blog/самые-интересные-факты-об-индии/> – Дата доступа: 01.08.2017.

10. Титаренко, И.Н. История культуры Древнего Востока: Учебное пособие / И.Н. Титаренко. – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2010. – 222 с. (URL доступ: http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/446/69446/44169?p_page=1 и до конца=10).

11. Элк, Елена. Финикия // Древние цивилизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: древние-цивилизации.рф/Ancient-civilizations/Phoenicia.html. Дата доступа: 01.08.2016.

12. Эпос о Гильгамеше // Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Эпос_о_Гильгамеше. – Дата доступа: 01.08.2017.

Семинар 2. Культурныя кантакты ў антычным свеце

Пытанні для абмеркавання

1. Рэлігія і міфалогія Старажытнай Грэцыі ў кантэксце міжкультурных кантактаў і ўплываў.
2. Уплыў дасягненняў культуры Старажытнай Грэцыі на іншыя краіны і народы.
3. Культура элінізму ў суседніх дзяржавах.
4. Распаўсюджанне рымскай культуры, навукі і адукацыі.

Для адказу на **першае пытанне** выкарыстоўваецца матэрыял публікацый пад нумарамі 5, 7, 10 са спісу літаратуры. Неабходна падкрэсліць факт уплыву ўсходніх культураў на фарміраванне рэлігіі Старажытнай Грэцыі. Прывесці канкрэтныя прыклады. Асобна адзначыць культ сінкрэтычнага грэка-егіпецкага бога Серапіса.

Неабходна расказаць пра шэраг міфалагічных сюжэтаў і матываў, якія былі запазычаны грэчаскай міфалогіяй. Сюды трэба аднесці міф пра патап (відавочна, вавілонскага паходжання), а таксама міфы, звязаныя з багамі, якія прыйшлі з Усходу (Дыяніс, кабіры і інш.).

Пры адказе на **другое пытанне** неабходна выкарыстаць раздзел “К читателю» з кнігі М. Куна “Богі і героі” (пазіцыя 7 у спісе літаратуры). Гэты матэрыял дапаможа расказаць пра месца грэчаскіх міфаў у агульначалавечай культуры. Матэрыял главы “Старажытнагрэчаская архітэктура” падручніка культуралогіі (пазіцыя 5 у спісе літаратуры) дазволіць расказаць пра ролю архітэктуры Старажытнай Грэцыі ў развіцці сусветнай архітэктуры. А у матэрыяле электроннай публікацыі пад намірам 5 неабходна знайсці матэрыял, які

расказвае пра ўплыў філасофіі Старажытнай Грэцыі на філасофскую думку розных краін і народаў, тэатральнае мастацтва і драматургію, скульптуру і выяўленчае мастацтва.

Адказ на *трэцяе пытанне* таксама павінен асноўвацца на канспектўным пераказе зместу электроннай публікацыі пад нумарам 5. Неабходна сказаць, што распаўсюджанне старажытнагрэчаскай культуры адбывалася шляхам каланізацыі, а таксама заваёўніцкіх паходаў Аляксандра Македонскага. Па-за межамі Грэцыі склаліся найбуйнейшыя цэнтры культуры. Такія, напрыклад, як Александрыя ў Егіпце і Пергам ў Малой Азіі. Пасля смерці Аляксандра яго імперыя распалася на шэраг манархій, які спалучалі ў сабе ўсходнія і грэчаскія формы праўлення. Перыяд іх існавання таму і называюць эліністычным. Яго культура мела эклектычны і эктэнсіўны характар. Інтэнсіўна развівалася толькі навука.

Характэрнай рысай эліністычнай культуры стала урбанізацыя. Новыя гарады Егіпта і Азіі былі грэчаскімі па абліччы, побыце, але іх кіраўнікі імкнуліся да не характэрнай для грэкаў ўсходняй раскошы. Галоўным цэнтрам эліністычнага свету стала Александрыя Егіпецкая. Эліністычная навука была шматграннай. Сярод яе самых высокіх дасягненняў варта вылучыць геаметрыю Еўкліда, геліяцэнтрычную гіпотэзу Арыстарха Самоскага, вопыт злучэння навукі і тэхнікі ў механіцы Архімеда, вынаходніцтва паравой турбіны Геранімам Александрыйскім, даследаванні ў галіне фізіялогіі і анатоміі Герафіла і Эрасістрата. Палібій распачаў першую спробу апісаць сусветную гісторыю, Эратасфен вымераў акружнасць зямлі і стварыў яе карту з паралелямі і мерыдыянамі, Тэафраст заклаў асновы батанікі і заалогіі, а Зенадот Эфескі і Філет Коскі займаліся праблемамі лексікі і стварылі першыя кнігі па гісторыі літаратуры, слоўнікі. А для класічных жанраў літаратуры элінізм стаў часам заняпаду.

Пры адказе на *чацвёртае пытанне* выкарыстоўваецца матэрыял з публікацый, пазначаных у спесе пад нумарамі 1, 4, 8. Асаблівая ўвага павінна быць звернута на працэсы раманізацыі, якія ахапілі ўсе народы, што ўваходзілі ў склад Рымскай імперыі. Неабходна азначыць, што ў перыяд Імперыі атрымліваюць вялікі ўплыў і шырокае распаўсюджванне асноўныя плыні рымскай філасофіі – эпікурызм, стаіцызм і неаплатанізм. Стаіцызм, асабліва погляды Сенэкі, аказаў моцны ўплыў на ранняе хрысціянства.

Філасаф Сенека ўнёс значны ўклад у развіццё трагедыйнага жанру. Менавіта антычную трагедыю драматургі Новага часу абралі ў якасці ўзору для пераймання. Уплыў на паэзію Новага часу аказала паэзія Гарацыя.

Дасягненні рымскай матэрыяльнай культуры сталі асновай тэхнічнага развіцця Заходняй Еўропы ў эпоху Сярэднявечча. Неабходна прывесці канкрэтныя прыклады.

Асобна патрэбна спыніцца на найважнейшай культурнай навацыі рымскай антычнасці – юрыспрудэнцыі.

Тэмы рэфератаў:

1. Эліністычная культура дзяржаў Малой Азіі, Блізкага Ўсходу, Егіпта.
2. Старажытнарымская культура як сінтэз старажытных культур і культур народаў Рымскай імперыі.

Літаратура:

1. Античная романизация // Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Античная_романизация. – Дата доступа: 02.08.2017.
2. Влияние этрусской цивилизации на формирование римской культуры // Студенческая библиотека URL [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://studbooks.net/528773/istoriya/vliyanie_etrusskoy_tsivilizatsii_na_formirovanie_rimskoy_kultury. – Дата доступа: 02.08.2017. (Все главы)
3. Всеобщая история искусств. Том 1 / Ред. Р.Б. Климо. – Москва: Государственное издательство «Искусство», 1956. – 920 с. – Этрусское искусство (URL: <http://artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000000/st031.shtml>).
4. Культура Древнего Рима [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/kultura-drevnego-rima.html>. – Дата доступа: 02.08.2016.
5. Культура Древней Греции // Студенческая библиотека URL [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://studbooks.net/616445/kulturologiya/kultura_drevney_gretsii. – Дата доступа: 02.08.2017. (Все главы).
6. Культурология для технических вузов: учебник / М.В. Буланова-Топоркова, Т.А. Алешина, Т.Е. Ксантиниди и др. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 448 с. – Древнегреческая архитектура. (URL: <http://www.countries.ru/library/ant/grarh.htm>).
7. Кун, Н.А. Боги и герои / Н.А. Кун. – М.: Мир энциклопедий Аванта+, Астрель, 2010. – 128 с. (К читателю)
8. Малюга, Ю.Я. Культурология / Ю.Я. Малюга. – М.: Инфра-М, 1999. – Древнеримская культура. (URL доступ: <http://www.countries.ru/library/ant/rimcult.htm>).
9. Особенности исторического и культурного развития Древнего Рима // AllTimesAges Эпохальная история [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.alltimeages.ru/alltimes-387-1.html> (все ПЯТЬ разделов) по <http://www.alltimeages.ru/alltimes-387-5.html>. – Дата доступа: 02.08.2016.
10. Токарев, С.А. Религия в истории народов мира / С.А. Токарев. – Москва: Политиздат, 1964 – 559 с. – Глава 20. Религия древних греков.

(URL: <http://religion.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st022.shtml>)
 Глава 21. Религия древних римлян (URL <http://religion.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000008/st023.shtml>).

Семинар 3. Культурныя ўзаемадзеянні ў сярэднявечнай Еўропе

Пытанні для абмеркавання

1. Культура Візантыі як сінтэз рымскай, грэчаскай і ўсходніх культур, яе ўплыў на культуру славян.
2. Культура ісламу і яе кантакты з еўрапейскай сярэднявечнай культурай.
3. Культурныя сувязі беларускіх зямель з Візантыяй.
4. Культурныя сувязі беларускіх зямель з Заходняй і Паўночнай Еўропай у IX-XIII стст.
5. Еўрапейская культура і развіццё каменнага дойлідства на Беларусі ў IX-XV стст.

Пры падрыхтоўцы адказу на **першае пытанне** неабходна выкарыстаць заключную частку электроннай публікацыі Д. Носавай (нумар 8 ў спісе літаратуры). Асаблівасць культуры Візантыі была абумоўлена тым, што яна аз'яўлялася ўсходняй часткай Рымскай імперыі, якая ахоплівала значныя тэрыторыі, якія былі заселены рознымі народамі. Пастаяннае раздваенне паміж усходнім і заходнім светам, перакрываючы азіяцкіх і еўрапейскіх уплываў (з перавагай у асобныя эпохі то адных, то іншых) сталі гістарычнай доляй Візантыі. Візантыя сутыкалася з магутнымі знешнімі культурнымі ўплывамі, зыходзячымі з краін, якія знаходзіліся на блізкай ёй стадыі развіцця, – з Ірана, Егіпта, Сірыі, Закаўказзя, а пазней лацінскага Захаду і Старажытнай Русі. З іншага боку, Візантыя даводзілася ўступаць у разнастайныя культурныя кантакты з народамі, што стаялі на некалькі або на значна больш нізкай стадыі развіцця.

Найбольш інтэнсіўна візантыйскія культурныя ўплыў, натуральна, адбіваўся ў краінах, дзе зацвердзілася праваслаўе, звязанае трывалымі ніткамі з канстанцінопальскай царквой. Візантыйскія ўплыў праявіўся ў галіне рэлігіі і філасофіі, грамадскай думкі і касмалогіі, пісьменства і адукацыі, палітычных ідэй і права. Ён пранікаў ва ўсе сферы мастацтва – у літаратуру і дойлідства, жывапіс і музыку. Патрэбна прывескі канкрэтныя прыклады культурнага ўплыву Візантыі на культуру славян.

Падрыхтоўцы адказу на **другое пытанне** дапамогуць матэрыялы, пазначаныя ў рэкамендаваным спісе нумарамі 2, 7, 9. Спачатку неабходна адзначыць, якімі шляхамі распаўсюджваўся іслам ў іншых краінах, яго сувязь з іудзействам. Краіны, якія прынялі іслам, паступова ператвараліся ў тэакратычныя дзяржавы: кіраўнік дзяржавы выконваў функцыі рэлігійнага настаўніка свайго народа.

Найбольш яскравым прыкладам ўзаемадзеяння еўрапейскай і мусульманскай культур, якія адносяцца да эпохі сярэднявечча, можна выявіць у гісторыі Іспаніі, якая зазнала магутную ўсходнюю агрэсію ў VIII ст. і аж да канца XV ст. стала краінай, дзе перасякаліся ўсходнія і еўрапейскія традыцыі і ажыццяўлялася сувязь розных культур. Прыклад узаемадзеяння еўрапейскай і арабскай культур у эпоху сярэднявечча досыць пераканаўча ілюструе асаблівасці міжкультурных сувязяў гэтага перыяду, якія былі вельмі плённымі, аднак пераважна абмяжоўваліся запазычаннямі, а не глыбокім пранікненнем і спасціжэннем культуры іншага народа. Для паўнаты адказу спатрэбіцца прывесці прыклады ўзаемагнага пранікнення культур. Нельга пакінуць па-за ўвагай ролю ў распаўсюджанні ўсходняга культурнага ўплыву музыканта і спявака Зір'яба.

Поўны адказ на *трэцяе пытанне* дапаможа падрыхтаваць кніга “Белорусы: нация Пограничья” (пазіцыя 4 у спісе літаратуры). ўплыў візантыйскай цывілізацыі выразна выяўляўся на беларускіх землях (у першую чэргі ў Падняпроўі і Падзвінні) з канца X ст. Найбольш яркім таму сведчаннем стала прыняцце хрысціянства па ўсходнім – грэчаскім абрадзе. Акрамя гэтага, беларускія землі падтрымлівалі з Візантыяй актыўныя гандлёвыя адносіны. Неабходна спыніцца на праявах візантыйскага культурнага ўплыву на беларускіх землях, прывесці канкрэтныя прыклады. Гэта пісьменнасць, архітэктура, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва.

Матэрыял з кнігі “Белорусы: нация Пограничья” таксама дапаможа з прыкладамі для поўнага адказу на *чацвёртае пытанне*. Полацкая і Віцебскія зямлі здаўна мелі кантакты са скандынаўскай Еўропай дзякуючы буйному гандлёваму шляху, які праходзіў уздоўж амаль усяго ўзбярэжжа кантынента па Паўночным і Балтыйскім морах. З Цэнтральнай Еўропы ў Беларусь вяла важная гандлёвая магістраль па Бугу і Прыпяці. На ёй паўстаў другі пасля Полацка па значнасці эканамічны, палітычны і культурны цэнтр раннесярэднявечнай Беларусі – Тураў.

Асобай згадкі патрабуюць месіянеры з Заходняй Еўропы, які ў X-XI ст. наведалі беларускія землі (Торвальд Вандроўнік, святы Бруна). З гісторыяй беларускіх зямель цесна звязаны некаторыя агульныя сюжэты і матывы, якія адбіліся як у старажытнарускіх, так і старажытнаскандынаўскіх пісьмовых крыніцах (Прывядзіце прыклады). Рунічныя тэксты, выяўленыя ў старажытнарускіх паселішчах, адлюстроўваюць ўзаемадзеянне скандынаўскай і ўсходнеславянскай культур у духоўнай і бытавой сферах. Геаграфія знаходак помнікаў старажытнаскандынаўскага (руніцкага) пісьменства на беларускіх землях паказвае на знаходжанне скандынаваў ў Падзвінні. Сведчаннем працяглага прысутнасці скандынаваў на адным з заходніх межаў Полацкай зямлі з'яўляецца комплекс рунічных надпісаў з гарадзішча ў

Масковічах. Спецыфіка надпісаў кажа аб паступовай асіміляцыі скандынаваў на працягу IX-XIII стст. ва ўсходнеславянскім этнакультурнай прасторы. Больш падрабязная інфармацыя ў публікацыі пад нумарам 10.

Яскравы прыклад культурных кантактаў – рукапісныя кнігі. Па сярэднявечнай Беларусі падарожнічалі заходнееўрапейскія рукапісы. Вядомы прыклад – кодэкс Гертруды. Знакамітая рукапісная кніга пад назвай «Полацкае евангелле» была створана ў канцы XII ст. створаным па тэхналогіі распаўсюджанай у XII ст. ў нямецкіх гарадах.

Прыкладам заходнееўрапейскага культурнага ўплыву ў дэкаратыўна-прыкладным мастацтве з'яўляюцца шахматы, якія вырабляліся мясцовымі майстрамі пад моцным уплывам еўрапейскай традыцыі. Сама назва краіны – «Белая Русь» мае заходнееўрапейскае паходжанне (Russia Alba).

Пры падрыхтоўцы адказу на *пятае пытанне* неабходна выкарыстаць артыкул А. Кушнярэвіча (намур 6 у спісе літаратуры). Мастацкія ўплывы краін Цэнтральнай і Паўночнай Еўропы, хоць яшчэ і даволі спарадычныя, зафіксаваны ў архітэктуры нашага рэгіёну ўжо ў канцы XI ст., амаль адначасова з распаўсюджваннем візантыйскага стылю. Прыкладамі гэтага з'яўляюцца выяўленыя беларускімі археолагамі рэшткі царквы ў Мінску, збудаванай у раманскай будаўнічай тэхніцы майстрамі з Польшчы. Рамана-гатычныя тэндэнцыі прасочваюцца ў помніках канца XII-пачатку XIII ст. полацкай архітэктурнай школы (Спаская царква ў Полацку, царква Архангела Міхаіла ў Смаленску і інш.). Пад уплывам раманскай архітэктуры цэнтральна-еўрапейскіх краін быў узведзены і полацкі храм канца XII-пачатку XIII ст. з бакавымі апсідамі.

Асобна трэба распавесці аб вялікай ролі ў працэсе распаўсюджвання дасягненняў заходняй культуры нямецкіх гандляроў, якія з'явіліся ў беларускіх гарадах у XII ст.

Польская готыка аказала ўплыў на архітэктурную Беларусь і Літвы, асабліва пасля заключэння Крэўскай уніі. буйнапамерная цэгла, якая шырока выкарыстоўвалася пры ўзвядзенні замкаў XIV ст. Беларусі і Літвы, хутчэй за ўсё, трапіла сюды з Германіі праз Лівонію і Польшчу. У XV-XVI ст. пад уплыў еўрапейскай традыцыі адбылося змяненне планіроўкі беларускіх гарадоў.

Тэмы рэфератаў:

1. Крыжовыя паходы як фактар культурнага ўзаемадзеяння Усходу і Захаду.
2. Сярэднявечныя манастыры і манаскія ордэны ў сістэме еўрапейскай міжкультурнай камунікацыі.
3. Сярэднявечныя універсітэты ў сістэме міжкультурнай камунікацыі.

4. Еўрапейскае ўплыў на музычную культуру Беларусі эпохі Сярэднявечча.

Літаратура:

1. Белорусская музыка (с IX до начала X века). Краткий курс лекций / Автор-составитель Н.В. Мацаберидзе. – Витебск: ВГУ им. П.М. Машерова, б.г. – С. 6-11. URL <http://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/1955/Белорусская%20музыка.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.

2. Влияние исламской культуры на Европу в эпоху крестовых походов // История ислама [Электронный ресурс]. – 22.04.2015. – Режим доступа: <http://islamstory.com/ru/Влияние-исламской-культуры-на-Европу>. – Дата доступа: 02.08.2017.

3. Дадзіёмава В.У. Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя / В.У. Дадзіёмава. – Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, 2012. – 230 с. (Смотри стр. 23-28). URL: http://www.bgam.edu.by/oldsite/bgam_ru/Dadiomova_O.%20The%20history%20of%20musical%20culture%20of%20Belarus%20before%20XX%20century.pdf.

4. Кравцевич, А. Белорусы: нация Пограничья / А. Кравцевич, А. Смоленчук, С. Токть. – Вильнюс : ЕГУ, 2011. – 212 с. (Глава 1. Пограничье как судьба (VI-XVIII вв.). Между Востоком и Западом Европы. URL http://pawet.net/library/history/bel_history/_books/bnp/02/Глава_1.html.

5. Крестовые походы // Википедия. Электронная энциклопедия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Крестовые_походы. – Дата доступа: 02.08.2017.

6. Кушнярэвіч, А. Да праблемы ўплываў нямецкай готыкі на архітэктурную Беларусі і Літвы / А. Кушнярэвіч // Castrum, urbis et bellum: Зборнік навуковых прац / Нав. рэд.: Г. Штыхаў, Г. Галенчанка. — Баранавічы: РУПП «Баранавіцкая ўзбуйненая друкарня, 2002. – 421 с. URL <http://jivebelarus.net/culture/german-gothic-in-belarus.html>.

7. Малюга, Ю.Я. Культурология / Ю.А. Милюга. – М.: Инфра-М, 1999. Глава «Формирование исламской культуры» (URL <http://www.countries.ru/?pid=812>).

8. Носова, Дина. Византийская культура и её особенности / Дина Носова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nesusvet.narod.ru/ico/ref/byzant.htm>. – Дата доступа: 02.08.2017. (Только заключение).

9. Пиков, Г.Г. Из истории европейской культуры: Уч. пособие / Г.Г. Пиков. – Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 2002. – 255 с. – Глава 5. Средневековая Европа и ислам. URL: <http://gkaf.nsu.ru/pikov/05.html>.

10. Самонова, М.Н. Скандинаво-славянские связи на белорусских землях в IX-XIII вв. (по письменным источникам): автореф. дис. ... канд. ист. наук.: 07.00.02 / М.Н. Симанова; Респ. ин-т высш. школы. – Минск, 2014. – 27 с. URL: http://www.pac.by/nfiles/000285_363836_Samonova.pdf.

Семинар 4. Культурнае ўзаемадзеянне ў Новы час

Пытанні для абмеркавання:

1. Культурны аспект еўрапейскай цывілізацыйнай экспансіі ў XVI-XVIII стст.
2. Роля каталіцкай царквы ў распаўсюдзе еўрапейскіх культуры ў Амерыцы і Азіі ў XVI-XVIII стст.
3. Распаўсюджанне ў XV-XVIII стст. на беларускіх землях перакладной літаратуры.
4. Еўрапейскі ўплыў на музычную і тэатральную культуру Беларусі XVI-XVIII стст.
5. Уплыў на культурную сітуацыю і развіццё адукацыі на беларускіх землях Рэфармацыі і Контррэфармацыі.

Пры падрыхтоўцы адказу на **першае пытанне** патрэбна скарыстацца публікацыямі, якія змешчаны ў спісе літаратуры пад нумарамі 16 і 18. Асаблівую ўвагу неабходна звярнуць на характарыстыку культурных працэсаў, якія адбываліся на Амерыканкім кантыненте ў выніку экспансіі еўрапейскіх краін (транскультурацыя, асіміляцыя, гібрыдызацыя), адзначыць асаблівасці гэтых працэсаў у розных рэгіёнах. Падрабязнага разгляду патрабуе тлумачэнне такіх паняццяў як, Еўра-Амерыка і лацінская Амерыка.

Неабходна адзначыць запазычанне з індзейскай мовы асобных словаў еўрапейцамі, даследаванне місіянерамі культуры абарыгенаў (дзеінасць Барталаме дэ лас Касаса). Акрамя гэтага неабходна спяніцца на еўрапейскім уплыве на асобныя галіны мастацтва (архітэктур, жывапіс).

Адказу на **другое пытанне** таксама дапамогуць матэрыялы публікацый, пазначаных у спісе літаратуры нумарамі 5, 16, 18. Пры характарыстыцы ролі каталіцкай царквы ў распаўсюджанні еўрапейскай культуры ў Амерыцы і Азіі трэба адзначыць істотныя супярэчлівыя факты. З аднаго боку, дзейнічала інквізіцыя, што тармазіла пранікненне перадавых ідэй у Амерыку і вяла да страты багатага творчай спадчыны індзейцаў. З іншага боку, былі і такія іерархі царквы, якія актыўна выступалі ў абарону індзейцаў. Неабходна спяніцца на характарыстыцы місіянерскай дзейнасці манаскіх ордэнаў (асабліва іезуітаў) а таксама дзейнасці манахіні Хуан Інэс дэ ла Крус.

Калі весці гаворку пра місіянерскую дзейнасць еўрапейцаў у Азіі, то патрэбна распавесці пра гісторыю пранікнення еўрапейскай культуры ў Японію, Кітай, Індыю, Карэю. Сярод найбольш адметных асобаў, пра якіх неабходна расказаць, былі іезуіты Францыск Ксаўе, Луіс Фруа, М. Рычы. Прыкладам міжкультурных кантактаў з'яўляецца перакладная літаратура.

Неабходна звярнуць увагу на закрыццё асобных краін ад знешніх уплываў і на поспехі хрысціянскіх прапаведнікаў у іншых краінах Азіі. Прыкладам культурнага ўздзеяння месіянераў з'яўляецца распаўсюджанне пры двары кітайскіх імператараў тэхнікі жывапісу алейнымі фарбамі.

Пры падрыхтоўцы адказу на **трэцяе пытанне** дапамогуць публікацыі, якія пазначаны ў спісе літаратуры пад нумарамі 2, 4, 8. У XIV-XV стст. у Беларусі існавалі зборнікі апавяданняў і прыпавесцяў пераважна з творамі балгарска-візантыйскага і старажытнарускага паходжання. Пасля, з канца XV ст., у сувязі з пашырэннем культурных кантактаў беларусаў з краінамі Заходняй Еўропы, сталі з'яўляцца беларускія пераклады асобных твораў і нават цэлых зборнікаў з лацінскай і польскай моваў. Патрабуецца назваць найбольш вядомыя і папулярныя пераклады, адзначыць, з якой мовы яны былі зроблены. Неабходна спыніцца на характарыстыцы асаблівасцей жанраў перакладной літаратуры, дзейнасці Францыска Скарыны, Васіля Цяпінскага, Мялеція Сматрыцкага, Сімяона Полацкага. Беларуская перакладная літаратура мела станоўчае значэнне таксама для рускай літаратуры, паколькі Беларусь і Украіна выступалі ў XVI-XVII стст. у ролі пасярэднікаў у перадачы Расіі многіх перакладных твораў.

Публікацыі пад нумарамі 3, 9 і 20 выкарыстоўваюцца пры падрыхтоўцы адказу на **чацвёртае пытанне**. З падручніка В. Дадзіёмавай неабходна выбраць канкрэтныя прыклады культурных уплываў і сувязей у галіне музыкі. З кнігі Зм. Сасноўскага неабходна выкарыстаць інфармацыю, якая адносіцца толькі да перыяду XV-XVII ст.

Распаўсюджанне заходнехрысціянскіх музычных традыцый было абумоўлена ўмацаваннем пазіцый каталіцызму (асабліва пасля ўваходу ВКЛ у склад Рэчы Паспалітай) і пратэстантызму. Уплыў апошняга на музычнае мастацтва найбольш праявілася ў выдавецкай дзейнасці. Менавіта з пратэстанцкай друкарні выйшла першае на Беларусі нотнае выданне – Берасцейскі канцыянал. На беларускія землі прыязджалі знакамітыя еўрапейскія музыканты і выканаўцы (Цыпрыян Базылік, Вацлаў з Шамотул, Бакфарк Валянцін. Като Дыамед).

Эпоха Рэнэсансу і Барока азначаецца развіццём на Беларусі не толькі вакальнай, але і інструментальнай музыкі. Згодна з традыцыяй найбольшае распаўсюджванне атрымала лютневая, арганная і клавірная музыка, якую пісалі прафесійныя музыканты, што працавалі ў Вялікім

Княстве Літоўскім. Уплыў каталіцкай музычнай традыцыі адлюстраваны і ў выкарыстанні інструментальнай (перш за ўсё арганнай) музыкі ва ўніяцкім набажэнстве.

У тэатральным мастацтве міжкультурныя ўплывы праявіліся ў распаўсюджанні батлейкі, школьнага тэатра. У сярэдзіне – другой палове XVIII ст. на Беларусі папулярнасць набываюць магнацкія тэатры, якія вельмі хутка сталі выкарыстоўваць заходнееўрапейскі рэпертуар. Неабходна прывесці канкрэтныя прыклады.

Уплыву на культурную сітуацыю і развіццё адукацыі на беларускіх землях Рэфармацыі і Контррэфармацыі (*пятае пытанне*) прысвечаны артыкул А. Самусіка і матэрыял Г. Галенчанкі, якія пазначаны ў спісе літаратуры пад нумарамі 19 і 6. У 30-50-х гадах XVI ст. у ВКЛ пачалі ўзнікаць рэфармацыйныя школы. Як прыклад – евангелісцкая школа сярэдняга ўзроўню ў Вільні. Сярод пратэстанцкіх школ, якія мелі міжнародныя кантакты, былі арыянская школа ў Іўі і Слуцкая кальвінісцкая гімназія. У якасці выкладчыкаў у іх пераважалі выпускнікі еўрапейскіх універсітэтаў.

Грунтоўную адукацыйную палітыку праводзілі іезуіты. Падабенства езуіцкіх школ па ўсяму свету значна аблягчала нашым суайчыннікам паступленне ва універсітэты Заходняй Еўропы. З мэтай жа павышэння ўзроўню падрыхтоўкі настаўнікаў іезуіты першымі пачалі выкарыстоўваць іх ратацыю (перавод у іншыя навучальныя ўстановы за мяжой мясцовых і запрашэнне на іх месца замежных выкладчыкаў).

Асобна неабходна спыніцца на ролі іезуітаў у развіцці музычнай адукацыі і выхаванні моладзі.

Тэмы рэфератаў:

1. Замежныя паездкі жыхароў Вялікага княства Літоўскага і іх адлюстраванне ў "хаджэннях" і мемуарах.
2. Арыенталізацыя культуры і стылю жыцця шляхты ВКЛ у XVI–XVII ст.
3. Еўрапейскае ўплыў у горадабудаўніцтве і архітэктуры беларускіх зямель у XVI–XVIII стст.
4. Беларуска-маскоўскія культурныя кантакты ў XVI–XVIII стст.
5. Навучанне за мяжой выхадцаў з беларускіх земляў як адзін са шляхоў распаўсюджвання заходнееўрапейскай культуры ў XV–XVIII стст.

Літаратура:

1. Белазаровіч, В.А. Гістарыяграфія гісторыі Беларусі. Дапаможнік па аднайменным курсе для студэнтаў спецыяльнасцяў 1-21.03.01-01- Гісторыя, 1-02.01.02-04 – Гісторыя. Замежная мова / В.А. Белазаровіч. – Гродна: ГрДУ, 2006. (Глава 4. Адлюстраванне гісторыі беларускіх зямель у нататках замежных дыпламатаў і падарожнікаў XV-

XVII стст. URL: http://ebooks.grsu.by/gist_hist_bel/4-adlyustravanne-gistoryi.htm).

2. Беларускія Александрыя, Троя. Трышчан. Перакладная белетрыстыка Беларусі XV-XVII стст. – Мінск: “Беларуская навука”, 2009. – С. 3-29. URL:<http://pdf.kamunikat.org/13441-1.pdf>.

3. Белорусская музыка (с IX до начала XX века). Краткий курс лекций / Автор-составитель Н.В. Мацаберидзе. – Витебск: ВГУ им. П.М. Машерова, б.г. – С. 16-31. URL <http://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/1955/Белорусская%20музыка.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.

4. Бразгуноў, Алесь. Перакладная літаратура ў Вялікім княстве Літоўскім у XV-XVIII стагоддзях / Алесь Бразгуноў // SENOJ I LIETUVOS LITERATŪRA. 2006.– 21 KNYGA. – С. 171-227. URL: http://www.liti.lt/failai/SLL21_Str_Brazgunoj.pdf.

5. Волосюк, О.В. Цивилизация Запада и Востока: конфронтация, диалог или альянс? Прошлое и перспективы. Учебное пособие / О.В. Волосюк. – Москва, 2008. – С. 77-107. URL <http://topreferat.znate.ru/pdfview/index-64716.html>.

6. Галенчанка, Г. Адукацыя, універсітэты, падарожніцтвы ў XVI-XVII стст. / Г. Галенчанка // Pawet. Старонка № 1 г. Ліда і Лідскага павета [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://pawet.net/library/history/c_history/w_gg/Галенчанка_Г._Адукацыя._універсітэты,_падарожніцтвы_ў_XVI-XVII_стст.html.

7. Галенчанка, Георг. Зьвесткі іншаземцаў пра краіну часоў ВКЛ // Беларускі калегіум [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://archive-by.com/page/1162014/2013-01-16/http://bk.baj.by/belkulttrad/12halenczanka.htm>.

8. Гісторыя беларускай літаратуры. Старажытны перыяд: Вучэб. дапам. для філалаг. фак. пед. ВНУ / Пад рэд. М.А.Лазарука, А.А.Семяновіча. – Мн., 1997. – С. 294-297.

9. Дадзіёмава В.У. Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя / В.У. Дадзіёмава. – Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, 2012. – 230 с. (Глядзі стар. 29-166. Выбраць інфармацыю аб культурных уплывах і сувязях). URL: http://www.bgam.edu.by/oldsite/bgam_ru/Dadiomova_O.%20The%20history%20of%20musical%20culture%20of%20Belarus%20before%20XX%20century.pdf.

10. Иванов, А. Как белорусы работали для Московской оружейной палаты? / А. Иванов // Факты обо всём [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/179-kak-belorusy-rabotali-dlya-moskovskoj-oruzhejnoj-palaty?showall=1&limitstart=>. Дата доступа: 07.08.2017.

11. Иванов, А. Как жили белорусы в Москве под властью Алексея Михайловича? / А. Иванов // Факты обо всём [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/178-kak-zhili-belorusy-v-moskve-pod-vlastyu-tsarya-alekseya-mikhajlovicha>. Дата доступа: 07.08.2017.

12. Как белорусские актеры создали первый театр в Московии? // Факты обо всём [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/181-kak-belorusskie-aktery-sozdali-pervuj-teatr-v-moskovii>. Дата доступа: 07.08.2017.

13. Клімуць, Л.Я. Сармацкая культура беларускіх зямель ў XVI–XVIII стагоддзях / Л.Я. Клімуць. – Мінск: Беларусь, 2013. – 127 с. (с. 27–30).

14. Косенко, С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох / С.И. Косенко // Вестник МГИМО. – 2013. – №4 (31). URL <http://cyberleninka.ru/article/n/genezis-i-evolyutsiya-kulturnoy-diplomatii-frantsii-na-protuzhenii-epoch>.

15. Кравцевич, А. Белорусы: нация Пограничья / А. Кравцевич, А. Смоленчук, С. Токть. – Вильнюс : ЕГУ, 2011. – 212 с. (Глава 1. Пограничье как судьба (VI–XVIII вв.). Между Востоком и Западом Европы. URL http://pawet.net/library/history/bel_history/_books/bnp/02/Глава_1.html.

16. Культура Латинской Америки колониального периода и проблема культурного синтеза / Л.Т. Левчук. История мировой культуры // Учебники on-line/ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uchebnikionline.com/kulturologia/istoriya_svitovoyi_kulturi_-_levchuk_l_t/kultura_latinskoyi_ameriki_kolonialnogo_periodu_problema_k_ulturnogo_sintezu.htm.

17. Кушнярэвіч, А. Да праблемы ўплываў нямецкай готыкі на архітэкіуру Беларусі і Літвы / А. Кушнярэвіч // Castrum, urbis et bellum: Зборнік навуковых прац / Нав. рэд.: Г. Штыхаў, Г. Галенчанка. — Баранавічы: РУПП «Баранавіцкая ўзбуйненая друкарня, 2002. – 421 с. URL <http://jivebelarus.net/culture/german-gothic-in-belarus.html>.

18. Марчук, Н.Н. История Латинской Америки с древнейших времён до начала XX века / Н.Н. Марчук // Мир индейцев. История, культура, мифология, фотографии, фильмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.indiansworld.org/Latin/latin_america_history8.html#.V7wbw9SLT4Y.

19. Самусік, Андрэй. Міжнародныя культурныя сувязі Беларусі ў XIV – пачатку XVII стст. // Журнал міжнароднага права і міжнародных адносін. – 2006. – № 1. URL: <http://evolutio.info/content/view/984/168/>.

20. Сасноўскі, Зміцер. Гісторыя беларускіх музычных уплываў / Зміцер Сасноўскі. — Мінск : Медысонт, 2009. — 140 с. (Выбраць інфармацыю па 15-18 ст.). URL для скачвання http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=16390.

21. Шымуковіч, С.Ф. Гісторыя Беларусі: курс лекцый: у 2-х ч. Частка 1 / С.Ф. Шымуковіч. – Мінск: Акад. кірав. пры Прэзідэнце Рэсп. Беларусь, 2009. – 235 с. – Лекцыя 13. Культура беларускага народа ў агульнаеўрапейскай культурна-цывілізацыйнай прасторы ў Новы час. URL: <http://be.convdocs.org/docs/index-420.html?page=43>.

Семінар 5. Культурныя сувязі перыяду сусветнай каланіяльнай сістэмы (1870-1945)

Пытанні для абмеркавання:

1. Асаблівасці і асноўныя формы міжнародных культурных сувязей ў 1870-1914 гг.
2. Уплыў еўрапейскай культурнай традыцыі на мадэрнізацыйныя працэсы ў Азіі.
3. Рост дыпламатычнай актыўнасці ў сферы культуры ў міжваенны час (1921-1939 гг.).
4. Станаўленне міжнародных культурных сувязей беларускіх зямель у XIX – пачатку XX ст.
5. Асаблівасці культурных кантактаў БССР у 1921-1939 гг.

Адказ на ***першае пытанне*** рыхтуецца на падставе канспекта лекцыі. У эпоху позняга Новага часу, якую яшчэ называюць перыядам імперыялізму, становіцца відавочным, што культура, міжкультурныя камунікацыі могуць стаць важнай часткай міжнародных адносін, гнуткім і вельмі эфектыўным інструментам у вырашэнні палітычных і эканамічных пытанняў. У апошняй чвэрці XIX ст. адбываецца стварэнне сусветнай каланіяльнай сістэмы. Неабходна адзначыць, якія еўрапейскія краіны ў гэты перыяд стварылі свае імперыі. Паралельна з працэсам каланізацыі ішоў другі геапалітычны працэс – дэкаланізацыя. Таксама неабходна назваць краіны, якія сталі незалежнымі на працягу XIX-пачатку XX ст.

Патрабуецца раскрыць змест тэзіса аб тым, што каланіяльная палітыка Брытанскай імперыі ў галіне культуры стала падставай для з'яўлення ў XIX ст. тэрміна «культурны імперыялізм», а таксама тэарэтычныя абгрунтаванні знешняй культурнай палітыкі Германіі, Францыі, Італіі ў духу "маральных заваёў" ці "палітыкі без вайны". Важнай адметнасцю гэтага перыяду з'яўляецца арыентацыя некаторых краін на працу са сваёй дыяспарай (якія гэта краіны?), пашырэнне адукацыйных устаноў за мяжою і "вайна моваў".

Толькі з развіццём імперскага каланіялізму з'яўляюцца першыя пастаянныя культурныя ўстановы асобных дзяржаў за мяжою. Для поўнага адказу неабходна прывесці канкрэтныя прыклады. Адносна

Францыі можа дапамагчы публікацыя, якая пазначана ў спісе літаратура пад нумарам 12.

У гэты перыяд было заключана першае двухбаковае міждзяржаўнае пагадненне аб культурным супрацоўніцтве (паміж якімі краінамі?), былі створаны т.зв. “саюзы замежжа” ці “замежныя саюзы” і парныя ці дуалістычныя саюзы (якая краіна тут больш адзначылася?).

Пры адказе на *другое пытанне* неабходна выкарыстаць тэкст лекцыі а таксама публікацыі, якія пазначаны ў спісе літаратуры нумарамі 10, 11, 19, 23. Асаблівую ўвагу трэба звярнуць на Кітай, Японію, Карэю, Турцыю.

Палітыка мадэрнізацыі, якая праводзілася ў Кітаі ў 1860-1890 гг., атрымала назву палітыкі «самаўзмацнення». Кітай выбарча запазычаў ў Захаду тэхнічныя навінкі. Ажыццяўляўся пераклад замежных кніг на кітайскую мову, сталі выдавацца газеты. Пры характарыстыцы наступнага этапу – нацыянальнага патрыятызму – патрэбна звярнуць увагу на ўплыў хрысціянства і сацыялістычных ідэй на лідэраў кітайскай мадэрнізацыі.

Ведучы гаворку пра Японію, неабходна расказаць пра асноўныя рэформы, якія атрымалі назву Рэстаўрацыя Мэйдзі, уплыў на яе еўрапейскай палітыка-прававой сістэмы. Асобна трэба спыніцца на еўрапейскім і амерыканскім уплыве ў мове.

Ва ўрадзе Карэі была невялікая група рэфарматараў, якія выступалі за «самаўзмацнення». Студэнты, якія атрымалі адукацыю ў Японіі, дзе вывучалі еўрапейскія навукі, сталі выступаць за пераўтварэнне краіны на ўзор еўрапейскіх дзяржаў. Якая краіна стала ўзорам для прыхільнікаў руху «Кэхва Ундон»?

У чым адметнасць мадэрнізацыі Турцыі ў 1920-я гады? Як абгрунтоў галоўны ідэолаг кемалізму Зія Гек Алп неабходнасць прыняцця заходняй цывілізацыі? У якой сферы запазычанні еўрапейскіх узораў былі найбольшыя?

Адказ на *трэцяе пытанне* будзецца на падставе тэкста лекцыі. Неабходна адзначыць, што перыяд 1921-1945 гг. адносна характару міжнародных культурных сувязей атрымаў назву “культурная прапаганда”. Пасля вайны дзяржаўныя органы выступаюць ініцыятарамі стварэння разнастайных міжнародных устаноў, якія атрымліваюць дзяржаўнае фінансаванне і знаходзяцца пад непасрэдным куратарствам дзяржавы. Назіраецца ўсплеск дыпламатычнай актыўнасці ў сферы культуры. Пасля Першай сусветнай вайны быў створаны першы міжнародны інстытут шматбаковага супрацоўніцтва (як ён называўся).

Культурныя сувязі выкарыстоўваліся для дасягнення палітычных і прапагандысцкіх мэтаў. Адною з галоўных было стварэнне станоўчага іміджу краіны за мяжою. Найбольш гэта вызначэнне датычыць знешняй культурнай палітыкі Германіі і СССР. Адносна СССР можа дапамагчы з

адказам публікацыя пад нумарам 7, 9, 17, 22. Раскрыць змест міжнародных культурных сувязей Германні ў 1919-1932 гг. дапаможа кніга В. Космача (нумар 13 у спісе літаратуры). Неабходна назваць асноўныя ўстановы ў абедзвюх краінах, якія займаліся пытаннямі міжнародных культурных сувязей.

Сярод напрамкаў прапаганды фашысцкай Італіі значнае месца займала прапаганда карпаратывізму і карпаратыўнай сістэмы ў цэлым, дасягненняў фашысцкай эканомікі і культуры, а таксама каланіяльнай палітыкі. Неабходна расказаць пра дзейнасць культурнай асацыяцыі «Італіка», Фашысцкага інстытута культуры, Італьянскіх інстытутаў культуры пры італьянскіх пасольствах за мяжою.

Для больш поўнага адказу трэба прывесці прыклады стварэння іншымі краінамі спецыяльных ўстаноў у сферы міжнародных культурных кантактаў (Вялікабрытанія, Францыя, Балгарыя, Венгрыя).

Адказ на **чацвёртае пытанне** павінен складацца на аснове публікацый пад нумарамі 4, 8, 15, 17. Асабліва звяртаем увагу на пазначаныя старонкі чацвёртага тома “Гісторыі Беларусі” у шасці тамах.

Патрэбна адзначыць цікавасць да Беларусі пачынаючы з канца XVIII ст. польскіх і рускіх даследчыкаў, еўрапейскіх славістаў, падарожнікаў, назваць асобныя прозвішчы.

Асобна неабходна спыніцца на культурна-асветнай дзейнасці за мяжою прадстаўнікоў эміграцыі з беларускіх земляў (удзельнікі паўстання 1830-1831 гг.). Тут дапаможа артыкул В. Гарбачовай і кніга Д. Матвейчыка (нумары 5 і 16 у спісе літаратуры).

Далей трэба прывесці факты, якія сведчаць аб міжнародных культурных кантактах беларускіх зямель у сферы літаратуры, тэатра, музыкі, архітэктуры, выяўленчага мастацтва. Істотнай фактарам, які паўплываў на характар культурных кантактаў другой паловы 19 ст. з’яўлялася атрыманне вышэйшай адукацыі мясцовай моладзі ва універсітэтах і інстытутах Расіі, Украіны, Прыбалтыкі, Польшчы у сувязі з адсутнасцю вышэйшых навучальных устаноў на беларускіх землях. Шырокія сувязі, якія наладжвалі беларусы у краінах, дзе яны вучыліся або працавалі, садзейнічалі фармаванню ў грамадскіх колах гэтых краін цікавасці да нашага народа, яго культурнай спадчыны, мовы.

Асобна трэба расказаць пра ролю рэдакцыі “Нашай нівы” у наладжванні і развіцці міжнародных культурных кантактаў.

Адказ на **пятае пытанне** рыхтуецца з выкарыстаннем чацвёртага тома “Гісторыі Беларусі” у шасці тамах (нумар 6 у спісе літаратуры).

Неабходна спыніцца на беларуска-чэхаславацкіх культурных сувязях ў гэты перыяд. Асабліва на культурнай дзейнасці беларускай эміграцыі, асабістых кантактах пісьменнікаў. У гэтым дапаможа кніга Л. Мірачыцкага (нумар 18 у спісе літаратуры). А асабліва ў беларуска-

германскіх сувязей ахарактарызаваны ў арыкуле М. Бельскай (нумар 2 ў спісе).

Патрэбна раскрыць асноўныя задачы і сутнасць дзейнасці грамадскай арганізацыі Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Тэмы рэфератаў:

1. Беларусы ў Чэхаславакіі ў 1920-1930 гг.
2. Мастакі “Парыжскай школы” – ураджэнцы беларускіх зямель.
3. Культурныя сувязі СССР у 1918-1941 гг.
4. Асаблівасці культурных кантактаў Францыі ў XIX- першай палове XX ст.
5. Развіццё культурных сувязяў Германіі ў 1870-1941 гг.

Літаратура:

1. 250 асоб з Беларусі ў дыялогах культур. – Мінск: Экоперспектива, 2008. – 416 с.
2. Бельская, М. А. *Общественно-культурные отношения Беларуси и Германии в 1918–1929 годах* / М.А. Бельская // *Беларусь в современном мире : материалы VII Междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Гомель, 22 мая 2014 г.* / М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. техн. ун-т им. П. О. Сухого ; под общ. ред. В. В. Кириенко. – Гомель : ГГТУ им. П. О. Сухого, 2014. – С. 26-28 (353 с.)
URL:
https://www.gstu.by/sites/default/files/files/konferencii/belarus_v_sovremennom_mire_0.pdf
3. Боголюбова, Н.М. *Становление и эволюция внешней культурной политики России* / Н.М. Боголюбова, Николаева, Ю.М. – СПб.: Изд. дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2013.
4. Вострыкава, А.У. *Усходнеславянскі складнік чэшскай літаратуры* / А.У. Вострыкава // *Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай. Матэрыялы X Міжнароднай навуковай канферэнцыі.* – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011. Доступ для спампоўкі: Электронная бібліятэка БДУ: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/36678>
5. Гарбачова, В. В. *Беларусь і Вялікая эміграцыя (1830-1860-я гг.)* / В. В. Гарбачова // *Працы гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб. Вып. 2 / рэдкал. У. К. Коршук (адк. рэд.) [і інш.]* – Мінск: БДУ, 2007. – С. 106–109.
URL:
<http://www.hist.bsu.by/images/stories/files/nauka/izdania/tif/2/Gorbatcheva.pdf>
6. *Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 4. Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.)* / М. Біч, В. Яноўская, С. Рудовіч [і інш.]; Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экоперспектива, 2005. –

- С. 146-147, 279-281, 287-292, 407-408, 413-414, 423, 426-427, 434. Спасылка для спампоўкі пасля рэгістрацыі: <http://www.twirpx.com/file/112967/>
7. Голубев, А.В. «...Взгляд на землю обетованную»: из истории совет. культур. дипломатии, 1920-1930-х гг. / А. В. Голубев. – М.: Ин-т рос. истории РАН, 2004.
8. Дадзіёмава В.У. Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя / В.У. Дадзіёмава. – Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, 2012. – С. 167-207. URL: http://www.bgam.edu.by/oldsite/bgam_ru/Dadiomova_O.%20The%20history%20of%20musical%20culture%20of%20Belarus%20before%20XX%20century.pdf
9. Дэвид-Фокс, М. Витрины великого эксперимента: культурная дипломатия Советского Союза и его западные гости, 1921–1941 годы / Майкл Дэвид-Фокс; [пер. с англ. В. Макарова]. – М.: Новое лит. обозрение, 2015.
10. Измайлов, Р.И. Кемализм и модернизационные процессы в Турции в 20–30-е годы XX века / Р.И. Измайлов // Издательский дом «Медина» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.idmedina.ru/books/materials/turkology/1/turk_izmailov.htm
11. История восточных стран во второй половине XIX века // Черно-красный Фронт (ЧКФ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.libfront.org/2014/istoriya-vostochnyih-stran-1>
12. Косенко, С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох / С.И. Косенко // Вестник МГИМО. – 2013. – №4 (31). URL <http://cyberleninka.ru/article/n/genezis-i-evolyutsiya-kulturnoy-diplomatii-frantsii-na-protyazhenii-epoch>
13. Космач, В.А. Внешняя культурная политика Веймарской Германии в политической жизни страны и на международной арене (1919-1932 гг.) / В.А. Космач. – Витебск: Изд-во УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2006.
14. Кравченко П.К. Экономические и культурные связи БССР с зарубежными странами (1926 - 1932 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. - Мн., 1976. - 23 с.
15. Куль-Сяльвестрава, С. Культура Беларусі ў канцы XVIII-сярэдня XIX ст. / С. Куль-Сяльвестрава // Бібліятэка гістарычных артыкулаў [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://jivebelarus.net/culture/culture-belarus-at-18-19-century.html>. – Дата доступу: 07.08.2017.
16. Матвейчык, Д.Ч. Выгнаныя з роднага краю: Паслялістападаўская эміграцыя з Беларусі і Літвы (830-1870-я гады) / Д.Ч. Матвейчык. – Мінск: Лімарыус, 2011. – 200 с.
17. Международные культурные связи СССР и БССР в 1918-1991 гг. [Электронный ресурс]. – Режим дступа: <http://diplomba.ru/work/37863>. – Дата оступа: 08.08.2017.

18. Мирочицкий Л.П. Белорусско - чехословацкие культурные и научные связи. - Минск: Навука і тэхніка, 1981. - 119 с.
19. Неглинская, М.А. Современная живопись го-хуа / М.А. Неглинская [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.synologia.ru/a/Современное%20изобразительное%20искусство>. – Дата доступа: 15.08.2017.
20. Радзюк, Аляксандр. Беларускія землі вачыма замежнікаў у першай палове XIX ст. / Аляксандр Радзюк // АРСНЕ-Пачатак. – 2013. URL: http://pawet.net/library/history/bel_history/radziuk/40/Беларускія_землі_вачыма_замежнікаў_у_першай_палове_XIX_ст..html. – 17.07.2013. – Рэжым доступу: http://pawet.net/library/history/bel_history/radziuk/40/Беларускія_землі_вачыма_замежнікаў_у_першай_палове_XIX_ст..html
21. Филимонов, Г.Ю. К вопросу об истории внешней культурной политики США / Г.Ю. Филимонов // Вестник РУДН. Серия «Международные отношения». – 2011. – № 4. – С. 89-97. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-istorii-vneshney-kulturnoy-politiki-ssha>
22. Фокин, Владимир Иванович. Международное сотрудничество в области культуры и СССР, 20 - 30-е годы XX века : диссертация ... доктора исторических наук : 07.00.15. - Санкт-Петербург, 2000. - 418 с. (URL доступ первых 40 страниц: <http://search.rsl.ru/ru/record/01000299712>, полный по запросу - <http://dlib.rsl.ru/01000299712>, автореферат - <http://www.dissercat.com/content/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo-v-oblasti-kultury-i-sssr-20-30-e-gody-khkh-veka>)
23. Эпоха американского и европейского влияния [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.e-reading.club/chapter.php/136744/5/Alpatov_-_Yaponiya_yazyk_i_kul%27tura.html

Семінар 6. Сістэма міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны" (1945-1989)

Пытанні для абмеркавання:

1. Фарміраванне пасляваеннай структуры культурных інстытутаў краін Еўропы.
2. Роля ЮНЕСКА ў развіцці міжнародных культурных сувязей у 1950-я-1980-я гг.
3. Асноўныя супярэчнасці сістэмы міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны".
4. Асноўныя напрамкі і поспехі міжнародных культурных сувязяў БССР у 1940-х-пач. 1980-х гг.
5. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў БССР у другой палове 1980-х-пач. 1990-х гг.

Пры падрыхтоўцы адказу на *першае пытанне* акрамя матэрыялу лекцыі дапамогуць артыкулы Г. Пашалідзіса і У. Вадап'янава (нумары 12 і 2 у спісе літаратуры), а таксама інтэрнэт-публікацыі па гісторыі дзейнасці Саюза савецкіх таварыстваў дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі (нумар 7). Асаблівасцю гэтага перыяду з'яўлялася дэкаланізацыя. Былыя метраполіі шукалі новыя шляхі ўздзеяння на свае былыя калоніі. Неабходна назваць асноўныя культурныя інстытуты краін Еўропы, якія былі створаны ў гэты перыяд, звярнуць увагу на той факт, што акрамя "вялікіх дзяржаў" пытаннямі замацавання сваёй культурнай прысутнасці за мяжою займаліся і іншыя краіны (Балгарыя, Чэхаславакія, Венгрыя).

Асобна патрэбна распавесці пра рэгіянальнае культурнае супрацоўніцтва сацыялістычных краін, краін Савета Еўропы і поўначы Еўропы (тут дапаможа публікацыя пад нумарам 2 у спісе літаратуры), стварэнне і дзейнасць шэрагу міжнародных няўрадавых арганізацый (назваць асноўныя).

Адказ на *другое пытанне* рыхтуецца на падставе лекцыі і тэксту Дэкларацыі прынцыпаў міжнароднага культурнага супрацоўніцтва ЮНЕСКА 1964 г. (самастойны пошук у Інтэрнеце). Арганізацыя стала правапераемнікам міжнароднага камітэта Лігі Нацый па пытаннях інтэлектуальнага супрацоўніцтва і яго выканаўчай установы – Міжнароднага інстытута інтэлектуальнага супрацоўніцтва. Адным з першых дасягненняў ЮНЕСКА ў галіне культуры стала Сусветная канвенцыя аб аўтарскім праве, прынятая ў 1952 г. Дзейнасць Арганізацыі ў сферы культурнай спадчыны атрымала вядомасць падчас кампаніі па выратаванні нубійскай храмаў, разгорнутай у 1960 г. Нават падчас "халоднай вайны" і ў працэсе дэкаланізацыі ЮНЕСКА ўдавалася аб'ядноўваць навукоўцаў, спецыялістаў, праваабаронцаў і моладзь з розных краін свету.

Неабходна падрабязна спыніцца на пераказе асноўных палажэнняў Дэкларацыі прынцыпаў міжнароднага культурнага супрацоўніцтва 1966 г.

ЮНЕСКА першай прапанавала тэзіс, што культура з'яўляецца адным з найважнейшых кампанентаў развіцця. Сярод ключавых падзей у гэтай галіне варта адзначыць Сусветную канферэнцыю па палітыцы ў галіне культуры, якая прайшла ў Мехіка ў 1982 г.

Сярод асноўных супярэчнасці сістэмы міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны" (*трэцяе пытанне*): 1) Захад vs. Усход: "Халодная вайна" была шмат у чым вайною культур. Палітызацыя культуры, якая ўзмацнілася міжваеннай прапагандай, у пасляваенны час ператварае культуру ў сродак ідэалогіі і сінонім ідэалогіі.

2) Поўнач vs Поўдзень. У эпоху распаду імперый, знешняя культурная палітыка была шырока разгорнута для захавання або развіцця эканамічных і культурных сувязяў паміж метраполіяй і былымі каланіяльнымі краінамі, забяспечваючы альтэрнатыўную, новую структуру інтэграцыі.

3) ЗША vs Еўропа. Глобальны ўздых англійскай мовы ў пасляваенны перыяд у спалучэнні з заваяваннем амерыканскай папулярнай культуры сусветнага і еўрапейскага культурных рынкаў зрабілі актуальнай канцэпцыю «культурнага імперыялізму».

Публікацыі В. Шадурскага, Л. Уласавай а таксама шосты том шасцітомнай “Гісторыі Беларусі” (адпаведна нумары 9, 1, 3 у спісе літаратуры) дапамогуць падрыхтаваць разгорнуты адказ на **чацвёртае пытанне**. Спачатку неабходна назваць абставіны, якія перашкаджалі шырокаму развіццю замежных сувязяў Беларусі ў пасляваенны перыяд. Затым ахарактарызаваць дзейнасць Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі (БелТД) і таварыства “Радзіма”.

Неабходна адзначыць розніцу ў формах міжнароднага культурнага супрацоўніцтва БССР з сацыялістычнымі і капіталістычнымі краінамі, правесці канкрэтныя прыклады супрацоўніцтва. Асобна неабходна распавесці аб рэгіянальным супрацоўніцтве, правядзенні Дзён культуры, літаратурных перакладах, супрацоўніцтве ў сферы кіно.

Пры падрыхтоўцы адказа на **пятае пытанне** неабходна выкарыстаць артыкул В. Шадурскага і шосты том шасцітомнай “Гісторыі Беларусі” (нумары 10, 3 у спісе літаратуры). Важная роля ў развіцці замежных сувязяў у доследны перыяд па-ранейшаму належала Беларускаму таварыству дружбы і культурных сувязяў з замежнымі краінамі. Змены ў знешняй і ўнутранай палітыцы Савецкага Саюза ў другой палове 1980-х гг. спрыялі пашырэнню грамадскіх кантактаў з арганізацыямі і зямляцтвамі суайчыннікаў, якія пражывалі ў ЗША, Канадзе, Аргенціне, Англіі, Бельгіі, Галандыі і іншых краінах. Узаемная цікавасць прывяла да стварэння ў верасні 1990 г. Згуртавання беларусаў свету “Бацькаўшчына”. Неабходна назваць найбольш вядомых замежных даследчыкаў беларускай гісторыі, культуры, мовы.

Асобна трэба падкрэсліць культурны аспект гуманітарнага супрацоўніцтва, якое разгарнулася пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. У гэты перыяд пашыраецца рух пародненых гарадоў.

Для паўнаты адказу трэба прывесці канкрэтныя прыклады кантактаў у розных сферах культуры.

Тэмы рэфератаў:

1. Дзейнасць БССР ў ЮНЕСКА ў 1954-1989 гг.
2. ЗША ў сістэме міжнародных культурных сувязяў 1945-1989 гг.

3. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў Францыі ў 1945-1989 гг.

Літаратура:

1. Власова, Л.В. БССР в международном культурном и научном сотрудничестве / организационно-правовые вопросы / Л.В. Власова. – Минск: Изд-во «Университетское», 1984. - 96 с.

2. Водопьянов, В.С. Сотрудничество государств Северной Европы в сфере культуры и образования / В.С. Водопьянов // Вестник МГИМО-Университета. – 2013. – № 5. URL: http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/31akulturologiya_vodopyanov.pdf.

3. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 6. Беларусь у 1946-2009 гг. / Л. Лыч [і інш.]; рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск.: Современная школа, Экоперспектива, 2011. – 728 с.

4. Косенко, С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох / С.И. Косенко // Вестник МГИМО. – 2013. – №4. URL <http://cyberleninka.ru/article/n/genezis-i-evolyutsiya-kulturnoy-diplomatii-frantsii-na-protyazhenii-epoch>.

5. Раманоўскі, Р. БССР і ЮНЕСКА на пераломе эпох: 1985-1991 гг. / Р. Раманоўскі // Беларуский журнал международного права и международных отношений 2004 — № 2. URL: <http://evolutio.info/content/view/669/55/>

6. Свилас, С. Ф. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО (1954–1964 гг.) / С. Ф. Свилас. – Минск : БГУ, 2013. – 463 с. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/97211>.

7. Союз советских обществ дружбы и культурной связи с зарубежными странами // Российский центр науки и культуры в Ереване [Электронный ресурс]. – 24.11.2015. – Режим доступа: <http://arm.rs.gov.ru/press/news/soyuz-sovetskih-obshchestv-druzhby-i-kulturnoy-svyazi-s-zarubezhnymi-stranami>.

8. Филимонов, Г.Ю. К вопросу об истории внешней культурной политики США / Г.Ю. Филимонов // Вестник РУДН. Серия «Международные отношения». – 2011. – № 4. – С. 89-97.

9. Шадурский, Виктор. Культурное сотрудничество Беларуси со странами Центральной и Восточной Европы (1956-1985 гг.) / Виктор Шадурский // Беларуский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 3. URL: <http://evolutio.info/content/view/186/49/>

10. Шадурский, Виктор. Развитие культурных связей Беларуси со странами Центральной и Западной Европы (1985-1991 гг.) / Виктор Шадурский // Беларуский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 1. URL: <http://evolutio.info/content/view/278/50/>

11. Языкович, Л.В. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО / Под ред. И.М.Игнатенко; АН БССР. Ин-т истории / Л.В. Языкович. – Минск: Наука и техника, 1986.– 61 с.

12. Paschalidis, Gregory. Exporting national culture: histories of Cultural Institutes abroad / Gregory Paschalidis // International Journal of Cultural Policy. – 2009. – №15:3. – P. 275-289.

Семинар 7. Міжнародныя культурныя сувязі ў перыяд глабалізацыі

Пытанні для абмеркавання:

1. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў перыяду глабалізацыі.
2. Роля ААН і ЮНЕСКА ў развіцці міжнародных культурных сувязей у канцы ХХ-пачатку ХХІ ст.
3. Новыя формы культурнага супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь. Культурныя цэнтры.
4. Культурнае супрацоўніцтва ў рамках СНД.
5. Культурныя сувязі ў рамках ЕС.

Пры падрыхтоўцы адказа на ***першае пытанне*** неабходна выкарыстаць артыкул В. Астаф’евай і падрычнікі М. Багалюбай і Ю. Нікалаевай (пазіцыі 1, 3, 4 у спісе літаратуры). Чалавецтва сёння пераходзіць ад мадэлі ізаляцыі да мадэлі глабалізацыі, упершыню ператвараючыся ў сваёй гісторыі ў сацыяльную цэласнасць, якая ахоплівае ўсіх людзей, якія жывуць на Зямлі. У сучасны перыяд назіраецца ўніфікацыя культур як вынік агрэсіўнай глабалізацыі (пазіцыя універсалізму) і дыферэнцыяцыя, дамінантай якой выступае захаванне этнакультурнай своеасаблівасці (партыкулярыстская пазіцыя). У навуковы ўжытак увайшлі паняцці “канвергенцыя” (развіццё падобных рыс двух ці больш культур у выніку дыфузіі паралельнага развіцця) і «гібрыдызацыя» (змешванне культур). Павелічэнне кантактаў з «чужымі» культурамі вядзе да ўскладнення ідэнтычнасці, і ў залежнасці ад асобы чалавека адбываецца альбо «размежаванне» з іншымі карцінамі свету, альбо прыняцце нормаў, стыляў, вобразаў жыцця як дапушчальных. Таму карціна свету становіцца або поліфанічнай («множная ідэнтычнасць»), г.зн. прыняцце кожнага структурнага кампанента не парушае яго самастойнасці, альбо гібрыднай – новай формай змешвання. Па ўсіх краінах і кантынентах распаўсюджваецца масавая спажывецкая культура заходняга тыпу. У выніку распаўсюджвання амерыканскіх каштоўнасцяў скарачаецца культурная прастора іншых культур, пазбаўляючы іх магчымасці захаваць сваю ўнікальнасць, быць адметнымі ад Амерыкі. Важным для любога этнасу з’яўляецца захаванне своеасаблівасці культуры як асновы для самаідэнтыфікацыі асобы. Пры адказе неабходна раскрыць асноўныя тэрміны, ахарактарызаваць асаблівасці, характэрныя для

трансфармацыі грамадства пад уплывам амерыканскіх каштоўнасцяў. Акрамя гэтага на падставе матэрыяла лекцыі распавесці пра вызначэнне сучаснага прыяду культурных сувязей як “культурны капіталізм”.

Пры адказе на *другое пытанне* неабходна выкарыстаць артыкул В. Лазоркінай (нумар 9 у спісе літаратуры), а таксама тэксты Усеагульнай дэкларацыі аб культурнай разнастайнасці (ЮНЕСКА, 2001 г.) і Глобальнай павесткі для дыялогу паміж цывілізацыямі (ААН, 2001 г.). У 1992 г. праграмай дзеянняў ЮНЕСКА стала «Культура міру». Перыяд 2001-2010 гг. быў абвешчаны «Міжнародным дзесяцігоддзем культуры міру і ненасілля ў інтарэсах дзяцей планеты», а 2000 г. быў абвешчаны «Годам Культуры міру».

9 лістапада 2001 г. была прынята рэзалюцыя ААН аб Глобальнай парадку дня для дыялогу паміж цывілізацыямі. Практычным увасабленнем рэзалюцыі Генеральнай Асамблеі ААН стаў «Дыялог цывілізацый», які з’яўляецца сусветным грамадскім форумам. Найважнейшым этапам работы ЮНЕСКА стала прыняцце у 2001 г. Усеагульнай дэкларацыі аб культурнай разнастайнасці, якая з’яўляецца першым міжнародным прававым інструментам, прысвечаным культурнай разнастайнасці. Штогод 21 мая ЮНЕСКА адзначае Сусветны дзень культурнай разнастайнасці ў імя дыялогу і развіцця. У 2005 г. ЮНЕСКА прыняла Канвенцыю аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурнага самавыяўлення. Для рэалізацыі Канвенцыі быў створаны Глобальны Альянс за культурнае разнастайнасць. Неабходна таксама адзначыць праект ААН – «Альянс цывілізацый». У 2015 г. ЮНЕСКА распрацавала Стратэгію ўмацавання дзейнасці па абароне культуры і заахвочванню культурнага плюралізму ў выпадку ўзброенага канфлікту, разлічаны на шэсць гадоў.

Кніга Д. Крывашэя і артыкул У. Снапкоўскага і В. Лазоркінай (пункты 6, 12 у спісе літаратуры) дапамогуць пры падрыхтоўцы адказу на *трэцяе пытанне*. Неабходна адзначыць, што з афармленнем незалежнасці Рэспубліка Беларусь атрымала магчымасць самастойна ажыццяўляць сваю ўнутраную і знешнюю культурную палітыку, распрацоўваць нарматыўна-прававыя асновы міжнароднага культурнага ўзаемадзеяння, заключаць пагадненні з замежнымі краінамі і міжнароднымі арганізацыямі, фарміраваць механізм іх рэалізацыі. Асобна неабходна сказаць пра наладжванне і развіццё сувязей з беларускай дыяспарай, асноўных праграмных дакументах і ключавых падзеях.

Наступным аспектам з’яўляюцца двухбаковыя культурныя сувязі. Патрэбна сказаць пра асноўныя краіны-партнёры. Далей спыніцца на такой характэрнай рысе міжнародных культурных сувязяў Беларусі на сучасным этапе як пашырэнне ўдзелу ў няўрадавых арганізацыях. Асаблівай увагі патрабуе дзейнасць Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Неабходна падрабязна распавесці пра такую з'яву ў культурнай прасторы Беларусі як актыўная дзейнасць замежных інфармацыйна-культурных цэнтраў.

Пры падрыхтоўцы адказу на **чацвёртае пытанне** неабходна выкарыстаць артыкул Д. Крывашэя (пункт 7 у спісе літаратуры). Прававую аснову міждзяржаўнага ўзаемадзеяння ў сферы культуры краін СНД заклала падпісанае 15 мая 1992 г. кіраўнікамі ўрадаў дзяржаў-удзельніц СНД Пагаднення аб супрацоўніцтве ў галіне культуры. Актыўную ролю ў фарміраванні прававой базы дзяржаў-удзельніц СНД адыгрывала Міжпарламенцкая асамблея дзяржаў-удзельніц СНД. У галіне культуры былі прыняты звыш двух дзесяткаў мадэльных законаў (назавіце асноўныя). Шмат мерапрыемстваў праводзіцца дзяржавамі Садружнасці ў рамках праграм культурнага развіцця (прывядзіце прыклады). Раскажыце пра асноўныя міжнародныя культурныя мерапрыемствы ў рамках СНД. У канцы адказу звярніце ўвагу на перашкоды на шляху культурнага супрацоўніцтва.

Артыкул В. Елескінай (пазіцыя 5 у спісе літаратуры) дапаможа падрыхтаваць адказ на **пятае пытанне**. Галоўным дакументам для культурнай палітыкі Еўрапейскага саюза з'яўляецца падпісаны ў 1992 г. у Маастрыхце Дагавор аб Еўрапейскім Саюзе (ахарактарызуйце асноўныя палажэнні адносна культурнага супрацоўніцтва). Пасля падпісання Маастрыхскага пагаднення, у красавіку 1992 г., камісія ЕС апублікавала даклад пад назваю "Новыя перспектывы для культурнага дзеяння Садружнасці". Пасля стварэння юрыдычнай базы ў краінах ЕС пачалі дзейнічаць агульнаеўрапейскія культурныя праграмы (назавіце найбольш значныя). Дайце характарыстыку асобным. Са студзеня 2014 г. набыла моц новая праграма "Крэатыўная Еўропа". Раскажыце пра яе.

Агульнаеўрапейская культурная палітыка накіравана на захаванне культурнай ідэнтычнасці народаў, якія насяляюць ЕС. Іншы аспект культурнай палітыкі ЕС накіраваны на пераадоленне міжкультурных бар'ераў, «пашырэнне і распаўсюджванне ведаў аб культуры і гісторыі еўрапейскіх народаў». Яшчэ адзін аспект культурнай палітыкі ЕС датычыцца ўзаемадзеяння з краінамі, якія не ўваходзяць у Саюз. Культура ў знешніх адносінах ЕС з'яўляецца адным з трох галоўных элементаў Еўрапейскай парадку дня па культуры (2007). Значны крок наперад быў зроблены дзякуючы падрыхтоўчай праграме Еўрапарламента «Культура ў знешніх адносінах ЕС» (2013-14). Распавядзіце пра рэалізаваныя праекты ў рамках праграм "Культура +", "Усходняе партнёрства", "Далягляды 2020".

У чэрвені 2016 г. была прынятая «Стратэгія міжнародных культурных сувязяў», прадстаўленая Еўрапейскай Камісіяй і Вярхоўным прадстаўніком ЕС па знешняй палітыцы і палітыцы бяспекі. Спыніцеся на яе характарыстыцы. У гэтым дапаможа адпаведная

электронная публікацыя Еўрапейскага Саюза (нумар 14 у спісе літаратуры).

Тэмы рэфератаў:

1. Культурнае супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь з краінамі СНД.
2. Культура як «мяккая сіла» знешняй палітыкі.

Літаратура:

1. Астафьева, О.Н. Взаимодействие культур: динамика моделей и смыслов / О.Н. Астафьева / Вопросы социальной теории. – 2012. – Том IV. – С. 101 (С. 97-107). URL: <https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/vst/2012/07.pdf>.

2. Бабыло, А.М. Национальные стратегии «мягкой силы» во внешней политике США, КНР и Российской Федерации: основные направления и особенности регионального развития // Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке. – 2015. – № 3. – С. 31-39. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnye-strategii-myagkoy-sily-vo-vneshney-politike-ssha-krn-i-rossiyskoy-federatsii-osnovnyie-napravleniya-i-osobennosti>.

3. Боголюбова, Н. М. Межкультурная коммуникация и международный культурный обмен : учебное пособие / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. – СПб. : Издательство «СПбКО», 2009. – 416 с.; То же [Электронный ресурс]. - URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=209858>. – Дата доступа 06.07.2017.

4. Боголюбова, Н. М. Межкультурная коммуникация в 2 ч. Часть 2 : учебник для академического бакалавриата / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. – М. : Издательство Юрайт, 2017. – 263 с.

5. Елескина, О.В. Некоторые аспекты культурной политики ЕС / О.В. Елескина // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2015. – № 3 (63). – Т. 2. – С. 115-119. URL <http://vestnik.kemsu.ru/jour/article/view/1676/1657>

6. Кривашэй Д.А. Дзяржаўная культурная палітыка ў Беларусі (1991–2010 гг.) / Д. А. Кривашэй. – Мінск : Беларуская навука, 2014. – 521 с. (Глава 7. Знешняя культурная палітыка).

7. Кривашэй, Д.А. Вопыт культурнага супрацоўніцтва Беларусі і краін СНД (канец XX – пачатак XXI ст.) / Д.А. Кривашэй // Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало XXI в.) : материалы II международной научно-практической конференции (Витебск, 23–24 апр. 2015 г.) / Вит. гос. ун-т ; редкол.: А.П. Косов (отв. ред.) [и др.]. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2015. – С. 307-311. URL: <http://lib.vsu.by/xmlui/bitstream/handle/123456789/6483/Д.А.%20Кривашэй.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

8. Лазоркина, О. Роль многосторонних институтов в международном культурном сотрудничестве // Труды факультета международных отношений: научный сборник. Вып. II. – Минск: БГУ, 2011. – С. 7-11. URL http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5003/1/lazorkina_2011_trudy.pdf.

9. Лазоркина, О.И. Роль заграничных учреждений в реализации политики государства в области культуры / О.И. Лазоркина // Беларусь в современном мире = Беларусь у сучасным свеце: материалы XIV Междунар. конф., посвящ. 94-летию образования Белорусского государственного университета (Минск, 29 окт. 2015 г.) / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск: Изд. центр БГУ, 2016. С. 304-306. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/149092>.

10. Най, Дж. «Мягкая» сила и американо-европейские отношения / Дж. Най // Smart Power Journal [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://smartpowerjournal.ru/soft-power/>. – Дата доступа: 27.07.2017.

11. Русакова, О.Ф. Методологические проблемы категориального и инструментального анализа soft power / О.Ф. Русакова // Дискурс-Пи. – 2014. – № 1. – С. 68-74. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-problemy-kategorialnogo-i-instrumentalnogo-analiza-soft-power>.

12. Снапковский, В.Е. Международное культурное сотрудничество Республики Беларусь (1991-2011 гг.) / В.Е. Снапковский, О.И. Лазоркина // Журнал международного права и международных отношений. – 2011. – № 4. – С. 32-40. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/17335/1/2011_4_JILIR_snapkovsky_lazorkina.pdf.

13. Шадурский, В.Г. Культурные связи Беларуси со странами Центральной и Западной Европы (1945 – 1990-е гг.) / В.Г. Шадурский. – Минск: БГУ, 2000. – 285 с.

14. A new strategy to put culture at the heart of EU international relations // European Commission. Press release database [electronic source]. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-2075_en.htm. Date of access: 13.08.2017.

4. РАЗДЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

4.1 Пытанні для самаправеркі пры падрыхтоўцы да семінарскіх заняткаў

Кантрольныя пытанні па семінары 1

1. На думку некаторых навукоўцаў, якая краіны з'яўляецца радзімай магіі?
2. Да культуры якой старажытнай краіны належыць міф аб Асірысе?
3. Сонечныя і вадзяныя гадзіны ўпершыню з'явіліся ў якой краіне?
4. Каляндар якой краіны паслужыў асновай для уведзенага ў Рыме ў 46 г. да н. э. Юліянскага календара?
5. На мастацкім каноне якой краіны заснавана вучэнне аб «залатым сячэнні»?
6. Якія вынаходніцтвы адносяцца да культуры Старажытнага Егіпта?
7. У якой краіне вучыліся выдатныя грэчаскія мыслеры (Солон, Фалес, Піфагор, Геката Мілецкі і інш.)?
8. Назавіце асноўных багоў, якія адносяцца да культуры Старажытнага Егіпта?
9. Культ егіпецкіх багоў быў надзвычай шырока распаўсюджаны сярод жыхароў якой старажытнай краіны?
10. Які народ ўвёў ва ўжытак некалькі знакаў-літар, якія пазначалі зычныя гукі?
11. У якой старажытнай краіне з'явілася першая ў гісторыі чалавечтва пісьменнасць (піктаграмы-малюнкі)?
12. Што з'яўлялася асноўным сродкам міжнароднага зносін на Блізкім Усходзе ў старажытнасці?
13. Міфалогія якой старажытнай цывілізацыі ўключае ў сябе гісторыі аб стварэнні зямлі і яе насельнікаў, у тым ліку вылепленых з гліны людзей, у якіх захаваліся вобразы багоў?
14. Героямі якога міфаў з'яўляюцца Абзу і Тамат; Утнапіштым і Энкіду?
15. Апісанне Сусветнага патоку ў Бібліі, на думку многіх навукоўцаў, узыходзіць да якога літаратурнага твора?
16. Якія міфы існавалі ў шумерскай міфалогіі?
17. У якога старажытнага народу вялікае развіццё атрымалі вераванні, у якіх дзейнічалі шматлікія ніжэйшыя злыя духі, дэмань?
18. Якая цывілізацыя ўвайшла ў сусветную гісторыю, як першая цывілізацыя, у якой была распрацавана і створана заканадаўчая сістэма?
19. У якім горадзе знаходзілася самая вялікая бібліятэка старажытнасці?
20. Народ якой старажытнай краіны дасягнуў узроўню астраноміі, які адпавядаў еўрапейскаму эпохі Адраджэння?
21. У якой старажытнай краіне адначасова выкарыстоўваліся старажытнаперсідская, арамейская і эламская мовы?

22. Які народ стварыў першую ў гісторыі сусветную дзяржаву, у склад якой уваходзілі мноства народаў і краін?
23. Што запазычалі персы ў старажытных вавіланян?
24. Аб якім народзе старажытнагрэцкі навуковец Герадот пісаў: «больш за ўсіх схільныя да запазычання чужаземных звычаяў. Яныносяць мідыйскіх вопратку, лічачы яе прыгажэй сваёй, а на вайну апранаюць егіпецкія даспехі»?
25. Якая рэлігія была надзвычай папулярнай сярод рымскіх легіянераў? Яны разнеслі яе па тэрыторыі Рымскай імперыі, і яна стала сур'ёзнай саперніцай ранняга хрысціянства.
26. Якія рэлігія з'яўляюцца рэлігіямі адкрыцця (откровения)?
27. Які твор з'яўляецца самым старажытным літаратурным творам Старажытнага Ірана?
28. Якая рэлігія Старажытнага Ірана распаўсюдзілася на велізарнай тэрыторыі ад Іспаніі да Кітая і значна паўплывала на дуалістычную эрасі Сярэднявечча?
29. Якую краіну называлі краінай пурпуру?
30. У якой старажытнай краіне знаходзіўся самы стары горад на планеце, сцяна якога датуецца 6850 г. да н.э.?
31. У якога народу жыхары Фінікіі запазычылі тэхналогію вырабу шкла?
32. Якую назву мела калонія фінікійцаў на паўночным узбярэжжы Афрыкі?
33. У якой краіне Старажытнага свету паўстала банкаўская справа?
34. Ад каго фінікійцы запазычылі чаканку манет?
35. У якой старажытнай краіне паўстаў першы алфавіт?
36. Прамымі нашчадкамі старажытных масак якога народу з'яўляюцца венецыянскія карнавальныя маскі?
37. Назавіце найбольш раннія помнікі старажытнакітайскай літаратуры.
38. Кітай з'яўляецца радзімай якой рэлігіі?
39. У якіх старажытных краінах кітайскія іерогліфы з'яўляліся ў старажытнасці адзінай афіцыйнай сістэмай пісьма?
40. У якой краіне ў IV ст. да н. э. быў складзены першы ў сусветнай гісторыі зорны каталог, які уключаў 800 свяцілаў?
41. Назавіце вынаходніцтвы старажытных кітайцаў.
42. У якой краіне быў створаны трактат "Матэматыка ў дзесяці раздзелах"?
43. Дзякуючы чаму кітайскі тэатр ценяў распаўсюдзіўся па ўсім свеце?
44. Што з дасягненняў Сярэднявечнага Кітая аказала значны ўплыў на сусветны кінематограф, дзе дэманстраваліся баявыя мастацтва?
45. У чым праявілася цывілізатарская роля Старажытнага Кітая?
46. Якое вераванне з'яўлялася асноўным у старажытных арыійскіх плямёнаў?

47. Якое веравучэнне у III ст. да н. э. выкарыстаў адзін з кіраўнікоў імперыі (Ашока Маўра) у мэтах аб'яднання народаў Індыі?
48. Назавіце самы старажытны літаратурны помнік Старажытнай Індыі.
49. Якія старажытнаіндзейскія паэмы па сіле мастацкага ўвасаблення, гіганцкаму аб'ёме і ўздзеянню на культуру многіх народаў параўноўваюць з «Іліядай» і «Адысейяй»?
50. Як называецца старажытнаіндзейскі зборнік казак, баек, прыпавесцяў і апавяданняў павучальных толку, які перакладзены на шматлікія мовы Азіі, у тым ліку на пехлеві, сірыйскую, арабскую? Захаваліся яго мангольскі, тыбецкі, лаоскі, малайскі пераклады і рэдакцыі.
51. Навуковыя дасягненні старажытных індзейцаў асабліва паўплывалі на развіццё навукі народаў якой культуры?
52. У якой краіне паўстала дзесятковая сістэма злічэння?
53. Алгебра і трыганаметрыі прыйшлі да нас з якой краіны?
54. У якой краіне быў заснаваны самы першы ў свеце Універсітэт (700 г. да н.э.)
55. У якой краіне з'явіліся струнныя музычныя інструменты?
56. Письменнасць якіх краін склалася на аснове старажытнаіндзейскай сістэмы?

Кантрольныя пытанні па семінары 2

1. На які перыяд прыпадае магутны каланізацыйны рух грэкаў?
2. Што лягло ў аснову алфавітнага пісьма грэкаў?
3. На аснове свята ў гонар якога бога ў грэкаў паўсталі тэатралізаваныя паказы?
4. Які перыяд лічыцца часам найвышэйшага росквіту старажытнагрэчаскай культуры?
5. На які перыяд прападае час інтэнсіўнага культурнага ўзаемадзеяння грэкаў з афра-азіяцкімі народамі?
6. Назавіце імя навукоўца, які а) разлічыў памеры Зямлі, б) заклаў асновы элементарнай геаметрыі; в) заклаў асновы тэарэтычнай механікі; г) выказаў гіпотэзу аб звароце планет вакол Сонца?
7. Як называўся буйны навуковы цэнтр эліністычнага перыяду, размешчаны ў Александрыі?
8. Праз грэчаскія калоніі ў якой частцы свету (краіне) у Грэцыю быў занесены культ Дыяніса?
9. Культ якога сінкрэтычнага грэка-егіпецкага бога ўкараніўся ў Грэцыі ў эліністычна-рымскі час?
10. Якую назву атрымала сістэма спалучэння і ўзаемадзеяння апорных (якія падтрымліваюць) і нясурых (якія перакрываюць) элементаў), якая склалася ў Грэцыі пад уплывам усходніх краін атрымала назву?

11. На архітэктурную збудаваньняў XVIII-XIX стст. аказалі ўплыў Афінскія Прапілеі?
12. Праз культуру якога народу адчулі на сабе ўплыў грэчаскай культуры Закаўказ'е і некаторыя вобласці Блізкага Ўсходу?
13. Назавіце старажытную цывілізацыю, якая засяляла ў I тыс. да н. э. паўночны захад Апенінскага паўвострава і стварыла развітую культуру, што папярэднічала рымскай і аказала на яе вялікі ўплыў.
14. Якія традыцыі старажытных рымлян маюць этрускае паходжанне?
15. У якіх рамёствах этрускіх майстроў заўважны грэчаскі ўплыў?
16. Які народ аказаў вялікі ўплыў на палітычную арганізацыю рымлян?
17. У якога народа рымляне запазычылі знакі ўлады дзяржаўных асобаў?
18. Назавіце вынаходніцтвы старажытных рымлян.
19. Як называецца працэс антычнай асіміляцыі і акультурацыі, які праявіўся ў засваенні народна-лацінскай мовы і асноўных элементаў культуры рымлян значнай колькасцю неіталійскіх народаў, якія засялялі правінцыі старажытнай Рымскай імперыі і іншыя падначаленыя ёй рэгіёны?
20. Назавіце адпаведнік рымскім богам Юпіцеру, Юноне, Мінерве, Венеры ў грэчаскім пантэоне.
21. Якая старажытная цывілізацыя з'яўляецца радзімай юрыспрудэнцыі?
22. На якой мове першапачаткова размаўлялі хрысціяне нават у Рыме?

Кантрольныя пытанні па семінары 3

1. Якія народы ўдзельнічалі ў Вялікім перасяленні ў Еўропе ў 4-7 ст.
2. Станаўленне сярэднявечнай культуры адбывалася ў выніку драматычнага і супярэчлівага працэсу сутыкнення якіх дзвюх культур?
3. У якіх краінах найбольш прыкметная візантыйская культурная традыцыя?
4. У якім відзе мастацтва візантыйскі ўплыў быў найбольш працяглым?
5. Які востраў стаў стаў у 9 ст. варотамі для гандлю Еўропы з арабскім Усходам?
6. Якая рака Беларусі ў X ст. была асноўнай гандлёвай артэрыяй на шляху з варагаў у грэкі?
7. Што было найбольш цікавым напрамкам міжкультурнага ўзаемадзеяння ў эпоху сярэднявечча?
8. Ва ўніверсітэтах якой краіны у сярэднія вякі лепш за ўсё было вывучаць медыцыну, тэалогію, філасофію?
9. Які новы від гандлю ўзнік у сярэднія вякі?
10. Як называлася еўрапейская срэбная манета, распаўсюджаная ў XI ст.?

11. Што адносіцца да візантыйскай тэхнікі будаўніцтва і узораў будаўнічых матэрыялаў?
12. Назавіце імя вядомага па свайму ўдзелу ў хрысціянізацыі Ісландыі ў канцы X ст. дзеяча, які, верагодна, таксама веў місіянерскую дзейнасць у беларускіх землях.
13. Як называецца стражытна беларускі рукапіс, які быў ілюстраваны застаўкамі з арнамантам старавізантыйскага тыпу, але створана па тэхналогіі, распаўсюджанай у XII ст. ў нямецкіх гарадах?
14. Якая рэчка Беларусі была галоўнай магістраллю, па якой рэалізоўваліся сувязі з Заходняй Еўропай?
15. З якой краіны на беларускія землі патрапілі шашкі?
16. Пералічыце храмы Беларусі, у архітэктуры якіх заўважны ўплыў раманскага стылю.
17. Назавіце фактары, якія вызначалі міжнародныя культурныя сувязі пасля распаду Рымскай імперыі.
18. Пералічыце асноўныя характарыстыкі культурных сувязей эпохі Сярэднявечча.
19. У чым праявіўся найбольш моцны ўплыў візантыйскай культуры на культуру старажытнай Русі?
20. Як называецца дзяржава, у якой кіраўнік выконвае адначасова функцыі рэлігійнага настаўніка?
21. Пералічыце галіны, у якіх найбольш праявіўся арабскі ўплыў на Еўропу.
22. У якой краіне Еўропы з'явіліся першыя ўніверсітэты?
23. Манеты якой дзяржавы абслугоўвалі ў IX -X стст. шлях з варагаў у грэкі?
24. У якіх беларускіх гарадах былі заснаваны першыя хрысціянскія епархіі?
25. Да якога храма Беларусі адносяцца версіі аб збудаванні не мясцовымі, а візантыйскімі будаўнікамі?
26. Як называецца кніга, якая была перапісана па латыні ў Ірландыі ў канцы X ст., трапіла ў Беларусь у XI ст.?
27. У якім горадзе быў знойдзены адзіны вядомы ва ўсходнеславянскай свеце надпіс на камяні, у якім год паказаны па заходнееўрапейскай традыцыі ад Нараджэння Хрыстова?
28. У архітэктуры якіх храмаў Беларусі прасочваецца рамана-гатычныя тэндэнцыі будаўніцтва?
29. Прыкладамі ўплыву якой архітэктуры з'яўляюцца храмы з бакавымі апсідамі, пабудаваныя на беларускіх землях у XI - XII стст.?
30. У якім беларускім горадзе ў 13 ст. функцыянавала нямецкая гандлёвая кантора і быў, напэўна, пабудаваны каталіцкі храм?

Кантрольныя пытанні па семінары 4

1. Флот якой краіны ў 15 ст. засяродзіўся на паўднёвым кірунку, на пошуку шляхоў вакол Афрыкі і каланізацыі яе ўзбярэжжа?
2. Якая краіна каланізавала Бразілію ў 1530 г.?
3. Якая краіна засяродзілася ў 16 ст. на пошуку заходняга шляху ў Індыю?
4. Якая краіна ў 20-я гады XVI ст. заваявала Мексіку?
5. Якая краіна ў другой палове XVI ст. заваявала Аргенціну?
6. XV ст. было стагоддзем марскога перавагі якой краіны?
7. XVII ст. было стагоддзем марскога перавагі якой краіны?
8. Вэст-Індская кампанія была заснавана ў 1621 г. якой краінай?
9. Першая Ост-Індская кампанія была заснавана якой краінай?
10. Прадстаўнікамі якой краіны у 18 ст. у Паўночнай Амерыцы былі выціснуты французскія і галандскія паселішчы?
11. Якая краіна ў саракавых гадах XIX ст. ўварвалася ў Кітай, справакаваўшы там так званыя «Опіумныя вайны» (1840-1842)?
12. Алжыр, Сенегал, Нігер, Чад, Самалі, в. Мадагаскар ў 19 ст. былі калоніямі якой краіны?
13. Пратэктарат над Камбоджай (1863) і Лаосам (1893) устанавіла якая краіна?
14. У часы праўлення каго Крым і Паўночны Каўказ былі заваяваны Расіяй?
15. У час праўлення каго Фінляндыя, Дагестан, Азербайджан былі далучаны да Расійскай імперыі?
16. Тэрмін, які азначае заваёву і першапачатковае асваенне зямель за Атлантычным акіянам.
17. Якія працэсы міжкультурнага ўзаемадзеяння пераважалі на поўначы Амерыканскага кантынента ў часы экспансіі еўрапейскіх краін?
18. Якія працэсы міжкультурнага ўзаемадзеяння пераважалі на тэрыторыі цяперашніх Мексікі, Цэнтральнай Амерыкі і андскіх краін кантынента ў часы экспансіі еўрапейскіх краін?
19. Якія працэсы міжкультурнага ўзаемадзеяння пераважалі на поўдні Амерыканскага кантынента, там, дзе цяпер размешчаны краіны Ла-Платы (Аргенціна, Уругвай, Парагвай), а таксама паўднёвыя раёны Бразіліі і Чылі ў часы экспансіі еўрапейскіх краін?
20. Мову якога народа вывучылі і склалі яе алфавіт місіянеры-францішканцы Луіс Вільяльпанда і Дыега дэ Ланда?
21. Хто аўтар твораў «Найкароткія паведамленне пра разбурэнне Індый» і «Гісторыя Індый»?
22. Намаганнямі місіянераў якога ордэна на стыку цяперашніх Парагвая, Уругвая і Аргентыны была створана цэлая місіянерская тэакратычная дзяржава?
23. Лічыцца, што гэты чалавек выратаваў ад забыцця інкскую духоўную спадчыну. Хто гэта?

24. Хто з'яўляецца аўтарам твораў "Сапраўдныя каментары" і "Усеагульная гісторыя Перу"?
25. Якому дзеячу Мексікі 17 ст. належыць адзін том паэзіі і тры тамы тэатральных твораў і прозы?
26. Чуррыгерэска гэта назва чаго?
27. Што з'яўляецца адной з характэрных рыс каланіяльнай палітыкі Іспаніі ў Амерыцы?
28. Адзін з заснавальнікаў Ордэна езуітаў Францыск Ксаўе пачаў прапаведаваць хрысціянства ў якой краіне?
29. Хто прыбыў у Японію ў 1563 г. маладым чалавекам (яму быў 31 год) і пражыў там да самай смерці у 1597 г.? Ён вывучыў японскую мову і свабодна валодаў ёю.
30. Якая краіна была першай еўрапейскай краінай, якая пачала актыўна гандляваць з Японіяй ў 16 ст.?
31. Каму з еўрапейцаў належаць першая японская граматыка і першыя лінгвістычныя даследаванні па японскай мове?
32. Якога паходжання быў іезуіт, які ў 1597 г. пры двары кітайскай дынастыі Мін стварыў місію?
33. Толькі ў адным рэгіёне ў Азіі іспанцы здолелі навязаць сваю рэлігію і свае культурныя каштоўнасці. Што за краіна?
34. Прадстаўнікі якой еўрапейскай краіны з 20-х гг. XIX ст. паспрабавалі свядома рэфармаваць індыйскую культуру?
35. Для якой краіны Азіі было асабліва характэрна прыняцце заходніх каштоўнасцяў у 19 ст. ?
36. У XIV-XV стст. у Беларусі існавалі зборнікі апавяданняў і прыпавесцяў пераважна з твораў якога паходжання?
37. Як называюцца зборнікі сярэднявечных навел і прытчаў, што карысталіся найбольшай папулярнасцю ў беларускіх чытачоў?
38. Дайце назву перакладзенага на старажытнаславянскую мову твору канца XII - пачатку XIII ст. На беларускіх землях ён выкарыстоўваўся ў якасці вучэбна-дыдактычнага дапаможніка ў пачатковых школах аж да пачатку XVII ст.
39. Беларускі пераклад «Аповесці пра Трыстана» зроблены з якой мовы?
40. Аповесць «Пра пабоішча Мамаю» была перакладзена з якой мовы?
41. Хто быў адным з перакладчыкаў Евангелля, заходнееўрапейскай літаратуры розных часоў і народаў – Петраркі, Ратэрдамскага і інш.?
42. Прывядзіце назву твора, які быў своеасаблівай гісторыка-белетрыстычна энцыклапедыяй свайго часу, зборам разнастайных звестак і літаратурных твораў пераважна замежнага паходжання, складзеным у XVII ст. на беларускай мове.
43. Якую назву мае першае на Беларусі нотнае выданне?
44. Назавіце славянскага музыканта, які пабываў у ВКЛ ў 1551 г. разам з іншымі музыкантамі прыдворнай капэлы, штосуправаджалі караля, а ў 1555 г. паступіў на службу да князя Мікалая Радзівіла Чорнага.

45. Прывядзіце назву масавага жанру свецкага бытавога харавога спеву разнастайнага зместу, шматгалосай песні еўрапейскага паходжання.
46. У якім горадзе працавалі знакамітыя музыканты – Войцех Длугарай, Крыштаф Клабан і Францішак Мафон?
47. Назавіце лютніста-віртуоза і кампазітара венгерскага паходжання, які падчас знаходжання ў Вільні меў свой дом.
48. Які від інструментальнай музыкі быў найбольш шырока прадстаўлены на беларускіх землях у 15-17 ст.?
49. Адкуль патрапіла на беларускія землі батлейка?
50. Большую частку твораў прыватных магнацкіх тэатраў сярэдзіны-другой паловы 18 ст. на беларускіх землях складалі творы ўтараў якіх краін?
51. У якім горадзе быў узведзены тэатральны будынак «Операўза», па праекце італьянскага архітэктара і мастака Іначэнца Морасіна?
52. Дырыжорам капэлы ў якім горадзе больш за 20 гадоў быў нямецкі кампазітар Ян Давід Голанд?
53. Айчынныя навучальныя установы якой канфесіі ў сярэдзіне-другой палове 16 ст. вызначаліся найбольш высокім узроўнем педагагічнага майстэрства?
54. Евангельская школа якога горада ў 30-40-я гг. 16 ст. падтрымлівала трывалыя сувязі з Цюрыхам, а вучыцца сюды прыязджалі юнакі не толькі з Беларусі і Літвы, але таксама і з Прусіі ды Курлянды?
55. У якім горадзе ў 1617 г. была адкрыта кальвінісцкая гімназія, якая падтрымлівала трывалыя сувязі з універсітэтамі Гейдэльберга, Кенігсберга, Берліна, Франкфурта-на-Одэры, Марбурга, Лейдэна, Эдінбурга і Оксфарда, куды адпраўляла на вучобу лепшых сваіх выхаванцаў?
56. У праваслаўнай брацкай школе якога горада большую частку настаўнікаў складалі немцы-пратэстанты?
57. У навучальных установах якой канфесіі ці ордэна з мэтай павышэння ўзроўню падрыхтоўкі настаўнікаў першымі пачалі выкарыстоўваць іх ратацыю?
58. Музычныя бурсы, якія існавалі ў многіх гарадах на тэрыторыі Беларусі, пераважна знаходзіліся на ўтрыманні каго?

Кантрольныя пытанні па семінары 5

1. Якая краіна падпарадкавала Егіпет ў апошняй чвэрці 19 ст?
2. Якая краіна захапіла ў 1880-1890 гг. Індакітай (В'етнам, Лаос, Камбоджа)?
3. Якая дзяржава пачала каланіяльныя захопы толькі ў 1880-я гг?
4. Якія тэрыторыі захапіла Японія у канцы 19-пачатку 20 ст?
5. Якая дзяржава захапіла Самалі і Лівію?

6. Якая краіна да пачатку Першай сусветнай вайны была самай буйной каланіяльнай імперыяй?
7. У 1936 г. Ірак атрымаў незалежнасць ад якой краіны?
8. Каланіяльная палітыка якой краіны стала падставай для ў XIX стагоддзі тэрміна «культурны імперыялізм»?
9. Якія краіны ў 1870-1945 гг. зрабілі стаўку на працу са сваёй дыяспарай?
10. Якія дзяржавы займаліся актыўнай прапагандай і экспартам навуковых ідэй у 1870-1945 гг.?
11. Якая краіна адкрыла першую ў гісторыі культурную ўстанову за мяжой?
12. Якая краіна адкрыла археалагічны інстытут ў Афінах у 1846 г.?
13. Першы ліцэй ў Турцыі з выкладаннем на замежнай мове ў 1868 г. адкрыла якая краіна?
14. Якая міжнародная культурная арганізацыя мае самую доўгую гісторыю існавання?
15. На мяжы стагоддзяў “вайна моваў” у Егіпце разгарнулася паміж якімі дзяржавамі?
16. Якая дзяржава адкрыла ліцэі ў Салоніках (1905), Эфіопіі (1908), Егіпце і Ліване?
17. Пры Міністэрстве замежных спраў якой краіны ў 1909 г. быў створаны спецыяльны Адзел (Бюро) па справах школ і дабрачыннасці?
18. Якая арганізацыя займалася папулярызацыяй італьянскай мовы і культуры ў свеце з 1889 г.?
19. Якая краіна ў 1878 г. стварыла фонд па садзейнічанню і падтрымцы школ замежжа?
20. Школьны саюз якой краіны быў заснаваны ў 1880 г. у г. Вене?
21. Нямецкія настаўнікі пачалі выязджаць за мяжу ў пачатку 20 ст. праз якое міністэрства?
22. У складзе якога міністэрства Германіі ў 1902 г. пачаў існаваць пададзел школ і школьнай адукацыі за мяжою?
- 22а. З якой краінай у 1874 г. Германія заключыла першае пагадненне аб культурным супрацоўніцтве?
23. У якой краіне на пачатку 20 ст. існавалі універсітэты Францыі, Германіі, Англіі?
24. Палітыка мадэрнізацыі, якая праводзілася ў Кітаі ў 1860-1890 гг. атрымала якую назву?
25. Якое веравызнанне мелі вядомыя кітайскія палітычныя лідэры Сунь Янсен і Чан Кайшы?
26. З якім палітычным вучэннем была звязана барацьба за нацыянальнае вызваленне ў Кітаі ў пачатку 20 ст.?
27. У якой краіне да 1865 г. праводзілася палітыка “выгнання варвараў”?

28. Па ўзору якой краіны ў Японіі ў другой палове 19 ст. праводзілася рэарганізацыя войска?
29. У якой краіне прагрэсіўнае рух за рэформы атрымаў назву “Кэхва Ундон”?
30. Якая краіна паслужыла ўзорам для правядзення палітыкі рэформ ў Карэі ў 1880-я гг.?
31. Якая азіяцкая краіна ў 1920 г. правяла шырокую еўрапеізацыю?
32. Ад якіх краін кемалісты запазычвалі цэлыя праграмы навучання?
33. Якое пытанне былі ў цэнтры ўвагі першага міжнароднага інстытута шматбаковага супрацоўніцтва, створанага ў 1920-я гг.?
34. Папярэднікам якой сучаснай установы была створаная ў 1925 г. Нямецкая Акадэмія?
35. Якая ўстанова стала першым інстытутам «публічнай дыпламатыі» СССР?
36. У якім годзе было створана Усесаюзнага таварыства культурнай сувязі з замежжам?
37. Якая ўстанова была створана першапачаткова для прапаганды дасягненняў Італіі за мяжой?
38. Якую назву сёння мае створаны ў 1934 г. Брытанскі камітэт па сувязях з іншымі краінамі?
39. У якім годзе была прынята Канвенцыя па развіцці міжамерыканскіх культурных сувязяў?
40. Якія праграмы міжнародных культурных сувязей дзейнічалі ў ЗША ў 1941-1942 гг.?
41. Якія дзяржаўныя і грамадскія структуры дзейнічалі ў міжваенны перыяд (1920-1939 гг.) у розных краінах Еўропы?
42. Якому рускаму вучонаму 19 ст. належыць першая спроба даследавання жывой беларускай мовы?
43. Хто з’яўляецца аўтарам работы “Славянскае народаапісанне” (1842 г.), у якой даказваецца існаванне беларусаў як этнасу?
44. Назавіце аўтара этнаграфічна-фальклорнай кнігі “Беларусь”, якая была выдадзена ў Парыжы ў 1840 г.
45. Назавіце прозвішча вучонага, які з’яўляўся членам брытанскага і замежнага Біблейскага таварыства і прымаў актыўны ўдзел у працы створанай ў 1814 г. расійскай аналагічнай арганізацыі і заснаванні яе рэгіянальных аддзяленняў у Віцебску, Магілёве, Мінску і інш. гарадах.
46. Назавіце прозвішча вучонага, запісы якога першай паловы 19 ст. адносна тэрыторыі сучаснай Беларусі вызначаюцца найбольшай дэталёвасцю і аб’ектыўнасцю. Менавіта на яго ў далейшым будзе рабіцца найбольшая колькасць спасылак.
47. Каму належыць ідэя заснавання Польскай публічнай бібліятэкі ў Парыжы, што адкрылася ў 1839 г.?
48. У які перыяд па Беларусі гастраліравалі польскія оперна-драматычныя трупы Я. Хельмікоўскага, К. Скібінскага, Я. Шыманьскага?

49. Дайце характарыстыку міжнародных культурных сувязей беларускіх зямель ў 2-й палове 19 ст. Тэзісна (якія ўстановы, што характэрна).
50. Назавіце прозвішча музыканта са Шклова, які з каласальным поспехам гастралюваў у 1830-я гады па краінах Заходняй Еўропы і з'яўляўся вынаходнікам музычнай прылады, правобразам якой сталі беларускія брусочки.
51. Назавіце прозвішчы вядомых у 19 ст. за мяжою музыкантаў і выканаўцаў-ураджэнцаў Беларусі.
52. Назавіце вучонага, з імем якога звязана развіццё гістарычнага жанру ў выяўленчым мастацтве. Удзельнік паўстання 1863 г., ён быў высланы ў Сібір, а пасля амністыі ў пачатку 1870-х гг. пасяліўся ў Варшаве. У многіх яго творах закраналася тэма некалі існуючай у Беларусі паганскай веры.
53. Назавіце рускага мастака, які на працягу некалькіх гадоў працаваў у Здраўнёва, што пад Віцебскам.
54. Дайце характарыстыку міжнародных культурных сувязей беларускіх зямель у пачатку 20 ст. Тэзісна.
55. Назавіце прозвішча аўтара выдадзенага у 1906 г. у Львове першага зборніка вершаў.
56. З прыхільнікамі нацыянальна-культурнага адраджэння якой краіны ў пачатку 20 ст. найбольш плённа развівалася супрацоўніцтва беларускіх дзеячаў культуры?
57. Назавіце чэшскага вучонага, дзякуючы якому чэхам стала вядома аб творчасці Якуба Коласа і Янкі Купалы
58. У якім горадзе было створана выдавецтва "Загляне сонца і ў наша аконца"?
59. Якая краіна ў 1920-я гг. стала асноўнай для палітычнай эміграцыі беларусаў?
60. У якім горадзе ў 1925 г. быў створаны «Беларускі замежны архіў»?
61. У які горад у 1923 г. пераехаў Урад і прэзідыум Рады Беларускай народнай рэспублікі?
62. Хто з літаратараў пачаў свой творчы шлях у Празе (два адказа)?
63. Як называўся часопіс, які з 1926 г. ў Празе выдаваў «Саюз грамадзян БССР»?
64. Кім па прафесіі быў Міхаіл Забэйда-Суміцкі, які ў маі 1940 г. пераехаў у Прагу?
65. Якую назву мела кніга, выдадзена ў 1920-я гг. у Германіі, у якую ўвайшлі творы беларускіх паэтаў Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, З. Бядулі?
66. У якой сферы ў міжваенны перыяд назіралася актыўны супрацоўніцтва паміж БССР і Германіяй?
67. У якім годзе пачало дзейнічаць Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі ў міжваенны перыяд?

Кантрольныя пытанні па семінары 6

1. Незалежнасць ад якой краіны ў 1950-я гг. атрымалі Алжыр, Туніс і Марока?
2. Незалежнасць ад якой краіны атрымалі Гана, Нігерыя, Кенія, Замбія?
3. Незалежнасць ад якой краіны ў 1960-я гг. атрымалі Конга, Руанда і Бурундзі?
4. Незалежнасць ад якой краіны ў 1970-я гг. атрымалі Ангола, Мазамбік, Гвінея-Бісау?
5. Да якой восі геапалітычных і геакультурных канфліктаў адносіцца культурнае супрацьстаянне ў перыяд “Халоднай вайны”?
6. Да якой восі геапалітычных і геакультурных канфліктаў адносіцца скіраванасць палітыкі былых метраполій да захавання эканамічных і культурных сувязей з былымі калоніямі?
7. Да якой восі геапалітычных і геакультурных канфліктаў адносіцца сучаснае праяўленне канцэпцыі “культурнага імперыялізму”?
8. Якую назву мае першая глабальная праграма ЗША адукацыйных абменаў, заснаваная ў 1946 г.?
9. У якім годзе пачало сваё існаванне Інфармацыйнае Агенцтва ЗША (United States Information Agency / USIA)?
10. У якім горадзе ў 1946 г. адбыўся першы Міжнародны кінафестываль?
11. Які новы напрамак супрацоўніцтва дадаўся да функцый Генеральнай дырэкцыі па культурных сувязях з замежжам МЗС Францыі ў 1956 г.?
12. Які напрамак ў знешняй культурнай палітыцы Францыі найбольш інтэнсіўна развіваўся ў 1960-я гг.?
13. У якім годзе быў створаны Саюз савецкіх таварыстваў дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі (ССТД)?
14. З якімі краінамі ў 1973 г. СССР заключыў пагадненне аб культурным супрацоўніцтве?
15. Якую назву мела створаная ў 1952 г. у ФРГ арганізацыя, якая дасылала кнігі, агляды, фільмы, слайды і запісы ў нямецкія інстытуты за мяжою?
16. Назавіце асноўны напрамак дзейнасці Фонда імя А. фон Гумбальта.
17. Якую назву мела арганізацыя, што аднавіла сваю дзейнасць ў 1950 г. у ФРГ і займалася прэзентацыяй нямецкай культуры за мяжой і культур замезных дзяржаў у Германіі?
18. У якой краіне сацыялістычнага лагера ў 1950-х гадах працягваў працаваць Брытанскі Савет?
19. Назавіце адзіную капіталістычную краіну, у якой ў 1975 г. пачаў працаваць культурны цэнтр Балгарыі.
20. Якая з краін сацыялізму (акрамя СССР) мела ў 1945-1989 гг. найбольшую колькасць культурных цэнтраў за мяжою?

21. Якая міжнародная арганізацыя прыняла ў 1966 г. Дэкларацыю прынцыпаў міжнароднага культурнага супрацоўніцтва?
22. Якая міжнародная арганізацыя прыняла ў 1966 г. Міжнародны пакт аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах?
23. Якая міжнародная арганізацыя правяла Сусветную канферэнцыю па палітыцы ў галіне культуры ў 1982 г.?
24. У якім годзе была заключана Еўрапейская культурная канвенцыя?
25. У якім годзе было заключана Пагадненне аб Паўночным супрацоўніцтву (Хельсінскае пагадненне)?
26. Якія міжнародныя няўрадавыя арганізацыі былі створаны ў 1950-х гг.?
27. Якія міжнародныя няўрадавыя арганізацыі былі створаны ў 1960-х гг.?
28. З якога года прысуджаецца штогадовая літаратурная прэмія Паўночнага савета?
29. Якая арганізацыя ў 1981 г. прыняла дырэктыву "Тэлебачанне без межаў"?
30. Якія абставіны перашкаджалі шырокаму развіццю замежных сувязяў Беларусі ў пасляваенны перыяд?
31. У якім годзе Беларусь стала членам ЮНЕСКА?
32. У якім годзе была створана Камісія па справах ЮНЕСКА Беларускай ССР?
33. У якім годзе ў пасляваенны перыяд была адноўлена дзейнасць Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі?
34. У якім годзе пачало працаваць Беларускае таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за мяжой (з 1976 г. – таварыства "Радзіма")?
35. Якую газету выдавала Беларуская секцыя савецкага камітэта «За вяртанне на Радзіму» ў 1950-я гг.?
36. У якім годзе пачалося замежнае вяшчанне беларускага радыё?
37. З якімі краінамі БССР наладзіла найбольш цеснае супрацоўніцтва ў 1950-1970-я гг.?
38. У якой краіне ўпершыню ў гісторыі рэспублікі была праведзена ў 1955 г. Дэкада беларускай культуры?
39. У якім годзе Дні беларускай культуры ўпершыню прайшлі ў Францыі?
40. Які заслужаны артыст БССР з'яўляецца піянерам у гісторыі міжнародных эстрадных сувязяў рэспублікі?
41. У які перыяд пачало развівацца рэгіянальнае супрацоўніцтва БССР?
42. Генеральныя консульствы якіх краін былі адкрыты ў 1972 г. у Мінску?
43. Які фільм беларускай вытворчасці быў у 1960-я гады закуплены 45 краінамі свету?

44. Якая новая грамадская арганізацыя па сувязях з суайчыннікамі за мяжой была створана ў Мінску ў 1990 г.?
45. Якая арганізацыя была створана 1991 г. у Мінску і стала аўтарытэтнай міжнароднай арганізацыяй, якая ставіць мэтай развіццё навуковых даследаванняў беларускай гісторыі і культуры, іх прапаганду ў свеце?
46. Які новы напрамак у міжнародных сувязях Беларусі з краінамі Заходняй Еўропы з'явіўся ў канцы 1980-х гг.?
47. Уклад якога беларускага пісьменніка ў развіццё дзіцячай літаратуры быў адзначаны Міжнародным ганаровым дыпламам імя Г.-Х. Андэрсана?
48. Які літаратурны альманах знаёміў з творамі замежных аўтараў беларускіх чытачоў пачынаючы з 1975 г.?

Кантрольныя пытанні па семінары 7

1. Якую назву атрымала адна з праяваў глабалізацыі культуры, для якой характэрна спалучэнне перш несумяшчальных частак культурных феноменаў?
2. Якую назву атрымала адна з праяваў глабалізацыі культуры, для якой характэрна мазаічнасць ўспрымання і канструявання рэальнасці?
3. Якую назву мае палітыка асобных краін ў сферы культуры, накіраваная на захаванне і нацыянальнай ідэнтычнасці?
4. Якую назву мае эпоха развіцця знешніх культурных сувязей, для якой характэрна камерцыялізацыя ўсіх відаў культурных рэсурсаў, вытворчасці і вопыту.
5. Якую назву мае створаная ў 2010 г. у Францыі ўстанова, якая з'яўляецца агентам МЗС у сферы знешнекультурнай дзейнасці?
6. Якая галіна культуры з'яўляецца першым экспертным прадуктам культурнай індустрыі Францыі?
7. Па эксперце якой прадукцыі Францыя займае другое месца ў свеце пасля ЗША?
8. Якая краіна (ці краіны) з'яўляецца лідэрам па абароту на рынку сучаснага мастацтва?
9. Які кірунак міжнародных культурных сувязей з'яўляецца актуальным для Францыі, Расіі, Германіі, Аўстрыі, Іспаніі і Партугаліі?
10. Які аспект знешняй культурнай палітыкі з'яўляецца прыярытэтным для Францыі?
11. Які аспект знешняй культурнай палітыкі з'яўляецца прыярытэтным для Расіі, Германіі і Аўстрыі?
12. Якая культура з'яўляецца вядучай для знешняй культурнай палітыкі Японіі?
13. Імя якога пісьменніка носяць культурныя цэнтры Іспаніі (заснаваны ў 1991 г.)?

14. Імя якога пісьменніка носяць культурныя цэнтры Партугаліі (заснаваны ў 1992 г.)?
15. Імя якога знакамітага чалавека носяць культурныя цэнтры Кітая (заснаваны ў 2004 г.)?
16. Якой установе падпарадкоўваецца Польскі інстытут?
17. У складзе якіх структур за мяжою пачынаючы з 2011 г. дзейнічаюць Чэшскія цэнтры?
18. Якая новая пасада з'явілася ў складзе пасольстваў Літвы ў 2011 г.? У яе функцыі ўваходзіць садзейнічанне развіццю культурных кантактаў.
19. Імя якога пісьменніка носіць існуючая з 2000 г. у Польшчы ўстанова, асноўнымі задачамі якой з'яўляецца папулярызацыя аўчыннай культуры за мяжой?
20. Якую назву мае орган міждзяржаўнага рэгіянальнага супрацоўніцтва краін Балтыйскага рэгіёна?
21. Якую назву мае рэгіянальны альянс, створаны ў 1991 г., у склад якога ўваходзяць Польшча, Славакія, Венгрыя і Чэхія?
22. Якую назву мае праграма Цэнтральна-Еўрапейскай Ініцыятывы, якая дзейнічае з 2009 г. і накіравана на садзейнічанне развіццю супрацоўніцтва краін-членаў ЕС з Малдовай, Украінай і Беларуссю?
23. У якім годзе спынілася дзейнасць Інфармацыйнага агенцтва Злучаных Штатаў (ЮСІА)?
24. У якім годзе была створана Сетка Еўрапейскіх нацыянальных інстытутаў культуры (EUNIC)?
25. Якую назву мае разлічаная да 2020 г. праграма ЕС, накіравана на падтрымку даследаванняў у галіне культурнай дыпламатыі і дзейнасці па захаванні культурнай спадчыны пры дапамозе шматнацыянальных міждысцыплінарных праектаў?
26. У якім годзе была прынята “Стратэгія міжнародных культурных сувязей” ЕС?
27. У структуры якой міжнароднай арганізацыі з 2012 г. дзейнічае Кіруючы камітэт па пытаннях культуры, спадчыны і ландшафту?
28. Якая міжнародная арганізацыя рэалізоўвала праграмы MOSAIC і STAGE?
29. Якая міжнародная арганізацыя рэалізоўвала ініцыятыву CultureWatchEurope?
30. Якая міжнародная арганізацыя рэалізоўвала праграмы “Апалонія” і “Масты Еўропы”?
31. У якім праекце Савета Еўропы. Накіраваным на развіццё турызму, удзельнічала Беларусь?
32. Пераемнікам якой арганізацыі стаў заснаваны ў 1994 г. Расійскі Цэнтр міжнароднага навуковага і культурнага супрацоўніцтва пры Урадзе Расійскай Федэрацыі (Росзарубежцэнтр)?
33. Якую скарачаную назву мае створанае ў 2008 г. Федэральнае агенцтва па справах Садружнасці Незалежных Дзяржаў, суайчыннікаў,

якія пражываюць за мяжой, і па міжнародным гуманітарным супрацоўніцтве?

34. Якую назву мае заснаваны ў 2007 г. спецыяльны фонд, які выдзяляе гранты на «фарміраванне прарасейскага электарату ў постсавецкіх грамадствах», прапаганду рускай мовы ў краінах СНД?

35. Тэрмін, які азначае працэс развіцця падобных рыс двух ці больш культур у выніку дыфузіі паралельнага развіцця.

36. У 2001 г. ЮНЕСКА прыняла Усеагульную дэкларацыю аб культурнай ....

37. Назавіце дату, калі штогод пачынаючы з 2003 г. святкуецца Сусветны дзень культурнай разнастайнасці ў імя дыялогу і развіцця.

38. 2001 г. быў абвешчаны ЮНЕСКА Годам дыялогу паміж....

39. У якім годзе была прынятая Канвенцыя ЮНЕСКА аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурнага самавыяўлення?

40. Якую назву мае праект пад эгідай ЮНЕСКА, які аб'ядноўвае ўрадавыя арганізацыі, прадпрыемствы, творчых дзеячаў з мэтай садзейнічання партнёрству паміж дзяржаўным і прыватным сектарам для падтрымкі індустрыі культуры ў краінах, якія развіваюцца?

41. Якую назву мае глабальны палітычны праект, які рэалізуецца з 2005 г. пад эгідай ААН і накіраваны на развіццё міжцывілізацыйнага дыялогу?

42. Якія арганізацыі ў сферы міжнароднага культурнага супрацоўніцтва былі створаны ў першыя гады незалежнасці ў Беларусі?

43. Запішыце назву Дзяржаўнай праграмы, зацверджанай у 1993 г. і накіраванай на пашырэнне сувязей з беларусамі за мяжой.

44. Запішыце назву міністэрства, якое ў Рэспубліцы Беларусь займаецца фарміраваннем палітыка-прававой прасторы для развіцця культурных сувязей на міждзяржаўным узроўні, прадстаўлення інтарэсаў Беларусі ў міжнародных арганізацыях.

45. Запішыце назву міністэрства, якое ў Рэспубліцы Беларусь з'яўляецца каардынатарам культурнага абмену, ініцыятарам распрацоўкі праграм супрацоўніцтва як з асобнымі замежнымі краінамі, так і з міжнароднымі арганізацыямі.

46. Якая структура з'яўляецца найбольш ўплывовай у міжнародным культурным супрацоўніцтве Рэспублікі Беларусь?

47. Што стала новай з'явай у практыцы рэалізацыі міжнародных культурных кантактаў у 1990-я гады?

48. Інфармацыйна-культурныя цэнтры якіх краін актыўна дзейнічаюць у Рэспубліцы Беларусь?

49. Па якіх напрамках супрацоўніцтва Беларусі з ЮНЕСКА ажыццяўляецца найбольш актыўна?

50. Што было ўнесена ў 2009 г. па ініцыятыве Беларусі ў Рэестр праграмы «Памяць свету» ЮНЕСКА?

51. Якую канвенцыю ЮНЕСКА ратыфікавала Беларусь у 2004 г.?

52. Якая падзея ў 2015 г. была абвешчана годам ЮНЕСКА?
53. У якой краіне быў адкрыты першы Культурны цэнтр Беларусі ў 2007 г.?
54. У якім годзе пачаў сваё вяшчанне спадарожнікавы канал “Беларусь-ТВ”?
55. Якую назву мае ініцыятыва Міністэрства культуры і Міністэрства інфармацыі па перадачы ў фонды пяці найбуйнейшых бібліятэк свету каля 100 лепшых кніг айчынных выдавецтваў?
56. У якім годзе было падпісана першае Пагадненне аб супрацоўніцтве ў галіне культуры краін СНД?
57. У якім годзе быў створаны Савет па культурным супрацоўніцтве дзяржаў-удзельніц СНД?
58. У якім годзе была прынятая Дэкларацыя аб культурным супрацоўніцтве дзяржаў-удзельніц СНД?
59. Якая арганізацыя ў 1992 г. прыняла даклад пад назваю “Новыя перспектывы для культурнага дзеяння Садружнасці”?
60. Якую назву мае праграма ЕС, накіраваная на падтрымку ў галіне літаратуры, уключаючы магчымасць яе перакладу?
61. Якую назву мае праграма, якая прадугледжвае дапамогу ЕС у галіне захавання культурнай спадчыны еўрапейскага значэння?
62. На які перыяд разлічана рэалізацыя праграмы ЕС “Крэатыўная Еўропа”?

4.2 Пытанні да заліку

1. Уплыў дасягненняў старажытных егіпцяў ў навуцы і мастацтве на іншыя народы.
2. Дасягненні шумерскай цывілізацыі і іх уплыў на іншыя культуры.
3. Мова, пісьменнасць, вуснае літаратурнае творчасць народаў Месапатаміі ў міжкультурным кантэксце.
4. Культурная ўплыў фінікійцаў на культуры іншых народаў.
5. Уплыў культуры Старажытнай Індыі на краіны Азіі.
6. Культурная ўплыў цывілізацыі Старажытнага Кітая.
7. Рэлігія і міфалогія Старажытнай Грэцыі ў кантэксце міжкультурных кантактаў і ўплываў.
8. Распаўсюджанне дасягненняў старажытнагрэчаскай культуры.
9. Культура элінізму ў суседніх дзяржавах.
10. Старажытнарымская культура як сінтэз старажытных культур і культур народаў рымскай імперыі.
11. Габрэйская дыяспара і яе ўплыў на распаўсюджанне хрысціянскай культуры ў Рымскай імперыі.
12. Культура Візантыі як сінтэз рымскай, грэчаскай і ўсходніх культур, яе ўплыў на культуру славян.
13. Культура ісламу і яе кантакты з еўрапейскай сярэднявечнай культурай.

14. Культурныя сувязі беларускіх зямель з Візантыяй у IX-XIII стст.
15. Культурныя сувязі беларускіх зямель з Заходняй і Паўночнай Еўропай у IX-XIII стст.
16. Хрысціянская культура і развіццё каменнага дойлідства на Беларусі ў IX-XV стст.
17. Культурны аспект еўрапейскай цывілізацыйнай экспансіі ў XVI-XVIII стст.
18. Роля каталіцкай царквы ў распаўсюдзе еўрапейскіх культуры ў Амерыцы і Азіі ў XVI-XVIII стст.
19. Распаўсюджанне ў XV-XVIII стст. на беларускіх землях перакладной літаратуры.
20. Еўрапейскае ўплыў на музычную і тэатральную культуру Беларусі XVI-XVIII стст.
21. Уплыў на культурную сітуацыю і развіццё адукацыі на беларускіх землях Рэфармацыі і Контррэфармацыі.
22. Стварэнне першых сталых культурных устаноў еўрапейскіх краін за мяжой у XIX - пачатку XX ст.
23. Уплыў заходняй культуры і ідэй на краіны Азіі (1870-1945).
24. Рост дыпламатычнай актыўнасці ў сферы культуры ў міжваенны час (1921-1939 гг.).
25. Станаўленне міжнародных культурных сувязей беларускіх зямель у XIX - пачатку XX ст.
26. Асаблівасці культурных кантактаў БССР у 1921-1939 гг.
27. Фарміраванне пасляваеннай структуры культурных інстытутаў краін Еўропы (1945-1989).
28. Роля ЮНЕСКА ў развіцці міжнародных культурных сувязей у 1950-я - 1980-я гг.
29. Асноўныя супярэчнасці сістэмы міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны".
30. Асноўныя напрамкі і поспехі міжнародных культурных сувязяў БССР у 1940-х - пач. 1980-х гг.
31. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў БССР у другой палове 1980-х - пач. 1990 гг.
32. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў перыяду глабалізацыі.
33. Роля ААН і ЮНЕСКА ў развіцці міжнародных культурных сувязей у канцы XX - пачатку XXI ст.
34. Новыя формы культурнага супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь. Культурныя цэнтры.
35. Культурнае супрацоўніцтва ў рамках СНД.
36. Культурныя сувязі ў рамках ЕС пасля 1993 г.

4.3 Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Па дысцыпліне прадугледжана рэйтынгавая сістэма ацэнкі. Яна уключае здзяйсненне бягучага кантролю і бягучай атэстацыі. Бягучы кантроль накіраваны на рэгулярную і сістэматычную праверку ведаў студэнтаў пад час заняткаў і самастойнай работы.

Бягучы кантроль ведаў прадугледжвае:

правядзенне двух тэстаў (на трэцім і шостым семінарскім занятку),

падрыхтоўку рэферата,

правядзенне вусных апытанняў на семінарскіх занятках,

праверку канспектаў лекцый і семінарскіх заняткаў.

Бягучая атэстацыя прадугледжвае правядзенне заліку (выніковага тэсту) па дысцыпліне ў цэлым.

Выніковая адзнака па дысцыпліне з'яўляецца інтэграваным паказчыкам, які фарміруецца на падставе ацэнкі ведаў студэнта ў ходзе бягучага кантролю і бягучай атэстацыі.

Для студэнта, які прапусціў бягучы кантроль (семінарскі занятак) па ўважлівай прычыне, што дакументальна пацверджана, выкладчык вызначае дадатковыя тэрміны.

Студэнт, які прапусціў кантрольнае мерапрыемства (семінарскі занятак) без уважлівай прычыны, павінен аплаціць і прайсці палтаную кансультацыю п атэме ў вызначаны дадатковы тэрмін.

У выпадку атрымання студэнтам адзнакі па бягучаму кантролю ў форме тэста ніжэй за 4 (чатыры) балы, неабходна паўторна выканаць тэст у дадатковыя тэрміны.

Студэнты, якія прапусцілі кантрольныя мерапрыемствы бягучага кантролю без уважлівых падстаў, і не атрымалі кансультацыю ў вызначаны дадатковы тэрмін, а таксама тыя, хто атрымаў недавальняючую адзнаку па бягучаму кантролю (ніжэй за 4 балы) нават пасля паўторнага праходжання тэста, не дапускаюцца да бягучай атэстацыі (заліка ці выніковага тэста). У экзаменацыйнай ведамасці робіцца адзнака “не дапушчаны кафедрай”.

Выкладчык мае права вызначыць вынік бягучай атэстацыі на падставе рэзультатаў бягучага кантролю ведаў без правядзення дадатковага апытання на заліку (без праходжання студэнтам выніковага тэсту). Пры гэтым яўка студэнта на залік абавязкова.

Формула разліку адзнакі бягучага кантролю:

Агульная колькасць балаў бягучага кантролю складаецца з ацэнкі працы студэнта на лекцыях і семінарскіх занятках. Прысутнасць на лекцыі ацэньваецца ў 1 бал, паўната канспекта – ад 1 да 2 балаў. Такім чынам за 12 лекцый максімальная колькасць балаў можа склацца $12 \times (1+2) = 36$ балаў.

Рэзультат працы на семінарскіх занятках складаецца з ацэнкі за вусны адказ (ад 1 да 10 балаў), ацэнкі за напісанне рэферата і яго абарону (ад 1 да 10 балаў). Максімальна магчымы был можа складаць $7 \times 10 = 70$. Пры гэтым адзін студэнт можа атрымаць за адзін семінар да 20 балаў (10 – за вусны адказ, 10 – за выступленне з рэфератам).

Выкананне тэста ацэньваецца шляхам падзелу колькасці правільных адказаў да агульнай колькасці пытанняў і памнажэння на 10. Пры неабходнасці робіцца акругленне ап правілам алгебры да цэлага чысла. Напрыклад, у тэксце 23 пытання. Студэнт адказаў на 8. Рэзультат будзе складаць: $(8/23) \times 10 = 3,4$. Пасля акруглення атрымліваецца 3. Максімальная колькасць балаў за два бягучых тэста складае $2 \times 10 = 20$ балаў.

Адказ на заліку ацэньваецца па 10-бальнай сістэме.

Методыка фарміравання выніковай адзнакі.

Такім чынам, максімальная колькасць балаў, якую можа набраць студэнт да правядзення бягучай атэстацыі складае: $36 + 70 + 20 = 126$ балаў. Студэнт, які набярэ не менш за 80% ад гэтага паказчыку (101 бал) пры ўмове наяўнасці поўнага канспекту адказаў на пытаннях семінарскіх заняткаў вызваляецца ад праходжання апытання на заліку (праходжання выніковага тэсту).

Крытэрыі пераводу колькасці набраных балаў ў ацэнку за работу на занятках і самастойную працу:

да 20 балаў – 1

21-40 балаў – 2

41-50 – 3

51-60 – 4

61-70 – 5

71-80 – 6

81-90 – 7

91-100 – 8

101-110 – 9

Вышэй за 110 – 10.

Да атрыманай ацэнкі за работу на занятках і самастойную працу прымяняецца каэфіцыент 0,6 з акругленнем да дзясяткаў.

Адказ на заліку ацэньваецца па 10-ці бальнай сістэме. Да ацэнкі прымяняецца каэфіцыент 0,4 з акругленнем да цэлага чысла.

Выніковая адзнака выводзіцца як сума двух велічынь.

Напрыклад, студэнт па выніках бягучага кантролю атрымаў 8 балаў, а на заліку атрымаў 5 балаў. Выніковая адзнака будзе складаць $(8 \times 0,6) + (5 \times 0,4) = 5 + 2 = 7$ балаў.

Адзнака “залічана” выстаўляецца пры ўмове атрымання выніковай адзнакі не ніжэй за 4 балы.

4.4 Крытэрыі ацэнкі ведаў і кампетэнцыі студэнтаў

10 (дзесяць).

Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па праблеме, *а таксама па асноўных пытаннях, якія выходзяць за яе межы;*

дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), стылістычна пісьменнае, лагічна правільнае выкладанне адказу на пытанні;

бездакорнае валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны;

поўнае і глыбокае засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў тэорыях, канцэпцыях і накірунках па пытанню і даваць ім крытычную ацэнку, *выкарыстоўваць навуковыя дасягненні іншых дысцыплін;*

самастойная *творчая* праца на занятках, *актыўны* творчы ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

9 (дзевяць).

Сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па праблеме ў аб'ёме вучэбнай праграмы;

дакладнае выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), стылістычна пісьменнае, лагічна правільнае выкладанне адказу на пытанні;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны;

засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і *даваць ім крытычную ацэнку;*

сістэматычная, актыўная самастойная праца на занятках, *творчы* ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

8 (восем)

сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па пытанню ў аб'ёме вучэбнай праграмы;

выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (у тым ліку на замежнай мове), стылістычна *пісьменнае, лагічна* правільнае выкладанне адказу на пытанні, менне рабіць абгрунтаваныя высновы;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны;

засваенне асноўнай і дадатковай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім *крытычную ацэнку з пазіцыі дзяржаўнай ідэалогіі.*

самастойная *актыўная* праца на занятках, сістэматычны ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

7 (сем)

сістэматызаваныя, глыбокія і поўныя веды па пытанню; выкарыстанне навуковай тэрміналогіі (*у тым ліку на замежнай мове*), стылістычна правільнае выкладанне адказу на пытанні, уменне рабіць абгрунтаваныя высновы;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны; засваенне асноўнай і *дадатковай* літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў *асноўных* тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім *крытычную* ацэнку;

самастойная праца на занятках, сістэматычны удзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

6 (шэсць)

досыць поўныя і сістэматычныя веды ў аб'ёме вучэбнай праграмы;

выкарыстанне *неабходнай* навуковай тэрміналогіі, стылістычна правільнае выкладанне адказу на пытанні, уменне рабіць *абгрунтаваныя* высновы;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны, засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім *параўнальную* ацэнку;

самастойная праца на занятках, *сістэматычны* ўдзел у групавых абмеркаваннях, высокі ўзровень культуры выканання заданняў.

5 (пяць)

дастатковыя веды ў *аб'ёме вучэбнай праграмы*;

выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, стылістычна пісьменнае, лагічна правільнае выкладанне адказу на пытанні, уменне рабіць *высновы*;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны; засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў базавых тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім *параўнальную* ацэнку;

самастойная праца на занятках, удзел у групавых абмеркаваннях, *высокі* ўзровень культуры выканання заданняў.

4 (чатыры)

дастатковы аб'ём ведаў у межах адукацыйнага стандарту;

выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, *стылістычнае і лагічнае выкладанне* адказу на пытанні, уменне рабіць высновы без істотных памылак;

валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны;

засваенне асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

уменне арыентавацца ў асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках па вывучаемай дысцыпліне і даваць ім ацэнку;

праца пад кіраўніцтвам выкладчыка на занятках, *дапушчальны ўзровень* культуры выканання заданняў.

3 (тры)

недастаткова поўны аб'ём ведаў у межах адукацыйнага стандарту;

веданне часткі асноўнай літаратуры, рэкамендаванай вучэбнай праграмай дысцыпліны;

выкарыстанне навуковай тэрміналогіі, выкладанне адказу на пытанні з істотнымі лінгвістычнымі і лагічнымі памылкамі;

слабое валоданне інструментарыем вучэбнай дысцыпліны;

няўменне арыентавацца і асноўных тэорыях, канцэпцыях і накірунках вывучаемай дысцыпліны;

пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, *нізкі ўзровень* культуры выканання заданняў.

2 (два)

фрагментарныя ведаў у межах адукацыйнага стандарту;

веданне асобных літаратурных крыніц, рэкамендаваных вучэбнай праграмай дысцыпліны;

няўменне выкарыстоўваць навуковую тэрміналогію дысцыпліны, наяўнасць у адказе грубых стылістычных і лагічных памылак;

пасіўнасць на практычных і лабараторных занятках, нізкі ўзровень культуры выканання заданняў.

1 (адзін)

Адсутнасць ведаў і кампетэнцый ў рамках адукацыйнага стандарту ці адмову ад адказу.

5 ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

5.1 ВУЧЭБНАЯ ПРАГРАМА

Тэма 1. Уводзіны. Гісторыя міжнародных культурных сувязяў: прадмет і методыка

Значэнне дысцыпліны “Гісторыя і тэорыя міжнародных культурных сувязяў” у працэсе падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне міжкультурных камунікацый. Прадмет, задачы, структура і змест вучэбнай дысцыпліны. Роля і месца дысцыпліны ў сістэме

культуралагічнага адукацыі. Крыніцзнаўчая база. Метады даследавання.

Важнасць вывучэння гісторыі міжнародных культурных сувязяў для разумення логікі развіцця асноўных працэсаў культурнага ўзаемадзеяння ў розныя перыяды гісторыі чалавецтва і нацыянальнай гісторыі. Перасяленні народаў, заваёвы і гандлёвы абмен як фактары міжкультурных камунікацый. Гістарычная трансфармацыя формаў і метадаў міжкультурных кантактаў. Асноўныя тэндэнцыі міжкультурных адносін на сучасным этапе.

Тэма 2. Цывілізацыі Старажытнага Усходу ў міжкультурным кантэксце

Цывілізацыя Старажытнага Егіпта: агульная характарыстыка. Уплыў рэлігійнай культуры на фарміраванне ідэі ббога, які памірае і ўваскрашае, монатэізм. Навуковыя дасягненні ў галіне матэматыкі і геаметрыі, іх выкарыстанне ў антычнай навуцы. Дасягненні ў астраноміі. Трансфармацыя старажытнаегіпецкага календара ў юліянскі і грыгарыянскі. Старажытнаегіпецкае мастацтва і яго ўплыў на мастацтва краін Блізкага Усходу і Нубіі (Эфіопіі).

Культура народаў Месапатаміі. Мова і пісьменнасць шумераў як стрыжань асірыйскай і халдэйскай культуры. Уплыў на персідскую культуру. Значэнне вуснай літаратурнай творчасці народаў Двуречча. «Эпас пра Гільгамеша» і Біблія. Дэманалогія і яе праявы ў розных рэлігіях Старажытнага Усходу. Вавілон як культурная сталіца старажытнага свету. Культура старажытнага Ірана: агульная характарыстыка. Ідэі дуалізму ў зараастрызме і яе выкарыстанне ў тэасофіі і філасофіі. Мітраізм і хрысціянства. Старажытнаперсідская літаратура і яе ўплыў на культуру Усходу. Матэрыяльная культура старажытнага Ірана. Кушанскае царства як прыклад міжкультурнага ўзаемадзеяння.

Фінікійская сістэма пісьменства як аснова грэчаскага і лацінскага алфавіту. Фінікійская гандаль як сродак міжкультурных камунікацый ў старажытнасці. Фінікійскія калоніі ў басейне Міжземнага мора.

Тэма 3. Цывілізацыі Старажытнай Індыі і Кітая, іх уплыў на культуру краін Азіі

Асноўныя этапы развіцця культуры старажытнага Кітая: агульная характарыстыка. Сімбіёз канфуцыянства, даасізму і будызму ў кітайскай культуры. Старажытнакітайская мова і літаратура і іх уплыў на культуру краін Паўднёва-Усходняй Азіі. Распаўсюджванне кітайскай сістэмы іерагліфічнага пісьма. Навуковыя веды ў старажытным Кітаі. Матэматыка, астраномія, медыцына, іншыя натуральныя навукі. Уплыў кітайскіх традыцый выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва на мастацтва суседніх краін. Распаўсюджванне кітайскай архітэктуры за

межы краіны. Старажытнакітайскі тэатр. Вялікі шаўковы шлях і яго значэнне для культурнага ўзаемадзеяння краін Азіі і Еўропы. Цывілізатарская роля і сучасны вопыт мадэрнізацыі Кітая.

Культура старажытнай Індыі. Гандлёвыя кантакты Харапскай цывілізацыі. Ведызм і індуізм. Філасофія брахманізму. Будызм і яго распаўсюджванне ў краінах Азіі. Чань-будызм і дзэн-будызм. Уплыў будызму на класічны кітайскі жывапіс, паэтычныя жанры і выяўленчае мастацтва Японіі, распаўсюджванне садовага мастацтва. Старажытнаіндыская літаратура. Развіццё навуковых ведаў. Матэматыка і астраномія. Дасягненні ў галіне музыкі і харэаграфіі, архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, іх распаўсюджванне на тэрыторыі мацерыковай Азіі, у басейнах Ціхага і Індыйскага акіянаў. Уплыў ісламу і мусульман у сярэднявечнай Індыі.

Тэма 4. Культурныя кантакты ў антычным свеце

Культура Старажытнай Грэцыі: агульная характарыстыка. Уплыў ўсходніх культураў на фарміраванне рэлігіі Старажытнай Грэцыі. Старажытнагрэчаская міфалогія як аснова еўрапейскай літаратуры. Філасофія ў Старажытнай Грэцыі і яе ўплыў на філасофскую думку розных народаў і эпох. Архітэктура Старажытнай Грэцыі як узор для архітэктуры антычнага свету. Тэатр і драматургія, літаратура, музыка і выяўленчае мастацтва, скульптура. Распаўсюджванне старажытнагрэчаскай культуры пры дапамозе каланізацыі. Заваёвы Аляксандра Македонскага. Фарміраванне культуры элінізму. Эліністычная культура дзяржаў Малой Азіі, Блізкага Усходу, Егіпта. Грэка-будызм. Уплыў старажытнагрэчаскай культуры на культуру Старажытнага Рыма.

Старажытнарымская культура і яе асаблівасці. Уплыў этрускай культуры. Заваёвы і фарміраванне Рымскай імперыі. Культурная палітыка Рыма як складовая частка імперскай палітыкі. Старажытнарымская рэлігійная міфалогія. Старажытнарымская філасофія і літаратура. Рымскае права. Арганізацыя ваеннай справы. Рымская літаратура як сінтэз культур народаў Рымскай імперыі. Распаўсюджванне рымскай культуры, навукі і адукацыі ў межах Рымскай імперыі. Старажытнарымскае мастацтва.

Яўрэйская дыяспара і яе ўплыў на распаўсюджванне хрысціянскай культуры ў Рымскай імперыі.

Тэма 5. Культурныя ўзаемадзеянні ў сярэднявечнай Еўропе

Фактары, якія вызначалі міжнародныя культурныя сувязі пасля распаду Рымскай імперыі. Роля заходняй хрысціянскай царквы ў культурным узаемадзеянні і фарміраванні культуры сярэднявечнай Еўропы. Культура Візантыі як сінтэз рымскай, грэчаскай і ўсходніх культур, яе ўплыў на культуру славян. Сярэднявечныя манастыры,

манаскія ордэны і ўніверсітэты ў сістэме еўрапейскай міжкультурнай камунікацыі.

Фарміраванне ісламскай культуры на аснове антычнай, семіцкай і старажытнаіранскай культуры, яе кантакты з еўрапейскай сярэднявечнай культурай (Кардоўскі халіфат), культурай Індыі (Дэлііскі султанат), усходняй Афрыкі (Суахілійская цывілізацыя). Крыжовыя паходы як фактар культурнага ўзаемадзеяння Усходу і Захаду.

Мангольскія ханствы і культурны абмен паміж імі. Падарожжы як фактар міжцывілізацыйных кантактаў.

Культурныя сувязі беларускіх зямель з Візантыяй, Заходняй і Паўночнай Еўропай. Еўрапейская культура і развіццё каменнага дойлідства і музычнай культуры на Беларусі.

Тэма 6. Культурная ўзаемадзеянне ў Новы час

Вялікія геаграфічныя адкрыцці. Асаблівасці культурных працэсаў, якія адбываліся на Амерыканкім кантыненте ў выніку экспансіі еўрапейскіх краін (транскультурацыя, асіміляцыя, гібрыдызацыя), у розных рэгіёнах. Роля каталіцкай царквы ў станаўленні лацінаамерыканскай цывілізацыі. Біскуп Бартоломе дэ Лас Касас. Будаўніцтва гарадоў. Развіццё архітэктуры. Лацінаамерыканскае барока і ультрабарока. Творчасць Хуаны Інэс дэ ла Крус (Смецце Хуаны). Станаўленне і развіццё свецкага мастацтва.

Асаблівасці супрацьстаяння еўрапейскай экспансіі: Японія, Кітай, мусульманскі свет. Каталіцкія місіі ў Кітаі і Японіі. Культурнае ўздзеянне Захаду на азіяцкія калоніі. Усходні ўплыў на мастацтва Еўропы. Стыль шінуазры.

Асаблівасці культурных кантактаў у Еўропе. Франкфуртскі міжнародны кніжны кірмаш. Феномен нідэрландскай кальвінісцкай дыяспары. Развіццё адукацыі на роднай мове за мяжою. Рост рэвалюцыйных настрояў і распаўсюджванне ідэй асветніцтва. Уплыў Францускай рэвалюцыі на Еўропу. Ваенныя кампаніі Напалеона і распаўсюджванне моды на ўсходнюю культуру. Абвастрэнне барацьбы за перадавал свету ў 19 ст. Пашырэнне сферы ўплыву еўрапейскай цывілізацыі. Першыя музычныя конкурсы.

Уплыў ідэй еўрапейскага Рэнэсансу і Адраджэння на духоўную і мастацкую культуру беларускіх зямель. Развіццё кнігадрукавання і адукацыі ў Беларусі ў міжнародным кантэксце. Замежныя паездкі жыхароў беларускіх зямель, навучанне за мяжою як шляхі распаўсюджвання заходнееўрапейскай культуры. Літаратурныя кантакты. Запрашэнне еўрапейскіх майстроў для працы на беларускіх землях. Арыенталізацыя культуры і стулю жыцця шляхты. Еўрапейскае ўплыў у архітэктуры, музыцы, тэатры. Войны з Маскоўскай дзяржавай і іх роля ў культурных сувязях. Цікавасць да Беларусі пачынаючы з канца

XVIII ст. польскіх і рускіх даследчыкаў. Эмігранты з беларускіх зямель: роля ў культуры іншых краін, развіцці культурных сувязяў.

Тэма 7. Культурныя сувязі перыяду сусветнай каланіяльнай сістэмы (1870-1945)

Каланіяльная экспансія і стварэнне сусветнай каланіяльнай сістэмы. Тэорыя сацыяльнага дарвінізму і расізму як ідэалагічныя абгрунтавання заваявання калоній. “№Культурны імперыялізм”. Стварэнне першых сталых культурных устаноў за мяжой. Французская і Нямецкі археалагічныя інстытуты. Адукацыйныя, навуковыя ўстановы і «прапагандысцкай школы» за мяжой. Асацыяцыя «Альянс Франсэз». Імперскі фонд па садзейнічанню і падтрымцы нямецкіх школ за мяжой. Саперніцтва дзяржаў за культурныя ўплывы («вайна моваў»). Дыяспара як важны элемент палітыкі «маральных заваёў». «Таварыства Дантэ Аліг'еры». «Саюзы замежжа», «дуалістычная саюзы» і іх роля ў культурнай прапагандзе. Карл Лампрехт і абгрунтаванне знешняй культурнай палітыкі.

Уплыў заходніх ідэйна-палітычных канцэпцый на рост нацыянальнага патрыятызму ў Кітаі. Еўрапейскі ўплыў на рэформы Мэйдзі. Барацьба з каталіцызмам і замежным культурным уплывам у Карэі. Еўрапейская ідэалогія ў руху «Кэхва Ундон». Выяўленчае мастацтва як прыклад культурных уплываў.

Барацьба культур у перыяд Першай сусветнай вайны. Рост дыпламатычнай актыўнасці ў сферы культуры ў пасляваенны час. “Культурная прапаганда”. Служба французскай культурнай дзейнасці. Дэпартамент немцаў замежжа і пытанняў культуры. Французскія інстытуты. Нямецкая служба акадэмічных абменаў. Асацыяцыя “Італіка”. Усесаюзнае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежжам. Брытанскі Савет. Адзел культурных сувязяў Дзярждэпартаменту ЗША. Роля Лігі нацый у развіцці міжнародных культурных сувязяў. Першыя міжнародныя арганізацыі шматбаковага супрацоўніцтва ў сферы культуры. Кемалізм і еўрапеізацыя Турцыі. Змяненне характару культурных кантактаў падчас Другой сусветнай вайны.

Міжнародныя культурныя сувязі беларускіх зямель у канцы XIX-пачатку XX ст. Роля рэдакцыі “Нашай нівы” у наладжванні і развіцці міжнародных культурных кантактаў Асаблівасці культурных кантактаў БССР у міжваенны перыяд. Беларуская эміграцыя ў Чэхаславакіі. Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі.

Тэма 8. Сістэма міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны" (1945-1989)

Змены ў міжнароднай палітыцы пасля Другой сусветнай вайны. Асноўныя супярэчнасці сістэмы міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны". Шматбаковыя культурныя сувязі. Стварэнне ААН і ЮНЕСКА. Міжнародныя няўрадавыя арганізацыі. Еўрапейская культурная канвенцыя 1954 г. Дэкларацыя прынцыпаў міжнароднага культурнага супрацоўніцтва ЮНЕСКА 1966 г. Палітызацыя культур ва ўмовах "халоднай вайны". Супрацьстаянне Захаду і Усходу. Развіццё рэгіянальнага супрацоўніцтва. Савет Еўропы. Паўночны Саюз. Праграма Фулбрайта. ЮСІА. Культура ў барацьбе за "заваёва сэрцаў і розумаў" жыхароў рэгіёнаў за межамі кантролю СССР і ЗША. Развал каланіяльнай сістэмы. Культурныя кантакты паміж былымі метраполіямі і калоніямі. Распаўсюджанне амерыканскай папулярнай культуры. Міжнародная арганізацыя Франкафоніі. Канцэпцыя культурнай дыпламатыі.

Культурныя сувязі БССР з краінамі народнай дэмакратыі. Абнаўленне работы Беларускага таварыства культурных сувязяў з замежнымі краінамі і яго дзейнасць. Асноўныя напрамкі і поспехі міжнародных культурных сувязяў БССР у 1940-х–пач. 1980-х гг. Асаблівасці міжнародных культурных сувязяў БССР у другой палове 1980-х–пач. 1990 гг. Культурны аспект гуманітарнага супрацоўніцтва, якое разгарнулася пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

Тэма 9. Міжнародныя культурныя сувязі ў перыяд глабалізацыі

Геапалітычныя змены 1989-1991 гг. і іх уплыў на культурныя сувязі. Пераарыентацыя кантактаў постсавецкіх і постсацыялістычных краін. Новы ўзровень культурных сувязяў. Праграма ЮНЕСКА "Культура свету". Рэзалюцыя ГА ААН аб Глобальнай парадку дня для дыялогу паміж цывілізацыямі (2001). Канвенцыя ЮНЕСКА аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурнага самавыяўлення (2005 г.). Глобальны Альянс за культурнае разнастайнасць. Ролю культуры ў змене іміджу постсавецкіх і постсацыялістычных краін. Пашырэнне геаграфіі культурных цэнтраў асобных краін. Рэгіянальнае культурнае супрацоўніцтва. Афрыканскі Саюз. Хартыя афрыканскага культурнага адраджэння. Аб'яднанне ібера-амерыканскіх краін па супрацоўніцтву ў галіне адукацыі, культуры і навукі. Маастрыхскі дагавор 1992 г. і культурныя сувязі ў ЕС. Праграмы ЕС у сферы культуры. Сетка Еўрапейскіх нацыянальных інстытутаў культуры (2006). Роля Савета Еўропы ў развіцці культурных сувязяў. Культурныя сувязі паміж краінамі СНД. Савет па культурным супрацоўніцтве дзяржаў-членаў СНД. Імкненне асобных краін да моўнай экспансіі. Японія, Кітай і Індыя ў міжнародных культурных сувязях. "Культурны капіталізм". Рост сусветнага імпарту нацыянальнай культуры. Месца традыцыйнай і папулярнай культуры ў міжнародных сувязях. Індустрыі культуры і

камерцыялізацыя культурных кантактаў. Выкарыстанне лічбавых тэхналогій у развіцці міжнародных кантактаў.

Новыя формы культурнага супрацоўніцтва Рэспублікі Беларусь. Культурныя цэнтры. Наладжванне і развіццё сувязей з беларускай дыяспарай. Шматбаковае і двухбаковае супрацоўніцтва. Роля няўрадавых арганізацый у развіцці культурных кантактаў.

5.2 ТЭМАТЫЧНЫЯ ПЛАНЫ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Табліца 1

Прыкладны тэматычны план
для студэнтаў *дзённай* формы навучання (першы семестр)
па дысцыпліне “Гісторыя міжнародных культурных сувязей”

Тэма	лекцыі	Семінары
Тэма 1. Уводзіны. Гісторыя міжнародных культурных сувязяў: прадмет і метадыка	2	
Тэма 2. Цывілізацыі Старажытнага Усходу ў міжкультурным кантэксце	2	
Тэма 3. Цывілізацыі Старажытнай Індыі і Кітая, іх уплыў на культуру краін Азіі	2	2
Тэма 4. Культурныя кантакты ў антычным свеце.	2	2
Тэма 5. Культурныя ўзаемадзеяння ў сярэднявечнай Еўропе.	2	2
Тэма 6. Культурнае ўзаемадзеянне ў Новы час.	4	2
Тэма 7. Культурныя сувязі перыяду сусветнай каланіяльнай сістэмы (1870-1945).	4	2
Тэма 8. Сістэма міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны" (1945-1989).	2	2
Тэма 9. Міжнародныя культурныя сувязі ў перыяд глабалізацыі.	4	2
УСЯГО	24	14

Кансультацыі – $2 \times 2 = 4$

Залік – $50 \times 0,3 = 15$

Колькасць студэнтаў – 50 чалавек

Прыкладны тэматычны план
для студэнтаў *завочнай* формы навучання (першы і другі семестр)
па дысцыпліне “Гісторыя міжнародных культурных сувязей”

Тэма	лекцыі	Семінары
Тэма 1. Уводзіны. Гісторыя міжнародных культурных сувязяў: прадмет і методыка	1	
Тэма 2. Цывілізацыі Старажытнага Усходу ў міжкультурным кантэксце	1	
Тэма 3. Цывілізацыі Старажытнай Індыі і Кітая, іх уплыў на культуру краін Азіі	1	
Тэма 4. Культурныя кантакты ў антычным свеце.	1	
Тэма 5. Культурныя ўзаемадзеяння ў сярэднявечнай Еўропе.		2
Тэма 6. Культурнае ўзаемадзеянне ў Новы час.	1	
Тэма 7. Культурныя сувязі перыяду сусветнай каланіяльнай сістэмы (1870-1945).	1	
Тэма 8. Сістэма міжнародных культурных сувязяў перыяду "халоднай вайны" (1945-1989).		2
Тэма 9. Міжнародныя культурныя сувязі ў перыяд глабалізацыі.		2
УСЯГО	6	6

Кансультацыі – 2

Залік – $25 \times 0,3 = 7,5$

Колькасць студэнтаў – 25 чалавек

5.3 Асноўная літаратура

1. *Боголюбова, Н. М.* Межкультурная камунікацыя і міжнародны культурны абмен : учебное пособие / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. - СПб. : Издательство «СПбКО», 2009. – 416 с. ; То же [Электронный ресурс]. -

URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=209858>. – Дата доступа 06.07.2017.

2. *Боголюбова, Н. М.* Межкультурная коммуникация в 2 ч. Часть 1 : учебник для академического бакалавриата / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. — М. : Издательство Юрайт, 2017. – 253 с.

3. *Боголюбова, Н. М.* Межкультурная коммуникация в 2 ч. Часть 2 : учебник для академического бакалавриата / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. — М. : Издательство Юрайт, 2017. – 263 с.

4. *Шадурский, В. Г.* Культурные связи Беларуси со странами Центральной и Западной Европы (1945-1990-е годы) / В. Г. Шадурский. – Минск : БГУ, 2000. – 285 с.

5.4 Дадатковая літаратура

1. 250 асоб з Беларусі ў дыялогах культур. – Мінск: Экоперспектива, 2008. – 416 с.

2. Белазаровіч, В.А. Гістарыяграфія гісторыі Беларусі. Дапаможнік па аднайменным курсе для студэнтаў спецыяльнасцяў 1-21.03.01-01-Гісторыя, 1-02.01.02-04 – Гісторыя. Замежная мова / В.А. Белазаровіч. – Гродна: ГрДУ, 2006. (Глава 4. Адлюстраванне гісторыі беларускіх зямель у нататках замежных дыпламатаў і падарожнікаў XV-XVII стст. URL: http://ebooks.grsu.by/gist_hist_bel/4-adlyustravanne-gistoryi.htm.

3. Беларускія Александрыя, Троя. Трышчан. Перакладная белетрыстыка Беларусі XV-XVII стст. – Мінск: “Беларуская навука”, 2009. – С. 3-29. URL: <http://pdf.kamunikat.org/13441-1.pdf>.

4. Бельская, М. А. Общественно-культурные отношения Беларуси и Германии в 1918–1929 годах / М.А. Бельская // Беларусь в современном мире : материалы VII Междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Гомель, 22 мая 2014 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. техн. ун-т им. П. О. Сухого ; под общ. ред. В. В. Кириенко. – Гомель : ГГТУ им. П. О. Сухого, 2014. – С. 26-28. URL:

https://www.gstu.by/sites/default/files/files/konferencii/belarus_v_sovremennom_mire_0.pdf.

5. Боголюбова, Н.М. Становление и эволюция внешней культурной политики России / Н.М. Боголюбова, Николаева, Ю.М. – СПб.: Изд. дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2013.

6. Бонгард-Левин, Г.М. Индия в древности / Г.М. Бонгард-Левин, Г.Ф. Ильин. – М.: Наука, 1985. – 758 с.

7. Бразгуноў, Алесь. Перакладная літаратура ў Вялікім княстве Літоўскім у XV-XVIII стагоддзях / Алесь Бразгуноў // SENOJ I LIETUVOS LITERATŪRA. 2006. – 21 KNYGA. – С. 171-227. URL: http://www.liti.lt/failai/SLL21_Str_Brazgunoj.pdf.

8. Васильев, Л.С. История религий Востока (религиозно-культурные традиции и общество): Учеб. пособие для вузов по спец. "История". – М.: Высш, шк. 1983. – 368 с.
9. Власова, Л.В. БССР в международном культурном и научном сотрудничестве / организационно-правовые вопросы / Л.В. Власова. – Минск: Изд-во «Университетское», 1984. – 96 с.
10. Влияние исламской культуры на Европу в эпоху крестовых походов // История ислама [Электронный ресурс]. – 22.04.2015. – Режим доступа: <http://islamstory.com/ru/Влияние-исламской-культуры-на-Европу>. – Дата доступа: 02.08.2017.
11. Влияние этрусской цивилизации на формирование римской культуры // Студенческая библиотека URL [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://studbooks.net/528773/istoriya/vliyanie_etrusskoy_tsivilizatsii_na_formirovanie_rimskoy_kultury. – Дата доступа: 02.08.2017.
12. Волосюк, О.В. Цивилизация Запада и Востока: конфронтация, диалог или альянс? Прошлое и перспективы. Учебное пособие / О.В. Волосюк. – Москва, 2008.
13. Вострыкава, А.У. Усходнеславянскі складнік чэшскай літаратуры / А.У. Вострыкава // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай. Матэрыялы Х Міжнароднай навуковай канферэнцыі. – Мінск: Выдавецкі цэнтр БДУ, 2011. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/36678>.
14. Всеобщая история искусств. Том 1 / Ред. Р.Б. Климо. – Москва: Государственное издательство «Искусство», 1956. – 920 с.
15. Галенчанка, Г. Адукацыя, універсітэты, падарожніцтвы ў XVI-XVII стст. / Г. Галенчанка // Рабет. Старонка № 1 г. Ліда і Лідскага павета [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: http://pawet.net/library/history/c_history/w_gg/Галенчанка_Г._Адукацыя._універсітэты,_падарожніцтвы_ў_XVI-XVII_стст_.html. – Дата доступа: 02.08.2017.
16. Галенчанка, Георг. Зьвесткі іншаземцаў пра краіну часоў ВКЛ // Беларускі калегіум [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <http://archive-by.com/page/1162014/2013-01-16/http://bk.baj.by/belkulttrad/12halenczanka.htm>. – Дата доступа: 02.08.2017.
17. Гарбачова, В.В. Беларусь і Вялікая эміграцыя (1830-1860-я гг.) / В. В. Гарбачова // Працы гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб. Вып. 2 / рэдкал. У. К. Коршук (адк. рэд.) [і інш.] – Мінск: БДУ, 2007. – С. 106–109. URL: <http://www.hist.bsu.by/images/stories/files/nauka/izdania/tif/2/Gorbatcheva.pdf>
18. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 4. Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / М. Біч, В. Яноўская, С. Рудовіч

[і інш.]; Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экоперспектива, 2005.

19. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 6. Беларусь у 1946-2009 гг. / Л. Лыч [і інш.]; Рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск.: Современная школа, Экоперспектива, 2011. — 728 с.

20. Дадзіёмава В.У. Гісторыя музычнай культуры Беларусі да XX стагоддзя / В.У. Дадзіёмава. – Мінск: Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі, 2012. – 230 с. URL: http://www.bgam.edu.by/oldsite/bgam_ru/Dadiomova_O.%20The%20history%20of%20musical%20culture%20of%20Belarus%20before%20XX%20century.pdf

21. Дэвид-Фокс, М. Витрины великого эксперимента: культурная дипломатия Советского Союза и его западные гости, 1921–1941 годы / Майкл Дэвид-Фокс; [пер. с англ. В. Макарова]. – М.: Новое лит. обозрение, 2015.

22. Иванов, А. Как белорусы работали для Московской оружейной палаты? / А. Иванов // Факты обо всём [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/179-kak-belorusy-rabotali-dlya-moskovskoj-oruzhejnoj-palaty?showall=1&limitstart=>. – Дата доступа: 02.08.2017.

23. Иванов, А. Как жили белорусы в Москве под властью Алексея Михайловича? / А. Иванов // Факты обо всём [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/178-kak-zhili-belorusy-v-moskve-pod-vlastyu-tsarya-alekseya-mikhajlovicha>. – Дата доступа: 02.08.2017.

24. Измайлов, Р.И. Кемализм и модернизационные процессы в Турции в 20–30-е годы XX века / Р.И. Измайлов // Издательский дом «Медина» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.idmedina.ru/books/materials/turkology/1/turk_izmailov.htm

25. История восточных стран во второй половине XIX века // Черно-красный Фронт (ЧКФ) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.libfront.org/2014/istoriya-vostochnyih-stran-1>. – Дата доступа: 02.08.2017.

26. История человечества : В 8 т. Т. 4: VII - XVI века / И.А.Акинджогбин, Э.А.Алперс, С.А.Аль-Али и др. – М. : Магистр-пресс ; [Париж] : UNESCO, 2003. – 671 с. Можна спампаваць пасля рэгістрацыі па спасылцы <http://www.twirpx.com/file/1432554/>

27. Как белорусские актеры создали первый театр в Московии? // Факты обо всём [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://drevnrus.ru/velikoe-knyazhestvo-litovskoe/181-kak-belorusskie-aktery-sozdali-pervujj-teatr-v-moskovii>. – Дата доступа: 02.08.2017.

28. Конфуцианско-даосистский тип культуры. Культура Китая [Электронный ресурс]. – 15.05.2007. – Режим доступа:

- <http://linguistic.ru/index.php?module=main&op=printpage&id=77&header=1>. – Дата доступа: 02.08.2017.
29. Косенко, С.И. Генезис и эволюция культурной дипломатии Франции на протяжении эпох / С.И. Косенко // Вестник МГИМО. – 2013. – №4 (31). URL <http://cyberleninka.ru/article/n/genezis-i-evolyutsiya-kulturnoy-diplomatii-frantsii-na-protyazhenii-epoch>.
30. Космач, В.А. Внешняя культурная политика Веймарской Германии в политической жизни страны и на международной арене (1919-1932 гг.) / В.А. Космач. – Витебск: Изд-во УО “ВГУ им. П.М. Машерова”, 2006.
31. Кравцевич, А. Белорусы: нация Пограничья / А. Кравцевич, А. Смоленчук, С. Токть. – Вильнюс : ЕГУ, 2011. – 212 с.
32. Кравченко П.К. Экономические и культурные связи БССР с зарубежными странами (1926 - 1932 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук. - Минск, 1976. - 23 с.
33. Кривашэй Д.А. Дзяржаўная культурная палітыка ў Беларусі (1991–2010 гг.) / Д. А. Кривашэй. – Мінск : Беларуская навука, 2014. – 521 с.
34. Кривашэй, Д.А. Вопыт культурнага супрацоўніцтва Беларусі і краін СНД (канец ХХ – пачатак ХХІ ст.) / Д.А. Кривашэй // Актуальные проблемы международных отношений и дипломатии (1918 г. – начало ХХІ в.) : материалы II международной научно-практической конференции (Витебск, 23–24 апр. 2015 г.) / Вит. гос. ун-т ; редкол.: А.П. Косов (отв. ред.) [и др.]. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2015. – С. 307-311.
35. Куль-Сяльвестрава, С. Культура Беларусі ў канцы ХVIII-сярэдня XIX ст. / С. Куль-Сяльвестрава // Бібліятэка гістарычных артыкулаў [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <http://jivebelarus.net/culture/culture-belarus-at-18-19-century.html>. – Дата доступа: 02.08.2017.
36. Культура древнего Востока [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lybs.ru/index-8991.htm>. – Дата доступа: 02.08.2017.
37. Культура Древнего Рима [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/kultura-drevnego-rima.html>. – Дата доступа: 02.08.2017.
38. Культура Древней Греции // Студенческая библиотека URL [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://studbooks.net/616445/kulturologiya/kultura_drevney_gretsii. – Дата доступа: 02.08.2017.
39. Культурология для технических вузов: учебник / М.В. Буланова-Топоркова, Т.А. Алешина, Т.Е. Ксантиниди и др. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 448 с. – Древнегреческая архитектура. URL: <http://www.countries.ru/library/ant/grarh.html>.

40. Культурология. История мировой культуры: Учебник для вузов / Под ред. проф. А.Н. Марковой. - 2-е изд., перераб. и доп. М: ЮНИТИ, 2004. 600 с. Электронное издание: режим доступа: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/eabout.htm>. – Дата публикации: 18.10.2011. См. главы «Культура Древней Индии» и «Культура Древнего Китая»/ URL: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/part-006.html>; <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook804/01/part-007.html>.
41. Кушнярэвич, А. Да праблемы ўплываў нямецкай готыкі на архітэкіуру Беларусі і Літвы / А. Кушнярэвіч // Castrum, urbis et bellum: Зборнік навуковых прац / Нав. рэд.: Г. Штыхаў, Г. Галенчанка. — Баранавічы: РУПП «Баранавіцкая ўзбуйненая друкарня, 2002. – 421 с. URL: <http://jivebelarus.net/culture/german-gothic-in-belarus.html>.
42. Лазоркина, О. Роль многосторонних институтов в международном культурном сотрудничестве // Труды факультета международных отношений: научный сборник. Вып. II. – Минск: БГУ, 2011. – С. 7-11. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/5003/1/lazorkina_2011_trudy.pdf/
43. Лазоркина, О.И. Роль заграничных учреждений в реализации политики государства в области культуры / О.И. Лазоркина // Беларусь в современном мире = Беларусь у сучасным свеце: материалы XIV Междунар. конф., посвящ. 94-летию образования Белорусского государственного университета (Минск, 29 окт. 2015 г.) / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск: Изд. центр БГУ, 2016. – С. 304-306.
44. Марчук, Н.Н. История Латинской Америки с древнейших времён до начала XX века / Н.Н. Марчук // Мир индейцев. История, культура, мифология, фотографии, фильмы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.indiansworld.org/Latin/latin_america_history8.html#.V7wbw9SLT4Y
45. Международные культурные связи СССР и БССР в 1918-1991 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://diplomba.ru/work/37863>. – Дата доступа: 08.08.2017.
46. Матвейчык, Д.Ч. Выгнаня з роднага краю: Паслялістападаўская эміграцыя з Беларусі і Літвы (830-1870-я гады) / Д.Ч. Матвейчык. – Мінск: Лімарыус, 2011. – 200 с.
47. Мирочицкий Л.П. Белорусско-чехословацкие культурные и научные связи. – Минск: Навука і тэхніка, 1981. – 119 с.
48. Носова, Дина. Византийская культура и её особенности / Дина Носова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nesusvet.narod.ru/ico/ref/byzant.htm>. – Дата доступа: 02.08.2017.
49. Определение места китайской цивилизации в мировом историко-культурном процессе в современной науке // GUANGOU.RU Всё о китайском городе Гуанчжоу [Электронный ресурс]. – 10.09.2014. – Режим доступа: <http://guangou.ru/2155.htm>. – Дата доступа: 01.08.2017.

50. Особенности исторического и культурного развития Древнего Рима // AllTimesAges Эпохальная история [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.alltimeages.ru/alltimes-387-1.html>. – Дата доступа: 02.08.2017.
51. Пиков, Г.Г. Из истории европейской культуры: Уч. пособие / Г.Г. Пиков. – Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 2002. – 255 с. – Глава 5. Средневековая Европа и ислам. URL: <http://gkaf.nsu.ru/pikov/05.html>.
52. Раманоўскі, Р. БССР і ЮНЕСКА на пераломе эпох: 1985-1991 гг. / Р. Раманоўскі // Беларуский журнал международного права и международных отношений. – 2004. – № 2.
53. Садохин, А.П. Мировая художественная культура: учебник для студентов вузов / 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2008. – 495 с.
54. Самусік, Андрэй. Міжнародныя культурныя сувязі Беларусі ў XIV – пачатку XVII стст. // Журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 1. URL: <http://evolutio.info/content/view/984/168/>.
55. Сасноўскі, Зміцер. Гісторыя беларускіх музычных уплываў / Зміцер Сасноўскі. – Мінск: Медысонт, 2009. – 140 с. URL: http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=16390.
56. Свилас, С. Ф. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО (1954–1964 гг.) / С.Ф. Свилас. – Минск : БГУ, 2013. – 463 с.
57. Снапковский, В.Е. Международное культурное сотрудничество Республики Беларусь (199-2011 гг.) / В.Е. Снапковский, О.И. Лазоркина // Журнал международного права и международных отношений. – 2011. – № 4. – С. 32-40. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/17335/1/2011_4_JILIR_snapkovsky_lazorkina.pdf.
58. Филимонов, Г.Ю. К вопросу об истории внешней культурной политики США / Г.Ю. Филимонов // Вестник РУДН. Серия «Международные отношения». – 2011. – № 4. – С. 89-97.
59. Шымуковіч, С.Ф. Гісторыя Беларусі: курс лекцый: у 2-х ч. Частка 1 / С.Ф. Шымуковіч. – Мінск: Акад. кірав. пры Прэзідэнце Рэсп. Беларусь, 2009. – 235 с. – Лекцыя 13. Культура беларускага народа ў агульнаеўрапейскай культурна-цывілізацыйнай прасторы ў Новы час. URL: <http://be.convdocs.org/docs/index-420.html?page=43>.
60. Элк, Элена. Финикия // Древние цивилизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [древние-цивилизации.ру/Ancient-civilizations/Phoenicia.html](http://www.drevnie-civilizatsii.ru/Ancient-civilizations/Phoenicia.html). Дата доступа: 01.08.2017.
61. Языкович, Л.В. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО/ Под ред. И.М.Игнатенко; АН БССР. Ин-т истории / Л.В. Языкович. – Минск: Наука и техника, 1986. – 61 с.

62. Paschalidis, Gregory. Exporting national culture: histories of Cultural Institutes abroad / Gregory Paschalidis // International Journal of Cultural Policy. – 2009. – №15:3. – P. 275-289.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ